

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی فارسی و ترکی
آیلیق تورکجه و فارسجا فرهنگی نشریه

یئدینجی ایل صایی ۷ و ۸ (آردیجیل صایی ۷۷ و ۷۸)
سال هفتم شماره ۷ و ۸ (شماره مسلسل ۷۷ و ۷۸)

مهر و آبان ۱۳۶۴

(شماره امتیاز ۷۵۳۸)

این مجله بهیچ حزب و گروهی بستگی ندارد

VARLIQ

Monthly
PERSIAN AND TURKISH JOURNAL
7 Year No. 7,8 (Serial No. 77, 78)
OCT , NOV 1985

Address : Veli-ASR Ave. Bidi Str.No. 17
Tehran, Iran

قیمت ۱۵۰ ریال

بسم الله الرحمن الرحيم

ایچینده کیلر

(فهرست)

- ۱- کلمه لر اوزده رینه: دوکتور حمید نطقی ۲
- ۲- ۲۰- اینجی عصرده گونشی آذربایجان ادبیاتی: دوکتور جواد هیئت ۱۸
- ۳- اودالار: میرنادر حسینی (شوق) تبریز. ۲۹
- ۴- قطران و آذربایجان: پروفیسور غ - بیگدلی ۳۰
- ۵- حضرت محمد (ص) ین وگودلری: ج- هیئت ۳۸
- ۶- مبانی دستور زبان آذربایجانی (ترکیبات وجملات): م.ع.فرزانه ۳۹
- ۷- نغمه داغی: ت. پیرهاشمی ۴۷
- ۸- ایلک یازپاق، قالسین: سونمز ۵۴
- ۹- ساوالان پوئماسیندن بیر پارچا: ح.م.ساوالان ۵۶
- ۱۰- کاشکی من بیر قوش اولایدیم: میرهدایت حصاری ۵۸
- ۱۱- گورونور: تقی فاضلی ۵۹
- ۱۲- وارلیقدان قدر دانلیق: حسین محمدخانی (گونشی لی) ۶۰
- ۱۳ وحشی قوش: دوکتور حمید نطقی ۶۲
- ۱۴- دوردونجودول: علی اسماعیل فیروزئمرین. ۶۴
- ۱۵- آنا یوردوم داسحرین سیری: حسن اسدی شبدیز ۶۶
- ۱۶- دومانلی گونلر کتابیندن بیر پارچا: اسماعیل هادی ۶۷
- ۱۷- اوزدوغماگوزوم: م. شیمشک. ۷۱
- ۱۸ آجی کورپو: بهرام ائلچین. ۷۲
- ۱۹- عاشیقلار سوزو: اورین ۷۴
- ۲۰- مقدس کلمه لریم: آدسین ۷۴
- ۲۱- م.ع. فرزانه یه: علی صمدی ۷۶
- ۲۲- بیزه گلن مکتوبلار: وارلیق ۷۸
- ۲۳- کتابلار: ادبیات اوجافی حقینده: دوکتور حمید نطقی ۸۰
- ۲۴- خسته قاسم مقاله سی حقینده ۸۴
- ۲۵- خسته قاسم: علی کمالی. ۸۶
- ۲۶- حسین خان باغبان: صمد سرداری نیا ۹۳

وارلیق

آهلیق نوز کجه و لارسجا فرهنگي نشره
مجله ماهانه فرهنگي لارسی و ترکی

پشدینجی ایل - مهر و آبان / ۱۳۶۴ شمسی

دوکتور حمید نطقی

=====

کلمه لر اوزه ریینه

- کؤکلر، اکلر، گؤوده لـر ، کلمه لـر -

دیللر، ایلک تشکل لریندن گونوموزه قدهر داییم دگیشمه حالیندا دیرلار. دیل لرده ان چوخ دگیشن طرف ده اونلارین "سؤزلوک" یعنی "کلمه خزینه" لری اولموشدور. یوخسا دیل لرین قرامه ر و فونولوژی سی (سسلر سیسته می) زامانین دگیشمه لرینه قارشی داها چوخ دیره نیر و مختلف تاثیر لره مقاومت گؤسته ریرلر.

بورادا بیز، بو ان متغیر طرف، یعنی دیلیمیزین کلمه خزینه یا ذخیره سینده کی دواملی ده گیشمه نین طبیعت و شرط لرینی قور دالایا جاغیق. یازیمیز، مختلف منبع لردن درله نیب - توپلانمیش نوتلارین محصولو - دور، اونلاری الیمیزدن گلدیگی قدهر ساده لشدیره رک عرض ائتمک نیتینده بییک. بو صورتله یعنی کلمه یار اتماق کیمی چوخلاری نین آز- چوخ حساس اولدوقلاری بیر موضوعدا، هر طرفین فیکیر لرینه و دایان دیق لاری اساسلارا هنج اولمازسا تماس ائتمیش اولاجاغیق.

تدقیقیمیزی اولکه لرین سینیرلاری (حدودلاری) (۱) و معین سلیقه - لرین تک یونلو (یک طرفه) ها و ادارلیغینا حصر ائتمه یه جه بییک. مقصدیمیز موضوعا ممکن اولدوغو قدهر آیدینلیق گتیرمک و الدن گلیرسه، نتیجه ده دیلیمیزین "اصطلاحلار مسئله سینه" بیر علمی حل چاره سی زمینه سینین حاضر لاما قدير.

سؤزه "معاصر آذربایجان دیلی" مؤلفی نین فیکرینه یاخیندان

تانیش اولماقلا باشلا بیریق (۲) :

سوز یارادیجیلیغی مسئلهسی اوج آیری بحث ده مطالعه اولونسا
بیلر :

۱- کلمه لرین " لئقسیک " یوللا عمله گلمه جریانسی .

۲- کلمه لرین "مورفولوریک " یوللا عمله گلمه جریانسی .

۳- کلمه لرین " نحوی " یوللا عمله گلمه جریانسی .

" لئقسیک " ی فارسیجا " واژگان " دئییه چئویریرلر . همین بـ
اصطلاحی تورکیه " دیل قورومو " دا " سوزلوک بیلیم " شکلینده ترجمه
اؤتمیشدیر .

"مورفولوژی" یه فارس دیلچی لری "سازه شناسی" (۳) ، تورکیه " دیل
قورومو" نون یولوندا گئدنلرایسه "بیچیم بیلیم" (عثمانلی جاسی :شکلیات)
دئییرلر .

بیزده یوخاریدا سیرالانان ترتیب له بحثیمیزی ، اجمالاً اوج قیسمه
آپارا جاقیق .

۴
۱- کلمه لرین "معاصر آذربایجان دیلی" نی ایزله مه گه دوام ائده ک :
"لئقسیک" یوللا دیلیمیزده بویوللا کلمه لرین عمله گلمه سی
عمله گلمه سی حادیته سینی آلتی باشلیق (عنوان) آلتیندا مطالعه
اؤتمک اولار :

۱/۱ دیلیمیزده لهجه لر و شیوه لر حسابینا کلمه آرتیمی ،

۱/۲ : اؤزگه دیل لرین سوزلوکلری "کلمه خزینه لری حسابینا دیلیمیزده کلمه
آرتیمی ،

۱/۳ : کلمه لرین یئننی معنا کسب اؤتمه سی نتیجه سینده کلمه آرتیمی ،

۱/۴ : فونه تیک ترکیبین دگیشمه سی نتیجه سینده کلمه آرتیمی ،

۱/۵ : دوزه لته کلمه لرین ساده کلمه لرینه گئچمه سی نتیجه سینده کلمه
آرتیمی ،

۱/۶ : مرکب کلمه لرین ساده لشمه سی نتیجه سینده کلمه آرتیمی .

۱/۱ : دیلیمیزده لهجه لر و شیوه لر حسابینا کلمه آرتیمی

ادبی دیلیمیزین ایندیکی حالی ، آچیق گؤسته ریرکی ، اونون تشکیلنده
وهمده خصوصی ایله صونراکی انکشافیندا بوتون لهجه لر و شیوه لریمیز
آز- چوخ اشتراک اؤتمیشدیر ، بئله جه یازی دیلیمیزین لغت ترکیبینده
لهجه لرون آلینمیش و اونون عضوی (اورقانیک) بیرحصه سینی تشکیل

اڭدهن چوخ سۆز واردير .

بونون باشليجا عاميلى، ائوز محلى لهجه لریندن سۆز سنجيب و اثر-
لرینده موفقیت له ايشله دن شاعر و یازيچيلار يميزديرلار . الله يسن
رحمتينه قوووشموش و دادی، واقف ، ذاکر ، صابر ، معزز و سا ييرل سري
گنجميش زامانلاردان برى سئودیکلری کلمه و تعبیرلری خلق لهجه لریندن
آليب ايشله ده رک جانلانديرميش و اثرلری نین ياييلديغی ساحه ل س ر
اؤلچوسونده گتيرديکلی کلمه لری ده هامی نین مالی ائله ميشلر ائله
ايندی ده بوايش دواملی اولراق ، خلق ديلیندن ، ادبی و یازی ديلیمزه
سۆز قازانديرما قدادير . معاصر شاعرلر و یازيچيلار ديلیمیزی بويولا
زنگین لشدیرمکده ديرلر . و اختی ایله مختلف محلی لهجه لرده ايشله ديلن
بیرپارا سۆزلری ايندی یازی - ادبی ديلیمیزین لغت ترکیبیندن سئچه
بيلمک و هانسی لهجه دن گلديکلی رینی تعیین ائتمک اوچون آجاق ایکی
یول واردير :

اولا : ادبیات تاریخیمیزی ائوز ائولمز اثرلریله زنگین لشدیرميش
یازيچی و شاعرلر يميزین ديلینی " قاموس - لئقسیک " هئندن تدقیق
ائتمک و اونلارین ايشلتديکلی بوتون کلمه لردن قاموس یا سۆزلوک
کتابچالاری ترتیب ائتمک لازيمدير . بوايشی عمومیت له ادبیات اویره -
نیجی لری (دانشجولاری) رساله عنوانی ایله عهدهلرینه آلا بیلرلر .
البتہ بوايش ادبیات فاکولته لر يميزین ديلیمیزده کی اثرلرده عنایت
گؤسته ره سیله تصویره سیفا جاقدير ، ايندی آنجاق خوش بیر آرزو کیمی
قید ائديب کئچيریک .

مؤلف لرین ايشلتديکلی کلمه لر بو صورتده توپلانيب سیرالانديغیندا
لهجه لردن آخیب گلکده اولان سۆزلرده مشخص له شیر .

ثانيا : ديلیمیزین بوتون لهجه و شیوه لری نه ، آراشدیرماق و بوتون
لهجه و شیوه لر يميزین مکمل لغتینی ترتیب ائتمک لازيمدير .

بورادا بیر نمونه کیمی تورکیه ده " تورک ديل قورومو " نون " درله -
مه سۆزلویو " نو ذکر ائتمک اولار . بو اون ایکی بؤیوک جلدلیک اثرده
باشقا تورک شیوه لری آراسیندا قارص ، ارزیروم و ساير آذری تورکجه
ساحه سینده کی مختلف شیوه لرین احتوا ائله دیگی سۆزلری ده مشخص
صورتده گورمک ممکن دور .

اما زامانیمیزدا کی مؤلف لرین اثرلری یولوايله خلقین آغزیندان

مختلف محلی لهجه لردن بازی با و ادبی دیله سؤزلرین کئچمه سی جریا -
نینی ایزله مک او قده رده حتین دگیل دیر .

"معاصر آذربایجان دیلی" مؤلفی بونا گؤزه ل بیر مثال وئیریر :
هرهاسی بیر یازی نین دیلینده ایشله نن هرهاسی یئنی بیر کلمه
دقتیمیزی تئز جلب ائدیر . آیدین دیرکی، "سایریشان" سؤزو معاصر
دیلیمیزده بیرینجی دفعه صدوورغونون بو شعرینده ایشلنمیشدیر :
ساکی نین سایریشان اولدوزلاریندان
.....

سلام گتیرمیشم حضورونا من ...

اونا گؤره ده بو "سایریشان" سؤزو آذربایجاندا ۱۹۴۱ - نحسی
ایله قده ر نشر ائدیلمیش لغتلرین هئچ بیرینده اؤز عکسینی تاپما -
میشدیر .

اشارت ائتدیگیمیز کیمی لهجه لردن آلبان کلمه لر یالنیر شعر و
ادب ساحه سینه حصر اولونماز، زراعی، اقتصادی و سایر اجتماعی، حیاتی
فعالیتلر اوجون ده مختلف لهجه لریمیز بیتمز - توکنمز کلمه واصطلاح
قاینای دیر، بو موضوعلاردا محتاج اولدوغوموز بیرچوخ کلمه حال حاضر -
دا خلقین آغزیندا بلکه موحد دور، اولنلاری توپلاماق، تدقیق ائتمک،
سئچمک و قبوللنمک ایشی هامیمیزین بونونا وظیفه دیر .

۱/۲ : اؤزگه دیل لرین "کلمه خزینه" لری حسابینا دیلیمیز ده

کلمه آرتمیسی

"معاصر آذربایجان دیلی" مؤلفی دئیر: "... سؤزلرین دیلدن دیله
کئچمه سی جریانی بعضا زوراکی آسیمیلیاسیون (اؤز ایجینده اؤزگه
بیر دیلی اریتمک) نتیجه سینده اولموش سادا، عموما بو جریاندا مدنی
اجتماعی و سایر علاقه لر اؤز تاثیرینی گؤستر میشدیر" و دوام ائدیر :
دونیانین باشقا خلقلری کیمی، آذربایجان خلقی ده تاریخ بویو
مختلف خلق لرله علاقه و مناسبت ده اولدوغوندا ن همین خلقلرین دیل لر -
یندن آذربایجان دیلینه مین نرجه کلمه لر کئچمیشدیر. بوجریان دیلین
کلمه خزینه سینی زنگین لشدیره ن اساس بیر عامل اولراق، ایندی نین
اؤزونده بئله فعال بیر صورتده دوام ائتمکده دیر .

باشقا دیل لرین کئچمیش کلمه لر یئنی دیل محیطینده منسوب اولدوغو

خصوصیت لری نی قیسماً ایتیریپ و یثنی دیلین بیر سیرا خصوصیت لرینی قبول ائدیر .

بونلاردان بعضی سی حتی ائله بیر وضعیت کلیرکی، نتیجه ده تا سیمز بیرشکله دوشور... فونه تیک (تلفظه عاید) دگیشیکلیگه اوغرامبش کلمه لر دیله حاضر "لثقسیک واحدلر" (کلمه لر) کیمی داخل اولور .
باشقا دیل لردن آذربایجان دیلینه کئچن کلمه و مرکب سؤزلربن، دئمک اولار کی، چوخ حصه سی دوشدوگو یثنی محیطده، قورولوشجا اوز ترکیب گوجونو ایتی ره رک، بودیله ساده سؤز کیمی داخل اولور (۵)
بو حادثه یه دیلچی لر "بورج آلماق" دئییه آد قویموشلار، کی دونیا دا بوتون دیل لرده استثناسیر و مختلف نسبت لرده واقع اولان بیر جریان دیر. خالص عرق (نژاد) کیمی خالص دلیل ده بوش سؤزدور .
بو "آلیش - وئریش" بین موضوعوموز باخیمیندان اهمیتیه نه گوره بیرآز درینله مه سینه تدقیقه ده یر .

یاخشی بیر تصادف اولاراق فارس دیلچیسی محمدرضا باطنی اثر لری - نین بیر یسینده بو مسئله نی فارسجا زاویه سیندن مطالعه ائله میش و ۸ نوع بورجلانما حال لارینی فارسجا یا تطبیق له ایضا چالیشمیشدیر .
مکتبده او خودوقلاری فارسجا ایله آنا دیل لرینی مقایسه اوخوجولاریمزا فایدالی اولار دئییه دوشوندوک، بونا گوره بویازینی قیسا جا گوزدهن گچیرمه گی مناسب گوردوک :

۱/۲/۱ - بورج کلمه :

مقصد بورج وئرن، بورج آلان دیل لری هر ایکیسینده ده ایشله دیلن کلمه یادا عبارته دیر . فرانسیزجادان قارت پوستانل (*carte postale*) ، فورس ماژور (*Force majeure*) ... عربجه دن : سهل الهضم ، خسرال دنیا والاخره ... فارسجا یا گلیمیش "عبارته" لر (بیر کلمه دن آرتیق سؤزلر) دیر . تک کلمه لره گلینجه : رستوران، بوفه، فیلم، اتوبوس ، کتوپه، واگن، پروژه ... وسایره غرب دیل لریندن (بو کلمه لرین دلالت ائتدیگی مفهوم و مؤسسه و اشیا ایله برابر) فارسجا یا بورج آلینی دیر .
بیزیم دیلده ده بئله دیر . ایکی کیچیک فرق له : اول دیلیمیزده مصوت بوللوغو اوزوندن بعضی کلمه لرین تلفظ لری اصل دیله داهـ یاخین و فارسجادان داهـ اوزاق اولور، مثلا بیزده کی "بوفه" ، "رستوران" واقون" کیمی ... فقط، آلینتی کلمه لر یئنه دیلیمیزه تطبیق ائدیلدیکد

اڻڊيلديڪ لريدهه ،مصوتلرس آهنگي قانونا گورهه ،تام هضم اولماقدان قاباق بئله آڙ- جوخ ديليمزه ياتارلار و اونا گورهه ده سس دگيشمه سينه اوغرارلار .)

"گاز اڪسيژن " و " ارڪستر سنفونيك راديو" ...ڪيمي مثاللار دا فارسجا ، ڪلمه لري آلبو و اونلاري اوز قاليبينا تڙڪوبدور .
(بيزدهه ده ،بيلينديگي ڪمي ،عيني سوجريان صادقدير ،هرهانسسي ديلدن آلينيرسا آلينبر گلن سڙلر قطعي اولاراق بيزيم دلين قاليبينا گيريب چيخماليدير : اوڪسي ژهن قازي ،"راديو سنفونيك اورڪستري" ...
بوعباره لري و خودا گتيرن جزء لرحقيندهه و اونلارين هانسسي ديلدن ڪلمه سي بابيندا بونقطه تي قيد ائتمه مڪ لازيمدير : تاريخي شرايطه گورهه بوڪلمه لرقافقازدا اڪثرا روسجادان ، تورڪبهدهه اڪثرا ايتاليان ، يونان ،فرانسيزجا و انگيليزجهدن تورڪجهيه گڻجيميش و گڻحڪدهه دير .
بيزدهه ايسه فارسجادا اولدوغو ڪمي صون زامانلاردا گلن ڪلمه لرا اڪثرا فرانسيز وانگيليزجهدن ديرلر) .

بعضي بئرلردهه بورج آلما ايشينه قارشي اولانلار بوجرياني بهينمز لرو و اونو ديللري نير قاريشماسينا و پوزولماسينا يورارلار ،بورج آلبو وئرمڪ تڪهه ديلجي ليڪ چارجيواسيندا قالمير ،بو داها گڻنيش اقتصادي اجتماعي بير جريانين آنحاق بيريناني دير . جوخ واختدا ،اولا ڪولتورل - فرهنگي بير عنصر بيرجمعيتدن اوبيرينه نفوذ اڻدرو اونون داليسي جا اوعنصره عايد مفهومو افاده اڻدن ڪلمه دهه عيني ديلدن اوبيريسي نه گڻچير . بير ديلدهه هرهانسسي بومفهوم اوچون ڪلمه يوخسا طبعاً بو "بوشلوغو" معين شرايطهه ياد ڪلمه دولدورار . فقط ،بوهميشه بئله دگيلدير جوخ واخت هئج بير بوشلوق(خلاء) اولمادان دا ڪلمه لرخاريحدن ديلسه سوخولارلار ،پالتو ،تڙله فون ،سيمثنت ،شيمي ،فيزيڪ ،جوغرافي ڪيمي ڪلمه لردئيه ڪي ،بونلارين ايفاده اڻڻديڪ لري "تازه" مفهوملا رلا برابر گلديلر و "بوشلوقلاري" دولدوردولار ،اما "انته ره سان" (*interessant*) ،"سوژه" (*Sujet*) و "قوم پلي مان" (*Compliment*) ڪيمي ڪلمه لرين فارسجادا بير "بوشلوغو" دولدورماق اوچون بورج آلينديغيني "توجيه" ائتمڪ آسان دگيلدير .

دئمڪ بورج آلينميش ڪلمه وعباره لرا ايڪي قروپا بؤلونه بيلرلر :
۱- ڪولتورهه ل - فرهنگي عنصرلرله ديله گيرن ڪلمه لر ،گلديلڪري ديلدهه

وجوده گلمیش "بوشلوقلاری" دولدورانلار .

۲- لزومسوز ساییلان وهئچ بیربوشلوغو دولدورما یان، کلمه لر یعنی فردلرین مختلف سببلره گوره دیل لرینه سوخدوقلاری سوزلری ایکی دسته بولمک اولار :

الف : ایکی دیللی (ایکی دیل بیلن) آداملارین بیلهرک و عمداً یاد دیلدن گتیریب ایشلتدیگی کلمه لر، ایکی دیل بیلمک بیرپارا محیط لرده فضل و تشخص اسبابی قبیلیندن تالینمیش اولدوغو اوچون بئلهجه متظاهر بیرشخص، داها اوستون تصور اقتدیگی کولتوردن کلمه لر گتیریب ایشلمک له (هئچ بیربوشلوغو دولدورما یان کلمه لرله) اوزون یوخاری صنفدن ، یادا منور زومره سیندن اولدوغونو اعلان ائدر، صنعی وساختا بیراعتباردان فایدالانار .

ب : ایکنجی دسته "قاریشدیрмаق (*interference*)" دئیلین فنومن دن چیخار . " قاریشدیрмаق " مسئله سی دیل وپسیقولوژی نظریندن (*Psycholinguistic*) توجیهی ممکن چوخ اهمیت لی وجدی بیرموضوعدور بیرمثاللا ایضاح ائتمه یه چالیشاق :

بیرآدام معین بیرعلم، تکنیک ویا موضوعو دوغرودان دوغرویا (بلا واسطه) یادبیردیله اوخویوب اویره نرسه ، اکثر حالدا ، اونون ذهنینده مفهولارلا کلمه لر آراسیندا محکم باغلار وجود تاپار، ائله کی اوز آنا دیلینده او موضوعدا دانیشدیغی زامان بئله یادکلمه لر مفهوملار لا سیخ علاقه وباغلانتی لاری سببی ایله اونون ذهنینده ظاهر اولارلار .

و اوز- اوزونه او آدامین سوزونه گیره لر . بومسئله هر دیله واقعه اولار ، انسانین مطالعه سی هانسی دیله ایسه مطالعه سی نین موضوع اولان مسئله لرده اکثریت له آغزینا عینی او دیلین کلمه لری گلر .

جوربه جور ، قانالاردان معین بیردیله گیرن کلمه لرین هامیسی او دیله قالمازلار . بورادا دا ایکی مرحله وار : اولاً ، بوکلمه لرین ایکی دیللی لر طرفیندن عرضی دیر (عرضه ائدیلمه سی دیر) . بو مرحله ده کلمه لر احتیاجدان آرتیق دیر و تلفظ لری ده آز- چوخ عینا آلیندیقلاری دیله کی کیمی دیر . دئمک اولار بونلار هضم اولونما میس و قده رلری قطعی لشمه میس کلمه لر دیر . مثلاً فارسجا باخیمیندان آسانسور ، کاریکاتور ، کاتالوگ کالج ، کپی ، کتلت ، کپسول ، آمپول وبنزه رلی هله بیرینجی مرحله دن کنجیش ساییلما زلار . بومقداردا ن بیرآزی "هضم اولار" وگلدیکلری دیلین آهنگ و

تلفظ شرطرینه اویاراق یا واش - یا واش اوزامان "بورج کلمه لـر" فهرستی نه گنجرلر. هضم اولماق اوزه ره اولان بیرکلمه نین بیرینجی اشاره تی اونون تلفوظونه خلق آغزیندا دانیشیلان دیلین - دگیشه دگیشه - یا تماسی دیر.

(تورکجه ده ده مسئله بوندان فرقسیدیر. عربجه، فارسجا، فرانسیزجا وسایردیللردن گلن "دخیل" کلمه لر هضم اولوب ودیلمیزین بنیه سینه گنجدیکده بیزیم آغزیمیزا یاتار ونئجه دئیرلر "تورکجه له شیرلر" آنحاق اوزمان او زامان دیلمیزین "کلمه خزینه سی" نه گیره ر یوخسا "موشامبا" "مشع" قالدیفی مدتجه بیزیم دیلمیزه مال ائدیلمز. نئجه کی "توبره" کلمه سی ده تلفظ حه "توربا" اولدوقدان صونرا بیزیمکی ساییلیر... الخ. کلمه لری املا ده دا تلفظ لرینه تابع قیلماق ایسته یین لر، بوکلمه لرین دیلمیزده قبول مراسیمینی ده تاما ملاماق عزمینده اولانلار دیر. بونلارین فیکرینه گوره، تورکجه نی فارسجا یولو ایله اوخوماق ایسته یین لره آسان اولماسی باها سینا - تلفظ املا دان چـوـخ اوزاق دوشدوگونه (کی مصوتلرین هامیسی نی یازی یا گتیرمه دیگیمیزده اولور) بیزده ده قدیم پهلوی، زند و مانوی - تورفان یازیلاریندا اولدوغو کیمی "هزاوش" آد وئرین مشکل حالا بنزه یین وضعیت دوام ائده جکدیر. معلوم دورکی آدی گنچن قدیم یازیلاردا "هزاوش" لر بیره ر "ایده - اوقرام" لاردیلار، مثلا: آرامی حا "شیدا" یازیب اوز دیل لرینده "دلی"، "جلتا" یازیب "دری"، "یقیمون" یازیب "دورماق"، "ملکا" یازیب "پادشاه" اوخوردولار...)

۱/۲/۲ : دولایی یوللا بورج (*Loanshift*) :

بوجریاندا کلمه نه یاد دیل لردن آلینار ونه ده یئرلی دیلده تازه بیرمعنی یوکلکده مک دیر، یعنی کلمه لرین معناسی گنیش له نیلیر. اما بو دگیشه یاد بیرکلمه نین اولگوسو ایله دیر، بونا گوره یئرلی دیل دوغرودان دوغرو یا اولماسا دا، دولایی یوللا بورجا گیرمیش اولور. مثلا فارسجا دا قدیم لر "یخچال" بیلدیگینیز کیمی "قیش دا سو آچیلیب دوندورولان و بوزلارینی یا یا سا خلایب فایدا لانیلان یئز" مفهوموا فاده ائدیردی، بوگونکو فارسجا دا بوکلمه نین معناسی گنیش له نیلیر، حتی دگیشدیریلیب و انگلیزجه ده *Refrigerator* کلمه سی نین مفهومو داشیماق اوچون مشخص ائدیلمدیر. هابئله "مجلس" ایندی هر هانسی

اوتورما يئري مفهوموايله برابر " *parliament* " ي ده افاده ائليير. "دفتر" ين اوبيرمعناسي دا " *office* " اولوبدور، " خدمت " انگليزجه " *service* " اوچون ده ايشله ديدير، فارسجا دا "سوزن" (بيزده ده "ايگنه" يادا "ايي نه") بيرده " *injection* " معنا سينا گلمكده دير. يئنئى مفهوملاري بيان اوچون يئرلي كلمه لر ين سئجه سينده نامزد كلمه نين معنا جا، ايسته نيلن معنا ياكيجيك بنزه رليك ويا خينليق گوستر مه سي كافي دير. او زامان سئچيلميش كلمه لر ين معنالاري گئنئيش له نيلير و نهايت "بورج" آلينير. بو چوخ قديم بيرجرياندير و گونوموزه خاص دگيلدير.

۱/۲/۳ ترجمه يولي ايله بورج (Loan translation):

بو نوع دا ياد ديلده كي عبارت يا تعبيرين عنصرلري تك - تك عينا يئرلي ديله ترجمه ائديدير. بيرنئجه مثال: فارسجا دا "نقطه نظر" اينگيلز - جه نين " *point of view* " و فرانسيزجانين " *point de vue* " ون ترجمه سيندن باشقا بيرشئي دگيلدير. ها بئله "دوگرخه" " *bicycle* " يا " *bicyclette* " ين، "ضدبارداري"، " *contraceptive* " ين "آسمان خراش"، " *sky scraper* " ين، "بلندگو"، " *Loud-speaker* " ين "سالگرد"، " *anniversary* " نين ترجمه سي ديرلر. "سازمان ملل متحد" يئنه بو قبيلدن دير.

(توركعه ده "گوي ده لن" (*sky scraper*) يئرينه "ايل دونومو" (*anniversary*) يئرينه و بيرلشميش ملت لرتشكيلاتي "دا *UNO* يئرينه بيرپارا يازيلاردا ايشله ديلمكده دير.)

۱/۲/۴ تعبير يولو ايله بورج (Loan rendition):

بونوع "ترجمه يولو ايله بورج" دان فرقلي دير، بورادا عبارت ين عنصرلري عينا يئرلي ديله گؤچورولمز، عكسینه اولاراق، ياد مفهوم آلينير. ويئرلي ديلده اونو ايفاده ائده جك مناسب كلمه لريان عينا گتيريلير. بيرنئجه مثال: نورافكن (*projector*)، خودنويس (*Fountain Pen*) خودكار (*ball-point*)، زيرپوش (*combination*)، ضبط صوت (*tape-recorder*)، گوچه فرنگي (*tomato*)، دانشگاه (*university*) دوربين عكاسي (*camera*)... وسايره

۱/۲/۵ تعبير - ترجمه يولو ايله بورج (Translation-rendition):

سؤزون بيرقيسمي ترجمه و بيرقيسمي ده تعبير يولو ايله ياد ديلدن

یئرلی دیله گئحیر: فارسجادا: "هواپیما" (*Air plane*)، "فضانورد"
(*Space-man*) وسایره...

۱/۲/۶ : ترکیب یولوايله بوج (*Loan blending*):

بونوعدا اصطلاح، تعبير يادا عبارتین بیر قسیمی عینا یاد عنصـر
اولاراق یئرلی دیله کؤچورولر و بیر قسیمی ده ترجمه ائدیلب و بونلار
ترکیب حالیندا بیر آرایا گتیریلیرلر، مثال فارسجادا:
مباران (بم + باران) (*bombardment*) فیلم برداری
(فیلم + برداری)، آتمی (آتوم-ی)، سوپر گوشت (سوپر + گوشت) ...
وسایره

۱/۲/۷ : ایکینجی الدن بوج (*Loan exchange*):

بو نوعدا بیر یاد دیلدن آلینا جاق عبارت، کلمه یئرینده، داهـا
تانیش دیلدن عینی مفهومی افاده ائدن بوج بیر کلمه یا عبارت یئرلی
دیله کؤچورولور.

فارسجادا بیر چوخ مفهوملارین، عربلرین آدیقلاری بوج کلمه لرله
افاده سی کیمی، زیرا عربجه داهـا تانیشدیر.
فارسجادا "افسنتین" کلمه سی، یونانجا "آپسینثیون" کلمه سی نین
معربی "افسنتین" ده آلینمیشدیر، هابئله دیر بیر چوخ سیاسی، اقتصادی و
اجتماعی اصطلاحلار، بونلار آوروپائی مفهوملارین عربجه سؤزلرله افاده سی
دیر کی، ایکینجی الدن بوج ساییلیرلار: ائتلاف، مشروطه ... کیمی

۱/۲/۸ : قیسالمالار و دگیشیک یولار :

بعما ده آوروپا دیللی نی تقلید یولو ایله بیر عبارت نین باش
حرفلرینی بیر آرایا گتیره رک بیردوزه لتمه کلمه یارادیلدیغنی گوروـ.
روک . مثلا: هما (هواپیمائی ملی ایران) . بو کلمه لر یئرلی ده اولساـ
لار یاد اولگولر اوزه ره وجودا گلدیکلری اوچون اونلاری دا بوج کلمه
کیمی گورمک لازیمدیر .

فارسجادا بعضی "خاص" آدلار ترجمه ائدیلب بعضی ایسه عینا بودیلـه
کؤچورولور. مثال اولاراق: "یونانتید پرس" عینا کؤچورولموش . بعضی
حاللاردا دا مثلا "دادگاه بین المللی لاهه" دئییرلر .

اولکه آدلاری نین بعضی لرینه " - ستان " اکینی آرتیریرلار :
(هندوستان، بلغارستان، افغانستان، ارمنستان ... کیمی بعضی لرینه

آرتیرمیرلر : (فرانسه ، اسپانیا ، چین ، ژاپن ... کیمی .۱ .
 بعضی جوغرافی آدلار ترحه ائدیلیلر (دماغه ، امید ، ایالات متحده
 امریکا ، جزایر هند غربی ... کیمی) بعضی لری ده اولدوقلاری کیمی
 آلینیر : (گروئنلند ، کت دازور ... کیمی) ، (۶)
 ایندی بیرسئواللا اوز سؤزوموزه دؤنوب و دوام ائدهک : بیردینده
 یاددیللردن آلینما کلمه لرین آزا یا چوخ اولماسی نین نه کیمی تاثیر
 واردیر ؟ مثلا بیردیله اوزگه بیردیلدن آلینمیش کلمه لرین صایی سی
 چوخ اولورسا ، اودیلی باشلی - باشینا و اوز - اوزونه بیئر دیل
 سایماق اولارمی ؟ بئله بیردیله کلمه آدیغی دیللرین یادیلین تابعی
 اولماز می ؟

بیزیم اوز دیلیمیزده بورچ کلمه لرین ، - معین تاریخی - اجتماعی
 علت لره گؤره گئت - گئده آرتیمیش اولماسینی نظرده توتار ساق بو
 سؤاللار بیزیم اوچون بویوک اهمیت کسب ائدهر .

بونلار و بونلارا بنزهر سؤاللار حواب وئرمک اوچون (آلینمیش
 "دخیل" کلمه لرین اصل کلمه لره نسبتی یوزده یئتمیش بئش حدینه
 یئتیشن و کلمه خزینه سی چوخ قاریشیق اولان) بیردیلدن بحث ائتسهک
 هرکس قصه دن حصه سینی آلمیش اولار . بودیل انگلیزجه دیر . ایندی قیسا -
 حا انگلیزجه نین ماجرا و ماهیتینه بیرگؤز آتماق فایدالی اولار و
 یوخاریدا سیرالانمیش سؤاللار وئریله حک جوابین زمینه سینی حاضرلار .
 بریتانیا جزیره لری نین ان قدیم یئرلی لری "کئلت" لردی لر ،
 کی اوز دیل لرینده (هیند - آوروپائی شاخه سیندن) دانیشیردیلار . ۱۵۵ میل
 میلاددان قاباق رومالیلار آدایا (جزیره یه) مسلط اولدولار . عصر لرجه
 لاتینجه دانیشان فاتح لر اوردان قالدیلار . روما قوشونلاری نین چکیلمه
 سی اوزه رینه ۴۴۹ ایلینده ژرمن لردن ساقسون لار ، آنقل لار و جوت لار
 شمال آلمان و دانمارقا منطقه لریندن بوجزیره یه آخین ائدیپ و تمامی
 - له یئرلشدیلر . جزیره نین دیلی "آنقلو - ساقسون" اولدو . یئنه زامان
 گئچدی ، ۱۰۶۶ ایلینده فرانسیزجا دانیشان نورمان لار بریتانیا نسی
 آلدیلار . چوخ گئچمه دن آنقلو - ساقسون دیلی اونلارین فرانسیزجاسی
 ایله تامامیله قاریشدی و بیرچوخ کلمه لر جوت - جوت یان - یان
 آغیزلاردا و یازیلاردا ایشله نیلمه یه باشلادی .

ادله باشیندا کیلار ، اعیان ، اشراف و نجیب زاده لر گروهو نورمان
 فرانسیزجاسینی ترجیح ائدیردیلر ، خلق ایسه آنقلو - ساقسون کؤکلو

(ریشه‌لی) کلمه لر بی با ددان حخار مادی . را ما سلا ، بیر جوخ " مترادیف" لر دیلده ثابت لشدی . فقط نورمان - فرانسیزجا ریشه‌لی کلمه نیس انقلو - ساقسون ریشه‌لی مترادیفیندن معنا جهتیندن آز - جوخ فرقی واردی ، نحه‌کی بوگون بیله انگلیز حده مترادیف کیمی ایشله دیلن "قوشا کلمه لر" دن "اوتاق" معناسینا گلن (انقلو - ساقسون) *room* عائله سین اورتودوغو بیلدیگیمیر اوتاق دیر ، حالبوکی (نورمان اصللی *Chamber* رسمی و معتبر بیر اوتاغا دئییلیر ، پارلمان معناسینا اولان *chamber of deputies* و تجارت اوتاغی *ch. of Commerce* قیلیندن ... بصورتده انکشاف ائده رک میدانا گلن دیلین - انگلیز جه نیس "کلمه خزینه سی نین " آنجا ق ۲۵% ی اصل دیل (انقلو - ساقسون و ژرمن) کؤکلو بیر دیلدیر . "کلمه خزینه سی " نین قالان ۷۵% ی اکثرا لاتین - فرانسیز کؤکوندن کلمه دیر . اما بوتون بونلارا باخمایاراق دیل انقلو - ساقسون ماهیتینی ساخلامیش ژرمن قروپونا محکم باغلانمیش بیر دیل اولاراق قالیر . زیرا دیلین سس سیسته می (فونولوژی) ، قرامه ر قایدالاری (مورفولوژی) ونحو اصولو عینا حفظ ائدیلمیش دیر .

خاریجدن گلن هر سؤز ، انقلو - ساقسون ریتمینه اویار ، تاکید (وور - غو) انگلیزجه یه گؤره اولار ، فعل تصریفی ، صفتلرده اوستونلوک و ان اوستونلوک درجه لری ژرمن دبیلری سا باغی ایله آپاریلیر ، لاتین حده اصلی کلمه لره ، آنقلو - ساقسون جانین اؤن و صون اکلری (پیسوند و پسوندلری) ، باغلانیر ... انگلیزجه نین ، کلمه خزینه " سینه ده ها صونرا - لاردا بیغین - بیغین یا ددیلدن کلمه داخیل اولدو ، ایمپراتور - لوق گئنیش لندیکحه ، مناسبت لر آرتدیقا کلمه لرده "مضایقه سیز" بو دیله گیرمکده دوام ائتدیلر . اما یوخاریدا اشاره ائتدیگیمیز (تلفظ ، قرامه ر و نحو) قایدالارینا تابع توتولدوقلاری اوچون ونه کیمی مفه و - مو ایفاده ائده جکلری دقتله مشخص اولدوغو اوچون انگلیزجه نین آنجا ق "کلمه ذخیره " سینی شیشیردیله . ائله کی انگلیزجه نین بوگونکو "کلمه ذخیره یا خزینه سی " ۵۰۰۰۰۰ کلمه دیرکی ، باشقا باشدا گلن دیل لره قیاسلا اولاردان بیرنجه قات آرتیق دیر . اونیوه رسیتله لی لر اوچون ترتیب ائدیله ن قاموسلاردا بو ذخیره دن آنجا ق ۸۰۰۰۰ کلمه قدری تاپیلار شاعیرلر و یازیچیلار بو بؤیوک خزینه دن ذوقلرینه گؤره کلمه سئجر و ایشله دیلر . مثلا "با یرون" ون شعرلرینده لاتین فرانسیز کلمه لری چوخدور "دیکنز" ده ایسه آنقلو - ساقسون کلمه لری بول ایشله دیلمیش دیر .

خلقین "دیکننز"ی چوخ سئومه‌لری نین باشلیجا سببی ده همین بوایدی،
(۷). یئری گلیمیش‌کن، زاما نیمیزدا انگلیز جوان یازیچیلارینا توصیه
اؤدیلمن "گۆزهل دیل" و "ساده‌دیلمن" حقیقنده مصلحت‌لره گۆز آتما میسر
لازیم‌دیر، نصیحت‌لری بئله خلاصه ائتمک اولار:

- ۱ - تانیس سؤز فریب و چتین سؤزدن داها یاخشی دیر.
- ۲ - ممکن اولدوغوندا مشخص سؤز مجرد سؤزدن داها یاخشی دیر و معلو-
مون مجهولا ترجیحی وار.
- ۳ - تک سؤزله افاده بیرنئجه سؤزله افاده‌دن داها یاخشی دیر.
- ۴ - قیسا کلمه، اوزون کلمه‌دن داها یاخشی دیر (پاددان جبخارما یا ق
کی، انقلو- ساقسون کلمه‌لری اکثر لاتین کؤکلؤ کلمه‌لردن داها
قیسا دیرلار)

۵ - (انقلو - ساقسون کؤکلؤ) ساقسون کلمه (لاتین - فرانسیز کؤکلؤ)
رومانس سؤزدن داها یاخشی دیر. (۸)

بو توصیه‌لرین بیزیم دیلیمیزه نهدره حهده انطباق ائدیلمه - ائتمه -
مه‌سی بابیندا باشقا بیرئرده دانیشماق گره‌کدیر.
مختلف دیل‌لرده دانیشان خلقلرین دیل‌لرینه گیره‌ن یاد کلمه‌لره
قارشى هر زمان و هر یئرده خلقلرین هامیسی انگلیز لریکیمی سوغوق قان
- لی دگیلر، بو موضوعدا "حساسیت" لر چوخ فرقلی دیر. نئجه‌کی "ماقسه‌هل
نورنپه‌رق و موریس روزه‌ن بلوم" ون دئدبکلری کیمی (۹) فرانسیزلار بو
مسئله‌یه قارشى آرتیق حساس دیرلار:

"بیر فرانسه‌لی انگلیزجه متن لره باخاندا و اونلارین مختلف
دیل‌لردن آلینما سؤزلر ییغینی اولدوغونو گۆره‌نده، بلکه ده انگلیز-
جه‌یه "دیل‌لرین زیبیل قابی" (*Poubelle*) دئییه آد تاخا قادیلمه.
بوتون بونلارا قارشى انگلیزجه نین همین بو خصوصیتی، حقیقته
امتیاز و اونون قدرتی سایلمالی دیر. بو دیلین کلمه ذخیره‌سی دقت و
اصابت‌ده تک دیر. زیرا انگلیزجه هامی دیل‌لردن احتیاجی اولان کلمه
لری آلیب، اونلاری اؤز "نئی قازانی" نیدن گئچیریب و "تقطییر"
ايله ییب دیر. بعضی شرقی دیل‌لر استئنا ائدیلمه‌سه، دئمک اولار، هئچ
بیر دیل‌ده هئچ بیر سؤز بو خدورکی سودیله اویدورولا بیلمه‌سین... (۱۰)
فرانسه‌لی لر، دئدیگیمیز کیمی، یاد سؤزلره قارشى "آله‌رؤی" درجه
سینده "دویارلی" دیرلار. انگلیزجه سؤزلرین دیل‌لرینه نفوذوندا چوخ

'ینحی ییب را حاتمیز اولورلار. حتی بو قورخو "Parlez-vous Française" (۱۱) کیمی ۲۷۱ صیفه لیک کتابلارین یازیلما سینا سبب اولما قلا قالما یاراق "فرانسیزجانی مدافعه" آدلی - وشخا او واختکی فرانسه دولتی نین رئیسی "ژورژ پومبیدو" نون باشچیلیفیندا - رسمی ویوکسک (عالی) بیر قومسیونون قورولوشونادا یول آچدی، (۱۲) نه ایسه ، مطلبیمیزه قایداق :

بوتون بو خاریدا گئچن اشارت لردن ده آنلاشیلجاغی کیمی بیر دیلین کلمه خزینه سی حتی انگلیزجه درجه سینده یاد عنصرلرله قاریش-میش اولمادا ، اونون سس سیسته می یئرینده دوردوغو مدتجه ، اونون قرامهر قایدالارینا رعایت ائدیلمدیگی گونه جن ، اونون نحوی اساسلاری محترم ساییلینجا یا قده ر ، یعنی یئننی سؤزلر دیلین "نئی قازانیندان" گئچیریلیب و او دیله تابع قیلینماسی شرطیله بویولدان او دیله اؤلدوروجو ضربه ده یه بیلمز . بودورکی دیلیمیزین سس و آهنگ خصو - صیت لرینی (فونولوژی سینی) قوروماق اوچون ، بوتون مصوت لیری آیری و مشخص حالدا گؤرسه دن اصلاح ائدیلمیش یازی قایدالاریمیزین حیاتی اهمیتی نه بیلینج لی و آگاه اولاراق ، اوقایدالارین هرگون بیر آزاها شموللو اجرا سینی دیله مک یئرینده اولار .

اوبیر طرفدن ، دیلیمیزین کلمه ذخیره سی انگلیزجه دیلی درجه سیعه قاریشیق اولماسی له برابر بوتون التصاقی دیل لر " ده اولدوغو کیمی کلمه لرین گؤک و گؤوده (تنه) لرینه مختلف اک لیر آرتیرما قلا ، سؤزلریمزه هر رنگ دن معنا و ایسته دیگیمیز کیمی سس و طنین باغیشلایا بیلر ، یئترکی (کافی دیرکی) اک لریمیزین لازیم اولانلارینی داها فعال و ایشلک حالا گتیره ک . اک لر حقینده بییر آزا ایره لی ده معلومات و ثره جه بیک . "دوامی گله حک نومره ده "

۱/۳ : کلمه لرین یئننی معنا کسب ائتمه سی نتیجه سینده کلمه آرتیمی :

بیر سؤزون مختلف یوللارلا ده ییشیک معنالار داشیما سی حادثه سی هر دیلده گؤرونور .
حاشیه لر :

(۱) دکتر محمد معین ، "فرهنگ فارسی" جلد ۲ ، ص ۱۹۸۶
(۲) پروفه سور دوكتور س جعفروف ، "معاصر آذربایجان دیلی (لئقسیقا"

- معارف نشریاتی، باکی، ۱۹۷۰ ص ۱۴۲ .
- (۳) کوروش صفوی، "واژه نامه زبان شناسی"، تهران ۱۳۶۱، ص ۱۲۵
- (۴) جعفروف عثینی اثر، عثینی یثر و دوامی .
- (۵) عثینی اثر، ص ۱۴۴
- (۵) محمدرضا باطنی، "زبان و تفکر"، چاپ دوم، نشریه زمان، تهران ۱۳۵۴، ص ۷۹ و دوامی
- (۶) عثینی اثر، عثینی یثر
- (۷) آ. دیلاچار، "آنا دیلی ایلکه لری" آنقارا ۱۹۷۸ ص ۲۶ - ۲۷
- (۸) *Rudolf Fleisch, «The Art of Plain Talk» p. 58*
- (۹) *Maxwell Nurenberg, Morris Rosenblum, «All about words» Signet Reference Books. New York 1968 p. 150*
- (۱۰) *Don Cook, New York Herald Tribune, 27 Feb. 1964*
- (۱۱) *René Etiemble. 1964.*
- (۱۲) ماقسوهل نورنبرک و موریس روزهن بلوم، عثینی اثر، عثینی یثر.

۲۰- اینجی عصرده گونئی آذربایجان ادبیاتی (۱)

گونئی آذربایجان ادبیاتیندا ، دؤرد دؤره نی بیر- بیریندن آیرماق لازمدیر .
۱- آذربایجان دیلی بین تشکل تاریخندن ۱۹- نجو عصرین باشلارینا قدر ،
یعنی ۱۳- نجو عصردن ۱۸۲۸- نحی ایله قدر . ۱۸۲۸ ده آذربایجان روسلار
طرفیندن ایکی یه سولونه رک ، آرازین قوزئی قسمتی ایراندا ن آیرلمیشدیر .
بودؤره ده ، شاه اسماعیل ختائی و اوغلو شاه طهما سبین زمانی آذری دیل
و ادبیاتینین ان پارلاق دؤرانی اولموشدور .

۲- ۱۸۲۸ دن ۱۹۲۰ ایلینه ، یعنی قوزئی ده ، سووهت حکومتی نین ایش باشینا
گلمه سی و گونئی ده پهلوی خاندانی نین بیر کودتا ایله ایران تختینده
چیخما سینا قدر اولان دؤره .

۳- پهلوی دؤری ویا دورا خلا ما و گئریله مک (دالی گئتمک) دؤری . ۱۹۲۰ دن
۱۹۷۸- اینجی ایله قدر ادامه تاپان بو دؤره ده ایکی آذربایجانین هر جور
مناسبت وارتباطی کسلیب ، ایراندا کی تورکی مطبوعات و نشریات قدغمن
ائدیلمیش ، دیل و ادبیاتیمیز دورا خلا ما و گئریله مک دؤره سینگی گئچیرمیشدیر
بو دؤره ده ۱۹۴۱ دن ۱۹۴۶ ایللیری ، یعنی ایران اشغال آلتیندا اولان دوره نی
مخصوصاً بیرایل چکن دموکرات حکومتی دؤرانی نی آیرماق لازمدیر . چونکی ،
بو ایلرده ، یعنی دن تورکی غزه ته وکتالار چیخما غا باشلامیش ، تورکی یازان
شاعر ویا زیچیلاریمیز اترلری بی نشراتیمگه موفق اولموشلار .

۴- معاصر دؤره ، ویا اسلام انقلابیندان صونرا کی دؤره .

آذربایجان ادبیاتی دیگر تورک دیللی خلقلرین ادبیاتلاری کیمی یازیلی
ویا کلاسیک ادبیات و بیرده شفاهی ویا خلق ادبیاتلارینا آیریلیر . بورادا ،
موضوع بحث اولان یازیلی ادبیاتیمیزدیر .

یازیلی ادبیاتیمیز ، اوغوز تورکجه سینین بیر بوداغی اولراق ، میلادی
۱۳- نجو عصردن باشلا ییب ، بو گونه قدر ادامه تاپمیشدیر . شفاهی ادبیات-
تیمیز داها اسکی اولدوغو حالدا ، داها گئج یازی یه گئچمیشدیر . بوساحه ده

۱- بو مقاله نینا ستانبول تورکجه سی ۲۸- ۲۳ سپتامبر ۱۹۸۵ ده استانبولدا
قورولان ،-نجی ملت لر آراسی تورکولوژی کنگره سینده سونولموشدور .

دده قورقود کتابی شفاهی خلق ادبیاتیمیزین اناسکی نمونه لریندن اولاراق ،
بیراستنا تشکیل ائتمکده دیر .

۱۹- نجوعصرده آذربایجان ایکی په بؤلوندوگونه باخما یاراق ، ۱۹۲۵-نجی
ایله قدهر قوزئی دهکی ادبی جریانلار ، گونئی ده تعقیب ائدیلیب ، اورادا چاپ
اولان کتاب ، غزه ته ومجله لر گونئی ده یایلمیش وعینی اسلوب وموضوعلاردا
شعرلر قوشولوب و اثرلریا زیلمیشدیر .

کئچن عصرده ، مخصوصاً گونئی آذربایجاندا ادبی نوعلردن کئنه شعر حاکم
اولموش وخصوصیله مرثیه ونوحه ادبیاتی یایلمیش و آذربایجان شاعرلرینین
اکثریتی غزل ومرثیه شعرلری بازمیشلار . قوزئی آذربایجاندا مرثیه شعر-
لری کئچن عصرین یاریسینا قدهر دوام ائتمیشدیر . مرثیه ونوحه شعرلری کربلا
واقعه سنی و امام حسین (ع)ین اوزویله یا خینلاری نین فحیح شکیلده شهید
اولماقلارینی شرح و ترییر وایلیک دفعه ختائی و فضولی طرفیندن با زیلیب وشیه
تورکلری آراریندا یایلمیشدیر .

مرثیه شاعرلری یا زدیغی اثرلری ایله آذربایجان ادبیاتی نی زکیملشدیر-
میشلر . بو ادبیات گونئی ده دیلمیزس و ادبیاتیمیزین محافظه اولماسینا
یاردیم ائتمیشدیر .

مرثیه شاعرلرینین ان مهملری مراغلی دخیل ، راحی ، دلسوز ، صراف ، پرغم
قمری و باشقالاری دیر .

۱۸۲۸ دن صوراتا ریخین تحمیل ائدیگی سیاسی پارچالانماقدان وحوده گلن
آیریلیق حسرتی ادبیاتی ویا حسرت ادبیاتی ویانیسکیل ادبیاتی دئییلن
یئنی بیر ادبیات ظهور ائتمیشدیر . شاعرلریمیز واحدییر خلقین زورلا ایکی په
آیریلماقلاریله علاقه لی اوره ک اوزونتولرینی حزین و دراماتیک بیر شیوه ایله
بیان ائتمیشلر و آذربایحانی ایکی په آیران " آراز " نهرینه ، بئرسمبول
کیمی خطاب ائتمیشلر ومینلرجه شعر و غزل یا زمیشلار .

حسرت ادبیاتی ایلیک دفعه خلق ادبیاتیندا ، صوراکلاسیک شاعرلرین اثر-
لرینده چیخیب بوگونه قدهر ادامه تاپمیشدیر .

کئچن عصرین یکینجی یاریسیندا قوزئی آذربایجاندا ظهور ائدهن ره آلیست
وحریت چی ادبیات خلقده ملی شعور و آزادلیق فکرلرینی ویا بدیریب وییر
ادبی جریان شکلینی ائتمیشدیر . عینی عصرین صورتلاریندا بوجریانلار کئنیسش
مقیاسدا یایلمیش و آراز چایی نین گونئی ساحلرینه داخی آشیب گلیمیشدیر .

گونئی آذربایجان آیدینلاری (روشن فکرلری) بوفکرلری منیمسه په رک ، قوزئی

قوزئی ده کی اثرلره بنزه بین اثرلریا زمیشلار .

ره آلیست دموکراتیک ادبیات ذاکر ، باکیخانوف ، واضح ، آخوندزاده ، و قوتقاشانلی طرفیندن باشلانیب دیگر آیدینلار طرفیندن ادامه وئرلمیشدیر . گونئی ، ویا ایران آذربایجانیندا عندلیب قراچه داغی ، حئیران خانم ، نیاتی ، شکوهی ، محمددهیجی ، محمدباقر خلخاللی ، لعلی و باشقالاری شعرلرینده خلقین یاشاییش و احتیاجلاریندان بحث ائدیپ ، معارف ، آزادلیق ، وطنخواهلیق و انسانلیغی تبلیغ ائتمیشلر .

بوکیمی شاعرلر اثرلرینی ساده تورکجه و خلقین دیلیله یا زمیشلار . اونلارین و عبدالرحیم طالبوف ، مراغعلی زین العابدین ، میرزا آقا تبریزی ، وبالاخیره میرزا حسن رشیده نین اثرلری جهالت ، اسارت ، وفتودالیزم علیه نده کی فکرلرین یاییلماغینا و ایرانلیلارین عصرلر بویو دوام ائده ن یو خودانایا و یا نماقلارینا و نهایت ، مشروطه انقلابینا زمینه حاضرلاماغا سبب اولموشدور .

میرزا حسن رشیده ۱۸۹۳ ده تبریزده ایلیک دفعه اولاراق (دبستان) آدیله یئنی مکتب آچیب و "وطن دیلی" کتابینی تورکجه یا زیب وهمان کتابین فارسجاسینی دا نشر ائتمیشدیر .

۲۵- نحی عصرین اول لرینده ، یعنی روسیه ده ۱۹۰۵ انقلابیندان صونسرا آذربایجاندا آزادلیق جریانی و ملی حکومت قورماق فکری قوتلنمیش و بوکیمی فکرلرین یاراتدیغی حرکتلر ایراندا مشروطه انقلابینا سبب اولموشدور . مشروطیت تاریخی نین ده گؤستردیگی کیمی ، ایراندا مشروطه انقلابی ، هم فکر ، هم ده عمل نقطه نظریندن ان چوخ آذربایجانلی یا زیچی و شاعرلرینه و آزادلیخواهلا- رینا مدیون دور .

مشروطه ادبیاتین گئچمیشده کی کلاسیک ادبیاتدان فرقلی اولاراق ، خلقین یاشاییشیندان بحث ائدیپ ملته خطاب ائدیردی . بو ادبیاتدا ملتین حقلری طرح و مدافعه اولونوردو . بو دوره ده باکی ، تبریز و تهراندا دئیلن شعرلرین موضوعو اکثرأ اجتماعی و انقلابی اولوب ، دیلی ده ساده دانیشیق دیلینه یاخین اولموشدور . بورادا نمونه اوچون صرافین ۱۹۰۶ دا قوشدوغو شعردن ایکی بیتینی درج ائدیریک :

ای ملت اسلام ، او یان وقت سحر دیر دور ، گور نه خبر دیر .

بو دوره ده هر کیمسه یا تا قانی هدر دیر دور وقت سحر دیر .

گون اولدو گونا ورتا ، هامی یا تمیشلر او یان دی اوز عیبینی قان دی ،

سن یات ، قوی اولار دورسون ، اولار چونکی بشر دیر دور ، وقت سحر دیر !

مشروطه انقلابیدا ، ادبی ساحه ده ، ما برین شعرلری و حلّیل محمد فخراده "ینه
بیرلیکده چیخاردیقلاری (ملانصرالدین) غزه ته سی هامی دان چوخ تأثیر ائتمیشدیر .
صابر خلق لهجه سیله یا زدیغی ساتیریک شعرلریله یئنیه بیر مکتب قورموشدور .
اونون شعرلری ایراندا حتی اورتا شرقده الدناله گزیب ، خلق طرفیندن
ازیرله بیردی .

صابر آذربایجاندا ایلک دفعه اولاراق خلقین باشا ییشیی و دؤیوب-دؤشو-
ندوگونو خلق دیلیله یا زماغی و شعرلری ان عادی حیات مسئله لرینه ائتمیشدی
ویا بومسئله لری شعر سوپه سینه یوکسئتمگی باشاران بؤیوک بیر شاعر کیمی
ظهور ائتمیشدیر . او ، کوچه لرده گزه ن دیلنچی و شاقدان شاهزاده ظل السلطان
و محمد علی شاه قده ر ، ایشچی و اکینجی دن تا ملی قهرمان ستارخان قده ر هر کس دن
وهر شئی دن یا زابیلیمیشدیر . حیات ، گونلوک یا شاییش و معاش مسئله لری اونون
یا رادیجیلیق قایناغی ایدی . صابر انقلابی ساتیرا (هجو و مزاح) اسلوبونون
بانی سی اولوب ، اونون شعرلری عصرین آینا سی اولموشدور . ما برین "هوب-هوب-
نامه " سی زمانین "حقیقتلر کتایی" آدینا ائتمیشدیر .

صابر قونشو و قارداش اولکهلرده ، یعنی ایران و تورکیه ده اولان حادثه لری
یا خیندان تعقیب ائدیپ ، حتی ایران حادثه لرینه ایرانیس اوز شاعرلریندن
داها چوخ علاقه گؤسترمیشدیر .

صابر تورکیه ده دربارا قارشى مبارزه ائده ن تورکلری آلقیشلا یاراق
اونلاری هر جور یالان و حیله کار وعده لردن برحذر ائتمیشدیر .

عثمانلیلار ، آلدانما بین آلاهی سنویرسیز

ایرانلی کیمی ، یا تما بین آلاهی سنویرسیز

اولجه ، وئریرلر سیزه حریت افکار

یعنی دانیشیب ، فکرینیزی ائیله بین اظهار

وقتاکى دانیشدیز ، وزراء اولدو خبردار

مطلق گؤره جکلرکی ، جیبشده نا ضرر وار

هر فنديه اولسا ، قوواجاقلار سیزی ناچار

چونکی بو بیغینجا قدا اولور حقینیز انکار

یا خشی بودی توپلانما بین آلاهی سنویرسیز ،

ایرانلی کیمی یا تما بین آلاهی سنویرسیز

ما برین مشروطه ادبیاتین ظهوروندا بؤیوک پایى وار . اونون ملانصر-
الدین ده یا زدیغی شعرلریله ، تبریزده چیخان هفته لیک "آذربایجان" روزنا-
مه سینده با سیلان منظوم یا زیشمالاری چوخ مشهوردور .

صابری شعرلرینی فارس دیلینده چیخان روزنامه لر ترجمه ائدیب ،نشر ائتمیخلر . بعضی ایران شاعرلری صابری شعرلرینه جواب یا زمیشلار ، صابریده اولار منظوم جوابلاریا زمیشدیر .

صابری ایران مشروطه انقلابی قهرمانی تبریزی ستارخان مفتون اولوب ، اونون حقینده ستایشله شعریا زمیشدیر . بورادا ، نمونه اوچون "ستارخان" خطابا یازدیغی شعردن بیر پارچا سینی درج ائدیریک :

حال مجذوبوم گؤروب قاره ! دئمه دیوانه دیر

نعره ی شوریده می ظن ائمه بیر افسانه دیر

شاعرم ، طبعیم دنییز ، شعرتریم دُر دانه دیر

بهجتیم ، عیشیم ، سروروم ، وجدیم احرارانه دیر

انجذابیم جرأت مردانه ی مردانه دیر

آفرینیم همت والای ستارخان دیر

مشروطه ادبیاتینین ظهوروندا ، استانبولدا "تنظیمات" دان صوراعمله گلن تغییراتین وفکر انکشافین و داها صوراککی حادثه و جریا نلارین دامهم تأثیری اولموشدور . بوجهتدن استانبولدا آذربایجانلیلارین چیخاردیغی "اختر" غزه ته سینین تأثیری چوخ شایان اهمیت دیر .

مشروطه انقلابیندان صورا ، ایراندا و مخصوصاً آذربایجان ادبیاتیندا گؤزله نیلن انکشاف وترقی گؤرولمه ییب ، رضا شاه پهلوی نیرایش با شینا کلمه سیله ، آذری دیل و ادبیاتی دورا خلا مییش و تورکی نثریاتی دا ، مشروطه ایله برابر تعطیل اولموشدور . پهلوی دؤرونده ، تورکی یازماق و مدرسه لبرده تورکی دانیشماق قدغن ائدیلمیش ، دیل و فرهنگ ده استعمار و تحمیل سیاستی قاتی . غلیظ بیر شکلده تطبیق ائدیلمیشدیر . گئنه بو دؤره ده ایران ناسیونالیزمی آدیله فارس شوونیزمی سیاستی احرار ائدیلمیش ، فارس اولمایان خلقلر اؤز دیل و فرهنگ لریندن محروم قالمیشلار .

ایران تورکلری ، خصوصاً آذربایجانلیلارین دیلی ، ادبیاتی ، موسیقی و فولکلورو اویدورما (ساختگی) تئوری لرله انکار ائدیلمیشدیر . بـو آسیمیلاسیون سیاستی نتیجه سینده ۱۵ میلیونایا خین بیر کوتله اؤزدیلی . نی اوخوماقدان محروم قالمیشدیر . بو دؤره ده قوزئی آذربایجاندا و ترکیه ده القبانین دگیشمه سی وایکی آذربایجان آراسیندا چکیلن دمیر پرده نیسن نتیجه سینده ایرانداکی تورکلر . بو ایکی قایناقدان گلن اثرلری ده اوخو . یابیلمه میشلر و یاریم عصردن چوخ ادامه تاپان بو آجی دؤره ده دیل و

ادبیاتیمیز انکشاف بئرینه گئرله مه واسحطاط دؤره سی کئچیرمیشدیر .
بو دؤره ده آذری شاعرویا زیچیلار بر اکثریتی فارسجا یا زمیخلار ،لاکری سو
قدر سیخو بوغوجوشرطلره باخما یا راق ، بعضی شاعر لریمیز آنادیلده ده شعر
یا زما غا جسارت گوستر میشلر و بعضاً ده اثر لرینی گیزلی شکیلده چاپ
ائتدیر میشلر .

بو دؤره ده اثر لرینی تورکی یا زان آذری شاعر لریندن شبستر لی معجزو
خصوصی اهمیتی واردیر . معجز بو عصرین بیرینجی یا ریسیندا یا شاییب صابر
کیمی ساتیریک اسلوبدا شعر یا زمیش ، و صابرین قوردوغو انقلابی ساتیریک
مکتبیین ایراندا کی نماینده سی اولموشدور . او ، جوانلیعیندا بیر مدت
استانبولدا یا شاییب و کتاجچیلیقلا گذراننی تأمین اتمیش وعینسی
زماندا ادبی - اجتماعی جریا نلاری یا خیندان تعقیب اتمیشدیر . معجزون
دیلی ساده دیر وشعر لرینده اجتماعی مسئله لردن وفقیر خلقین یا شاییشیندان
بحث ائدیر . او ، استبدادی قمچله ییب ، جمهوریتی مدح اتمیشدیر . اونون
اثر لری رضا شاه گنده ندن صوراً دفعه لرله چاپ اولموشدور . بورادا ، نمونه
اوچون اونون " وطن " ادلی شعرینی نقل ائدیریک :

نئچون آه ائیله دین ای بولبول نالان وطن

یا دیوا دوشدو مگر ، حال پریشان وطن

خس و خاشاک با سیب گولشنی ، گولر سارالیب

نیه بو حاله قالیب بس بو گلستان وطن

در و دیوارینی قان ائیله ییب الوان ، ای داد

نه غم انگیزی یارب ! بو شبستان وطن

بالش نازه قویوب باشیوی ناز ائبله مه ، دور

سؤرونو ، قورد ، داغیدار یو خلاسا چوپا وطن

اجنبی ملکی دولوب بی سروپا ملت ایله

نیه یارب ، بئله خوار اولدو عزیزان وطن

دشمن علم ایله بیزی ائبله دی حمال اؤزونه

کیم ذلیل ائتدی بیزی؟ جهل! آ مسلمان وطن

وطنیز جسم دی ، سیز ده ، وطنه جان کیمی سیز

راضی اولماق لالا جانسیز وطن ، ای جان وطن

وئرهلیمال - اله تحصیل کمال ائیلنه لیم

خواب غفلتدن آیلین گرهک اخوان وطن

بومکتسین معجزدن صونرا ، نماینده لری حداد و مراغلی کریمی اولموشلار ۱۹۴۱ ده ایران متفقلر طرفیندن اشغال ائدیلدیکدن صونرا ، مرکزی حکومتی اسکی قدرنی قالما ییب ، نئش ایل اشغال زمانیندا نسی بیر آزادلیق هوا سیر اسمیشدیر . بو نسی آزادلیقدان فایدالاناراق ، آذربایجاندا تورکی روزنام لری چیخیب ، قدیم دیوالار تازادان چاپ اولموش و یئنی ادبی اثرلر یازیل- میشدیر . ۱۹۴۵ ده دئموکرات فرقه حکومتی آذربایجاندا ابش باشینا گلیب و بیر ایل حاکمینی ائناسیندا تورک دیلی نی ده فارسی کیمی رسمی دیل اعلان ائدیب و مدرسه لرده تورکی اوخونما غا باشلامیشدیر . هله ایلک آیلاردا آلتی کلاس اوچون "آنادیلی" آدیندا درس کتابلاری چاپ ونشر ائدیلمیش ، رادیو و اداره لرده تورکی دانیشب - یازما غا باشلانمیشدیر .

۱۹۴۶ دادئموکرات حکومتی دوشورولدو کدن صونرا ، درباری مرکز حکومت نماینده لری آذربایجانا گلمیشلر و هر شئی دن اول ، موضوع و مضمونلارینا باخما یاراق ، تورکی کتابلاری بیغیشدیریب ، یان دیر میشلار و تورکی نشریاتینی قدغن ائتمیشلر . بوندان صونرا ، تورکی شعریا زان شاعرلری مختلف تهملرله حبسه آتیب و یا یوردلاریندان سورگون ائتمیشلر . بورادا ، بونکته یه اشاره ائتمک لازم دیرکی ، بو کتابلار ، محتویات و مندرجاتی اوچون دگیل ، تورکی یازیل- دیقلاری اوچون یان دیر یلمیشدیر .

دیگر طرفدن همان بوزماندا تهرانین اؤزونده مارکسیست لرین ، او جمله دن توده پارتی سی نین روزنامه ونشریاتی آزادجا چیخیردی و هئچ کیمسه ده اونلار اعتراض ائتمیردی . ۱۹۵۲ کودتا سیندان صونرا ، ایراندا سیاسی دیکتاتور- لوغون شدتلنجه سیله برابر ، فرهنگ شوونیزم ، بیزیم دیل و فرهنگ ایله دشمن- لیکده قاتیلاشدی و هئچ بیر تورکی اثرین چاپ اولما غینا اجازه وئر یلمه ییب حتی فارسی کتابلاردا کئچن تورکی بیر سؤز داخی حذف ائدیلدی .

بو دؤره ده کی وضعیتنی توصیف ائتمک اوچون رحمتلی سهندین " یاساق "

آدیندا شعری چوخ آجی و معنالی دیر :

آنا مدان آد آپا رما غیم یاساق . بیلیرسن ؟ آنادان دوغولاندا بئله ، اؤزوم بیلیمه - بیلیمه ، دیل آچیب دانیشدیغیم دیلده دانیشما غیمدا یاساق ایمیش ، یاساق !	ظالعیمه سن باخ دوشونجه لریم یاساق . دو یغولاریم یاساق . کئچمیشیمدن سؤز آچما غیم یاساق . گله جگیمدن دانیشما غیم یاساق . آتا و بابا مین آدین چکمه گیم یاساق

بو بوغوجو آتموه سفئرده ، بیر عده شاعر هر جور محذور و خطری قبول
اندیب ، تورکی شعر سؤیله میشلر و بعضی فداکار آیدینلاریمیز آذری قو-
لکلورونو توپلاییب ، بونلاری و تورکی اثرلرینی گیزلی شکیلده چاپ
ائتدیر میشلر . بوشا عرلردن رحمتلی اعتماد ، ساهر ، شهریار ، محمد علی محزون
سهند و باغچه بان و دیگرلرینی ذکر ائتمک لازم دیر .

اعتماد چوخ یازان و مزاح شیوه سیننی سئوهن بیر شاعر دیر . اثرلری
آراسیندا " نصاب " آدیندا منظوم تورکی- فارسی لغت کتابی بو دلیل لری
اؤگره نمک اوچون یازیل میشدیر . ساهر استانبولدا تحصیل گئوروب
شعرلرینه موضوع اوچون داها چوخ اجتماع و خلقین مسئله لرینی سئچ میشدیر .
اونون عینی زماندا ، گؤزه ل غزللری ده واردیر . دیلی تماما میلله ادبی تور-
کجه دیر . نمونه اوچون اونون " سکوت " آدیندا کی شعرینی درج ائدیریک :
هر شئی سوسوب ... قفسده سوسوب دور قناره لر
یالنینز قیزیل بؤجک لر اوخور ، ایمدی ایستی ده .
آختارما بوش پیتره گؤزه لیم قیرمیزی شراب ،
باخ ائوده بیر ایچیم صودا یوخ ساخسی . قستی (کوزه) ده

گون باتسا ، قاش قارالسا ، گئجه گلسه غم بیئمه !
ظلمت دگیل کدرلی قارا گونلور اوچون
گه ل چشمه نین شاریلتی سیننی دینله ییب بیر آز
بیهوده عشقسیز کئچن او گونلری دوشون .

بیرگون سحر چاغی قوشولوب کاروانلارا
ترک ائیله دیک اوزوملو باغی ، یوردو ، چاره سیز
بیلیم قده رمی ، یوخسافلک می ، حؤکوم سورهن
کلدیک اسیرلیگه بوصفاسیز دیاره بیز

ساهر ، ایلرجه آنا یوردوندا نازاق ، سورگون حالینده یا شامیش ، ایندی
ده تهراندا یا شاییر و ۸۵ یا شلاریندا دیر .
استاد شهریار ایرانین بیرینجی درجه شاعرلریندن دیر ، فارسی دیوانسی
دفعه لرله چاپ اولموش دور ، تورکی غزللری ده واردیر . لکن " حیدر بابا "
منظومه سیله دنیا مقیاسیندا مشهور اولموش دور .

"حیدر بابا" منظومه‌سی شاعرین حیاتیندا، و گونئی آذربایجانین یعنی ادبیاتیندا دؤنوم نقطه‌سینی (نقطه‌ی عطف) تشکیل ائتمیشدیر. حیدر بابا دفعه‌لرله تبریز، تهران باکی و استانبولدا چاپ اولوب فارسجا یا دا ترجمه ائدیلمیشدیر.

حیدر بابا منظومه‌سی خلقین دانیشیق دیلیله وهجا وزنیله یازیلمشدر. حیدر بابا شاعرین آنا یوردو اولان خشکنا بدا بیرداغین آدی دیر. شاعر بومنظومه‌ده حیدر بابا ایله دانیشیر و اوشاقلیق خاطره لرینی شرح و ثریر، وعینی زماندا گؤزه ل و بدیع صحنه لر یارادیر. حیدر بابا اوچون هر ایکی آذربایجان شاعرلری بیرچوخ نظیره لریا زمیشلار. نمونه اوچون حیدر بابا- دان دؤرد بندی درج ائدیریک :

حیدر بابا، ایلدیریملار شاخاندا سنلر، صولار شاققیلدا ییب، آخاندا
قیزلار اونا صف باغلا ییب، باخاندا سلام اولسون شوکتیزه، ائلیزه
منیمده بیر آدیم گل سین دیلیزه

حیدر بابا کهلیکلرین اوچاندا کول دیببندن دووشان قالخیب قاچاندا
باغچا لارین چیچکله نیب، آچاندا بیزدن ده بیر ممکن ولسا یا دا ئیله
آچیلما یا نوره کلری شاد ائیله

بایرامینلی چاردا خلاری بیخاندا نوروز گولو، قارچیگی چیخاندا
آغبولودلار کؤینکلرین سیخاندا بیزدن ده بیر یا دا ئیله یین شادا ولسون
دردلریمیز قوی دیکه لسین داغ ولسون

حیدر بابا گون دالیوی دا غلا سین اوزون گولسون، بولاقلارین آغلا سین
اوشاقلارین بیردسته گول باغلا سین یئل گلنده وئرگتیر سین بو یانا
بلکه منیم یا تمیش بختیم و یا نا

بولود قاراچورلو سهند خلقینه باغلی حماسه یازان شاعرلریمیزدن دیر. قورقود داستانلارینی منظوم اولاراق یازمیش و خلقیمیزده ملی شعور و اویان دیر ماغا چالیشمیشدیر. داها حیاتدا ایکن، آلتی داستانی ایکی جلدده "سازیمین سؤزو" آدیله قاچاق شکیلده چاپ اولموش، قالان داستا- نلاری دا اولندن صونرا، آقای محمد علی فرزانه طرفیندن چاپا حاضر لانیر. سهندده شعرلرینی هجا وزنیله یازمیش، کند وائل - اوبالاریمیزدا ایله دیلنا صیل تورکی سؤزلرینی شعرلرینده ایشلتمیشدیر. سازیمین سؤزو تورکیه‌ده و باکی‌دا لاتین و سیریلیک حرفلریله چاپ ائدیلمیشدیر. سازیمین سؤزو معاصر آذری ادبیاتینین شاه اثرلریندن صایلیب، آذری

تورکجه سۆزلرینین زنگین قایناغی دیر .
سهند "سازیمین سوزو" کتابیندا قاراجیق چوبان داستانینین مقدمه
سینده دده قورقودا خطاباً بیله یازیر:
زماندیر بیزلره فلک گۆز اهییب
پولاد اوز قیلیجلار قیندا پاسلانیب
شاهباز آغیرلارین پییی کسلیب
جیدالار اهییلیب، کندیر اوفانیب

اوبالار قالانیب، ائولر پیخیلیب
مرد ایگیتلر اولوب، اورهک داغلانیب
حصارلار آلینیب، اوردو باسیلیب
دوداقلار تیکیلیب، قوللار باغلانیب

آلتین بانلی ائولر تالانا گئدیب
ائو بییه سی گئجه کوچده یاتیر
بوز بالتاسی کیمی جوومرد ایگیتلر
دووارلار دیبینده پورتقال ساتیر

محمد علی محزون تجربه لی بیرغزل شاعری دیر . شعرکتابی "هجران خسته سی"
آدیله چاپ ائدیلمیشدیر . تهراندا یاشاییر، شعرلرینده عشق و وطن حسرتینی
ترنم ائتمیشدیر .

دوکتور حمید نطقی دنیا مقیاسیندا عالم ، ادبیات شناس و تورکولوژیست .
دیر ، وارلیق مجله سینین باش یازیچی سی دیر . شعرلرینی سمبولیک اسلوبدا
و داها چوخ یئنی شکلده یازار .

گونئی آذربایجانین معاصر شعری داها چوخ خلقی و متعهد دیر . شاعرلریمیز
خلقدن الهام آلیب ، خلق اوچون شعر یازیرلار . معاصر شعریمیزده قوزئیی
آذربایجان و تورکیه انقلابی شعری نین ده تأتیری اولموشدور .

۱۹۷۸ (۱۳۵۷) اسلام انقلابیندا صورا ، تورکی یازماق آزاد اولوب
اوره کلرده حبس اولونموش سسلر ، شعرونشر شکلینده اوزه پیخدی ، یوزلرجه
شاعر یازدیقلاری شعرلر و اورهک سۆزلرینی یئنی چیخان روزنامه و محله لرده
چاپ ائتدیرمگه موفق اولدولار . تهران و تهریزده بیرچوخ محله و روزنامه
چیخماغا باشلادی . بیزیم ادبی جمعیمیرین چیخاردیعی تورکجه - فارسجا "وارلیق"

مجله‌سی یئددی ایلدن بری، اولجه هر آی، صونرا هر ایکی آیدا بیر چیخماقدادیر
تأسف کی، او بیر مجله و روزنامه لرین عمر و قیصا اولدی. ایندی تهراندا
وارلیق دان باشقا کیهانین تورکی صفحه‌سی و بیره تبریزده "فروغ آزادی"
روزنامه‌سی نین بیر صفحه‌سی تورکی دیلینده نشر ائدیلیر.

وارلیقدا، دیلیمیزین تاریخی، قاعده‌لری، ادبی نمونه‌لر و ادبیات
تاریخیمیز سلسله مقاله لر شکلینده یا زیلیب خلقیمیزه ادبی دیلیمیز و فرهنگ-
میز اوخوتولور. بوندان باشقا خلق ادبیاتیمیز حقیقینده اون ایکی مقاله
و نموله لر و اثرلریمشدیر. وارلیقدا ادبی دیلیمیزی استاندارد شکیلده
یا زماغا و با زدرما عاچالیشلیب، عرب القیاسی بینا صلاحی ایله املا
قاعده‌لری اوگره تیلیمشدیر. بو خصوصدا دوکتور حمید نطقی چوخ امک صرف
ائتمیشدیر.

انقلابدان صونرا، بوگونه قدهر، ایکی یوردن چوخ تورکجه کتاب و کتابچه
چاپ اولموشدور. معاصر شاعر لریمیز عروض و زنیله برابر، هجا و زنیله ده شعر
یا زیرلار. متعهد و خلقی شاعر لریمیز هجا و زنی نی ترجیح و ثریرلر.
معاصر شعریمیزین موضوعونو عشق دن چوخ اجتماعی و فرهنگی مسئله لر تشکیل
ائدیر.

مقاله میزده شرح و ثردیکلریمیزی بو شکلده خلاصه ائده بیله ریک :

۲۰- نحی عصرده گونئی آذربایجان ادبیاتینی اوج دوریه آ بیرماق لازم دیر :

۱- متروطه ادبیاتیی و یا پهلوئی دن قاسا قکی دوره : بو دوره ده صابرین و

منعهد شاعر لرین رولو چوخ اهمیت لی اولموشدور.

۲- دورا خلاصه و گثریله مه دوره‌سی : ۶۰ ایله یاخین دوام ائده ن بودور

ده تورکی یا زیب بار اتماق و هر جور تورکی نشریات قدغن اولوب، دیلیمیز
و ادبیاتیمیز دورقونلوق و گثریله مه صفحه‌سی کنچیریب، شاعر لریمیز اثرلر-
ینی داها چوخ فارسی یا زمبشار، لکن بعضی خلقی و فداکار شاعر و یا زیچیلاریمیز هر
حور تهلکه و محکومین لره یا خمیاراق، تورکی یا زمبشار و اثرلرینی قاجاق
نکیلده حاب ائتمگه موفق اولموشلار.

۳- پهلوئی دن صونرا، و یا جمهوری اسلامی دوره‌سی : ۱۹۷۸ ده ایران اسلامی

انقلابی ایله باشلایان بو دوره ده بیر چوخ تورکی اثرلر چیخیب، شاعر
و یارچیلاریمیز اثرلرینی بئنی چیخان روزنامه لر و مجله لرده چاپ ائتمگه
موفق اولموشلار.

بوسولا برار، اورون مدب دورقونلوق و انحطاط دوره سیدن صونرا

یئنی- یئنی چالیشماغا وقاباغا گئتمگه باشلانیدیغی اوجون هنوز اکیکلریمیز
 چوخ و مشکل لریمیز صونسوز دور . اکثر شاعرلریمیز ، خصوصاً یازیجیلاریمیز
 فارسی یازما غادات ائتمیشلر و آنادیللرینی اونوتما سالار داخی ادبی
 دیللرینی بیللمیرلر . آیدینلاریمیزین بیرچوخو اوز آنادیللربندن غافل
 قالمیش و اونون زنگینلیگیندن و ادبیاتیمیزین عظمتیندن بیخبردیرنر .
 یاریم عصر دن چوخ بیر مدت ده فرهنگی حقلریندن محروم قالان بیر خلق دن بوند
 آرتیق توقع ائدیله بیلمز . بیز ایندی فرهنگی محرومیت لرین بورا خدیغی
 مشکل لرله مقابله یه چالیشیریق . امید ائدیریک گوزه ل دیلیمیز و ادبیاتیمیز
 اسلامین گتیردیگی مسافات و آزادلیق سایه سینده انشاء اللہ اسکی شرفلی
 موقعیتی نی اله گتیرسین و ادبیاتیمیز عهده سینده اولان مهم وظیفه نی خلقیمیزه
 لایق اولان شکلده ایفاء ائتسین .

تجنیس

تبریز- میرنا درحسینی (شفق)

اودالار

دوشه یانغین، اولکده کی قانالار	بیرر- بیرر، هر نه کی وار، اودالار
اوز دیلینی ائلر گرک قانالار	دوشونه لر، بوتور کودور، اودا، لار
صونا کهلیک اوچان کیمی، سارالار	سئل پارار قاراتعللی سارالار
بیری گولر، مینی با خیب سارالار	درده یانان، درمانینا او - دالار
کیمدی باغی چالیلاردان آرییا	بونه چایدی، نه یه دوشوب آرییا
یوواسیندا، چوپ اوزاتسان آرییا	اؤنو بیل کی، اوز-گوزونو، او دالار
"شفق" گوتور، آغ کاغذا، قارا یاز	قارا قیشدا، سازاق چالار، قار-آیاز
یامان اولار قارا قیشدان قارا یاز	قارایئلر، اسیب بیخار، اودالار

قطران و آذربایجان

قطران یا رادیجیلیمقیندا تورک دیلی نین افاده لرینی و عنصرینه ده راست گلیریک . حتی بیزبئله گمان ائدیریک کی، قترانین تورک دیلینده ده اثری اولموشدور . منتها هله لیک الیمیزه گلیب چیخما میشدیرو بلکه ده بیرگون الده ائدیله جکدیر . سو فکر اورادان میدانا چیخیر کی، قترانین تفکر و افاده طرزی، یازی و حمله قوروشو، گتیردیگی مثال و آتالار سؤزلری اساس اعتباریله آذربایجان خلقی نین تفکر طرزی، دیلی مثلی و آتالار سؤزلرینه جون اویقون و بلکه عینی دیر . بعضا شاعر بونلارا هنج بیر بدیعی دون گئیدیرمه دن ، فارس دیلی نین دستورقایدان لارینا اویغونلاشدیرمادان ، تمامی ایله ، عینا لفظی ترجمه ائتمیشدیر و نظمه چکمیشدیر .

شاعر حتی فارس دیلینده شعر یازیب نظمه چکدیگی حالدا ، بعضا بیر سیرا تورک سؤزلرینی ایشلتمیشدیر . جالب بوراسی دیرکی ، قتران تورک سؤزلرینی جوخ وقت قافیهلرده ایشله دیب ، نئحه دئیلر داریسقاللیقا دوشنده اوز آنا دیلینه پناه آپارمیش ، فارس و عرب دیلینده سؤز تاپماقدا چتینلیگه راست گلنده درحال سوزو اوز آنا دیلیندن گؤتور . روب ایشلتمیشدیر . بیز فکریمیزی چا تدیرماق او جون بوکیمی مصراعلار - دان بیر نئجه نمونه لر گؤسته ریریک :

کسی که مدح تو گوید درم برد به جریب

کسی که مدح تو گوید درم برد به جوال . ص ۴۰ قتران تبریزی دیوانی

زبدخواهان او ناید سعادت جوازنی خون وازیولاد چوپو ص ۳۵۷

بونصر سعدمهدی کز نصرت است و سعید

بر خاتمش نگینه و بر مرکبش جناغ ص ۱۹۱

سئوال سائل خوشترش ازقوای سرود

چنانکه قصه زائر ز ساغر و بکماز ص ۱۸۵

آب است خود او و دل دوست جون خوید

نار است خشم او و تن خصم خشک تاغ ص ۱۹۱

چوبربالای میمون او برزم اندر نهد یون او

بود فرخ فریدون او عدو ضحاک بداختر ص ۱۰۶

- درباغ و راغ میرچمان، ماه جاودان
تا جای سرو باغ بود، جای رنگ داغ ص ۱۹۱
- نرکس بیاد سوسن و شمشاد درفکند
دینار گون نبید به گافورگون ایاغ ... ص ۱۹۰
- بوییت لرده اولان "جوال"، "چوپو" (یاللی)، "جناغ"، "بکمز"، "تاغ"،
"یون"، "داغ" و "ایاغ" سوزلری تورک سوزلری دیر. گتیردیگیمیز بو
مثالاردا، گورونور عرب و فارس دیل لرینده "غ" حرفی اوستونده قافییه
تایماق چتین اولدوغونا گوره، ضروری سوزلری آنا دیلیندن گوتوروب،
استفاده ائتمیشدیر. بویکی بیت لرین صایی ایسته نیلن قدر آرتیق
اولار.
- قطران اساسا اوو آنا دیلینده دوشونوب، فکرلشمیش و اونلاری
ایله اوسایاق و اسلوبدا فارسی دیلینه ترجمه ائدیپ ونظمه چکمیشدیر.
اونون فکری، افاده طرزی، بیانی، جمله قورولوشو، میتدا خبری و دیگر
خصوصیتلری، جکدیگی مثاللار، گتیردیگی آتالار سوزلری نین اساس
حصه سی آذربایجانلیلارا مخصوص بدیعی طرز تفکر دن عبارتدیر. بوباخیم-
دان قطران دیوانیندا اولان بیرننجه مصراع یادقت یئتیرهک :
- شاد باشد هرکه سوی داوران تنها رود ص ۷۲
(تک باشینا قاضی یانینا گئدن شاد قاییدار)
- درخواندم زبام و برون راندم زدر ص ۱۳۱
(دامدان چاغیریب، قاپیدان قووار)
- چنین نوروز بگذاری هزاران ص ۲۳۸
(مین بئله بایراملار گوره سن)
- به خرمی بگذاری هزار عید چنین ص ۲۹۵
(شنلیک له مین بئله بایراملار گنچیره سن)
- بود همیشه گذرگاه جبل بر چنبر ص ۲۷۷
(ایپ گلیب همیشه دوغاناقدان کچر)
- هم به چنبر گذرد گرچه دراز است رسن ص ۲۸۹
(ایپ نه قدر اوزون اولسادا یئنه ده گلیب دوغاناقدان کچه جکدیر)

هرکه را مار همه عمر بیکبار گزید * دادم اورا رسن پیسه بود ما رنمای
(عمرو بویو کیمسه نی بیر دفعه ایلان چالازسا دائما آلا چاتی
اونون گوزونده ایلان گورونر) ص ۳۶۳

اندود توان چشمه خورشید به گل ؟!
(گونشی پالچیقلا سوو اماق اولار می ؟!) ص ۵۳۴

گر در فکنی نیک به حیون بدهد بار
(یاخشلیق ائدیب ، جیحونا آتسان دا ، بار وئره حک)
یا خود

(سن یاخشلیق ائدیب دنیزه آت ، بالیق بیلمه سه ، خالیق بیلر)

بیداد رسد به هرکه بیدادی کرد
(ظلم ائدن هرکسه ، ظلم یتهر)
یا خود

(چاره یوخ دوران جزالاندیرمیش هر غارتگری)

یکباره زچشم من برافتادی تو
(بیر دفعه لیگ گوزومدن دوشدون) ص ۵۲۹

بو کیمی آتالار سوزلری نین صایی قطران دیوانیندا آرتیرماق اولار
دیگر باخیمدان قطران تبریزی نین شعرینده ائله مصراعلار وارکی
اوخوجو تورک دیلینی بیلمه ییب بو دیله منسوب اولان طرز تفکر ده
دوشونمه سه ، همین مصراع یا بیتلری حتین دوشونه بیلسین و اونلاری
مضمون و معنالارینی قاوریا بیلسین او جمله دن :

جو من سوی هوا پویم شور پایم بسان پر
(من هوایا یوکسلم آیاغیم قاناد آچار) ص ۱۷۳

بومصراعدا ایشله نیلن " آیاغیم قاناد اولار " افاده سی فارس
دیلینده ایشله نیلمیر ، یوخدور تورک دیلینه مخصوص دور . فارس دیلینده
بو فکری بیان ائتمک اوچون " مثل مرغ پر درمیاورم " (قوش کیمی
قاناد آچارام) ایشله نیلیر .

همیشه پیسه او خوردن است و بخشیدن

بود گشاده دل و دست او به هر هنگام ص ۲۳۳

(همیشه اونون پئشه سی یثیب ، باغیشلاما قدیر - الی و کونلو هر زمان
آچیق دیر)

فارس دیلینده " دست و دل گشاده " یوخ، " دست و دل باز " ایشله -
دیرلر انجاق قطران " باز " (آچیق) سوزو عوضینه " گشاده " (گنیش)
سوزونو ایشلتمیشدیر و آنا دیلیندن گوتوروب ترجمه ایشلتمیشدیر .

یا خود قطرانین بو شعرینه دقت یئتیرهک :

انگور هفته بود ای خواجه زینهار

من بنده را ز آه کمین و زین سپس ص ۱۹۱

(اوزوم بیرجه هفته اولاجاقدیر، آمان گونودور ای خواجه - من بنده
نین ده تاسف کی، قیزیلی آزدیر، بس صوراً ؟!)

معین مصرفدن اوترو کلی مقداردا اوزوم آلماق اوچون معدوحوندان
پول طلب ائدن شاعرین بو شعری نین ایکینجی مصراعسی نین معنا سینی
آذربایجانجا دوشونمه یین کیسه مشکل کی، باشا دوشه بیلسین .

یا خود " بزهره راست چو شیرو بزور راست چو پیل " (جاسارتلسه

دوز اصلان کیمی، گوج ده دوز فیل کیمی سن) ص ۱۸۸

شاعر بورادا آذربایجان تورکوسو دیلینده ایشله نیلن " دوز " سوزو
- نو عینا لفظی اولاراق " راست " ترجمه ایشلتمیشدیر، حالبوکی، یوخا ریدا
کی مصراعنین فارس دیلبنده دوزگون یازیلمیشتی: " بزهره مانند شیر و
بزور مانند پیل " اولمالی دیر .

آذربایجان تورکو دیلینده " اوره گیم آسیلی دیر "، " اوره گیم
آسیلیب قالمیشدیر "، " اوره گیم بوایشه گوره آسیلی دیر "، " اوره گیم
بو ایشدن اوترو آسیلی دیر " افاده لری واردیرکی، بو افاده فارس
دیلینده باشقا حور افاده اولونور: " دلواپس بودم "، " دلم شورمی زد "،
" دل نگران بودم " وسایره . آحاق قطران یئننده بیرسیرا بو کیمی
حمله و افاده لری گوتوروب، حرفی اولاراق فارس دیلینه ترجمه ایشلتمیشدیر
او یازیر:

راوی که کند یکی عطای او آرام دو صد دل معلق را ص ۱۲
(ائله حومردکی، اونون بیر بخششی یکی یوز آسیلی اوره گی آرام ائدیر
آسیلی بورادا منتظر، نگران، امیدوار یئرینه ایشلتمیشدیر .

" دل معلق " (آسیلی اوره ک) افاده سی تورک دیلینده ایشله نیسر .

فارس دیلینده قید ائتدیگیمیز کیمی بو اصطلاحی " دل واپس "، " دل
نگران "، " دل پریش " وسایره ایشله نیسر . انجاق قطران یئننده تورکجه
دوشونوب فارسجا یازیب چئویرمیشدیر . یا خود :

هیچ شاهی نیست بخشنده حصیر و بوریا ص ۲۵
(کلیم و حصیر باغیشلایای دیگر بپرشاه اولای بیلمز)
بومصراعنین افاده طرزی، جمله قورولوشو تمامیله آذربایجان
تورکوسونه مخصوصدور. فارس جمله قورولوشو اولای بیلمز .
یا خود بومصراعا دقت یئتیرک :

که جز به دولت او هیچگونه سامان نیست ص ۴۷
(اونون دولتیندن باشقا هئج بیر یئرده سهمان یوخدور)
یا خود بو مصراعدا :

هرچه یابی همه ببخشی پاک ص ۱۴۹
(نه تاپیرسان ، هامیسنی ترتمیز باغیشلاییرسان)
یا خود :

دشمنان تو همه پاک نژدند و نوان ص ۳۲۱
(سنین دوشمنلرین تمامیله عاجز و یورقوندورلار)
یا خود : حاسدان تو همه پاک نژدند و نوان ص ۳۲۱
(سنه حسد آپارانلار هامیسی بوتون یورغون و عاجز دیرلر)
یا خود :

زمین شان را کردند پاک زیر و زبر ص ۱۵۱
(یئرلرینی تمیز آلت - اوست ائتدیلر)
یوخاریداکی صون دورد مصراع دا ایشله نیلن "پاک" (تمامیله ،
تمیز) سوزو فارس دیلینده " همگی، تماما ، بکلی، یکجا) وساییره
سوزلرینی عوض ائدیر و ائتمیشدیر .
یا خود بو مصراعنین مضمونونا دقت یئتیرک :

دل من گشت چون نیلی بسان برگ نیلوفر ص ۱۷۵
(اوره گیم نیلوفر یارپاغی کیمی گویردی)
فارس دیلینده "اوره گیم گویردی" مفهومو ایشله نیلمیر، بودیلده
اوره گیم قانا دوندو، اوره گیم قانلا دولدو، اوره گیم یاندی، اوره گیم
آلیشدی، منفی معنی دا ایشله نیلن ده .فلان کسین قلبی قارادیر، باغری

قان اولدو دئیلیر، آنجا ق گؤیردی افاده سی ایشله نیلمیر
یا خود آشاغیدا کی بیت ده ایشله نیلن افاده یه دقت یئتیرک :
گشاده دست و دل دایم، حسودش زیر گل دایم

زدست اوخل دایم به بخشش ابر فروردین ص ۲۸۳
(الی و اوره گی دائما آچیق اولسون، حسد آپارانی مدام پالچیق
باتسین، باهار بولودو الی نین بخشی یانیندا دئما خجل اولسون)
فارس دیلینده سخاوتلی، بذل و بخشلی اولان بیر آداما الی آچیق
معناسیندا "دست و دل گشاده" دئیلیمیر. قطرانین یوخاریدا کی بیتده
ایشلتدیگی "گشاده" سوزو آذربایجان و عمومیتله تورک دیلینده ایشله
- نیلن "گن"، "گئنش" سوزونون ترجمه سی برابری اولسادا، بوبیتده
یئرینده ایشله نیلمه میش دیر. بو کیمی یئرلرده فارس دیلینده "گشاده"
یوخ "باز" سوزو ایشله نیلمه لی دیر. بو اونا بنزه ر کی، فارس دیلینده
مثلا "یئره ییخیلیم" دئمک ایسته ینده "زمین خوردم" (یئری یئدیم)
جمله سی ایشله نیلسین اگر بیز بو افاده نی گوتوروب تورک - آذربایجان
دیلینه عینی ایله ترجمه ائتسک، اوندان قدر گولونج و معناسیز
چیخار. فارس دیلینده ده "گشاده دست"، "گشاده دل" مفهومو ائله او
جوره دور. "گشاده" سوزو داها دوغروسو "گن" و "گئنیش" معناسیندا دیر
نه "آچیق" سانکی قطرانین ممدوحونون و اوره گی گئنیش لنمیش دیر.
اولا بیلسین ناصر خسرو شاعرین محض بو کیمی افاده لرینه گوره، اونا
اعتراض ائتمیش دیر و اوز مشهور سفرنامه سینده یازمیش دیر: و در تبریز
قطران نام شاعری را دیدم شعری نیک می گفت اما زبان فارسی را نیکو
نمیدانست. پیش من آمد دیوان منحیک و دیوان دقیقی بیاورد و پیش
من بخواند و در هر معنی که مشکل بود از من پرسید با او بگفتم و شرح آن
بنوشت و اشعار خود را بر من خواند^۱

آشاغیدا کی شعری نظردن گئچیره ک :

۳۰۷

خدا یگانا! برتوزیان رسید و لیک * چوتوبجائی کس ننگرد بسودوزیان
(ای حکمدار! سنه زمان یئتیشمیش اولسادا، لیکن سن اوز یئرینده
اولدوقونا گوره کیمسه منفعته یا زیانا باخماز)
ایکینجی مصرعنین قورولوشو و مضمونو و مفهومو تاما میل

(۱) سفرنامه ناصر خسرو طبع برلین ص ۸ - چاپ دوم تهران سال ۱۳۶۱

آذربایجان تورکوسو دیلینده و فکرینده دیر. بیر فارس اوخوجوسو اونسو چتینلیک له باشادوشه بیلر.

یا خود : خداگانا ! چرخ برین زمین توباد ص ۴۷۷
(ای حکمدار ! یوکسک فلک سنین یئرین اولسون)

فارس دیلینده بومصراع آشاغیداکی شکل ده یازیلمالی ایدی:
" خداگانا ! چرخ فلک " مکان " ، " مقام " توباد " . " زمین تو باد
افاده سی فارس دیلینده یوخدور. گورونور شاعر قطران اوز دوغما
دیلینده ن بیرحمله گوتوروب ، ایسته دیگی کیمی فارس دیلینه چئویر -
میشدیر .

یا خود بو مصراع دقت یئتیرهک :

گر من دل کسی بنوازم مشو زحای ص ۵۵۶

(اگر من بیرسی نین اوره گینی اوخاشام یئرینده چیخما)
" مشو زحای " (یئرین ده چیخما) افاده سی فارس دیلینده ایشله -
نیلیمیر. فارس دیلینده بوسوزو " پرت مشو " ، " ازجا درنرو " ، " به توبرنخورد "
وسایره ایشله نیلیر. یئنه ده قطران تورکجه دوشونوب ، لفظا فارس دیلینه
چئویرمیشدیر داها دوغروسو فارس کلمه لرینی عینی ایله تورک سوزلری
- نین یئرینه قویموشدور .

آشاغیداکی مصراع دا ایشله نیلن " برخ " سوزو داها سجه وی وتوتارلی
- دیر .

برملک فکنده برخ شمس العلماء است . ص ۵۲۶
(اولکجه نورساچان شمس العلماء دیر)

ببلیریک فارس و عرب دیل لریندن گوتورولموش ، یا خود تورک دیلینده
" ق " و " غ " حرفلری بعضا کلمه لرده " خ " حرفی ایله دگیشیلیر اوجمله دن
" باخجا " (باغجا) ، " قولاق " (قولاخ) " بولاغ " (بولاخ) ، " یوق " (یوخ) ، " چوق "
(چوخ) " اولاغ " (اولاخ) ، " تخماق " (تخماخ) ، " چراغ " (چراخ) ، " حق " (حاخ) و
یوزلرله بوکیمی سوزلر. قطران دا یوخاریداکی مصراعدا اولان " برق "
سوزونو تورک دیلینه او یغونلاشدیریب ، آذربایجانلی اولدوقو اوچون
خلق ملی مدنیت آخینینا قوشولوب یوخاریدا سؤیله دیگیمیز قایددا و
پرنسیب اساسیندا " برخ " ایشلتمیشدیر. آذربایجان تورکوسونون خلق
تلفظ قانونا او یغونلاشدیرمیشدیر .

معلومدور کی ، فارس دیلینده ایشله نیلن " ۵ " حرفی تورک دیلینده

چوخ وقت " *h* " حرفی ایله دگیشیر. او جمله فارس لهجه سینده کی " هرمز *hormoz* " تورکجه (*hurmuz*)، " مُغْنَسِي " (*Muganni*)، "رستم" (*Rustem*)، "غلام" (*gulam*) و سایره. همین لهجه و تلفظ قایداسینی مین ایل بوندان قاباق قطران نظرده توتوب بعضی بیت لرینده یئری گلمیش کن ایشلتمیشدیرواثل و خلق قانونلارینا رعایت ائتمیشدیر، چونکی اوزوده او خلقه منسوب اولموشدور و باشقا ائتمه مهلی ایدی.

مثالارا گنجک :

گرچه دشوار است شهر اخصم چون ما زندران

خسرو گیتی کند بروی ستم چون روو . . ستم ص ۳۳۶

(دشمن شهری ما زندران کیمی محکم اولسادا دونیا حکمداری،
روستم کیمی اونا دیوان توتا جاقدیر)

بو بیتده (*Rostem*) ایشلتمک ممکن دگیلدیر. شعرین وزنی و آهنگی پوزولار. شاعر وزنی ساخلاماق اوچون، اوز دوغما آنا دیلینده ایشله نیلن لهجه دن استفاده ائدیپ (*Rustem*) دوشونموشدو. شاعر بو متددان بول استفاده ائدیپ، عرب، فارس لهجه سینده شعرینه وزن و قافیه تاپمادیقدا، آنا دیلینده تلفظ اولونان شکلدن ولهجه- دن استفاده ائتمیشدیر.

بعضا همین کلمه فارس دیلینده بیر جور و تورک دیلینده باشقا جور و اوزونه مخصوص بیر طرزده بیان و تلفظ ائدیپ، بودورکی، بعضا شاعر معین کلمه لری فارس لهجه سینده، فارس دیلینده تلفظ اولونان کیمی یوخ، اوز آنا دیلینده، اوز خلقی تلفوظونده اولان کیمی وئرمیشدیر مثلا: فریشته سیر است و فریشته هنر است

فریشته نظراست و فریشته سیماست ص ۵۵

(ملک خصلت لی، ملک هنر لی دیر * ملک باخیشلی و ملک سیمالی دیر)
ملک سوزو فارس دیلینده "فرشته" ایشله نیلیر. آذربایجانلیلار دیگر تورک خلقلری کیمی "فریشته" ایشله دیرلر. بیز اگر یوخا ریداکسی: " *Firiste* " سوزونو گوتوروب یئرینه " *Freste* " سوزونو قویساق، شعرین وزنی پوزولور و بویوک شاعر بو مسئله یه دقت یئتره- رک " فرشته " دگیل " فریشته " یازمیشدیر. باخین شاعرین یازی املا- سینا (قطران - دیوان . ص ۵۵) آردی وار

حضرت محمد (ص) ین او گود لری

مَنْ يَدِمَ قَرَعَ الثَّابِتِ يُوْشِكُ أَنْ يَفْتَحَ لَهُ

هرکیم قاپینی دوومکه ادا مه وئرسه ، قاپینی اونا آچارلار .

مَلْعُونٌ ذُو الْوَجْهِينِ مَلْعُونٌ ذُو اللِّسَانَيْنِ

ایکی اوزلو ، و ایکی حور دانیشان ملعون دور .

مِنْ أَفْضَلِ الشَّفَاعَةِ أَنْ تَشْفَعَ بَيْنَ اثْنَيْنِ فِي النِّكَاحِ

ان یا خشی و ساطت ایکی آدام آراسیندا ائولنمک اوچون واسطه اولماقدیر .

مَوْتُ الْغَرِيبِ شَهَادَةٌ

غربتده اولمک شهید اولماقدیر .

الْمُجَاهِدُ مَنْ جَاهَدَ نَفْسَهُ فِي طَاعَةِ اللَّهِ

مجاهد او دورکی ، تانری اطاعتینده اوز نفسله جهاد ائله یه .

الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ

مسلمان او آدام دیرکی ، مسلمانلار اونون دیلی والیندن ماندا اولسونلار

الْمُسْلِمِ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يُسَلِّمُهُ

مسلمان مسلمانین قارداشی دیر ، اونا ظلم ائله مز ، و اونو تسلیم ائتمز .

الْمَسْجِدُ بَيْتُ كُلِّ تَقِيٍّ

مسجد هر متقینین ائوی دیر .

الْمِعْدَةُ بَيْتُ الدَّاءِ وَالْحَمِيَّةُ رَأْسُ كُلِّ دَوَاءٍ

معدده ناخوشلوقلارین ائوی دیر ، و یرهیز بوتون دوالرین باشی دیر .

الْمُؤْمِنُ مَنْ أَمِنَهُ النَّاسُ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ وَدِمَائِهِمْ

مؤمن او آدام دیرکی ، خلق اونو جان ، مال ، وقانلارینا امین صایالار .

الْمُؤْمِنُ غُرُّ كَرِيمٍ وَالْفَاجِرُ رُخْبٌ لَثِيمٌ

مؤمن شریف و الی آچیق دیر ، فاجر آدادان و آشاغی دیر .

الْمُؤْمِنُ يَسِيرُ الْمَوْنَةَ

مؤمن آدامین حاجتی آزارلار .

الْمَوْتُ كَفَّارَةٌ لِكُلِّ مُسْلِمٍ وَمُسْلِمَةٍ

اولوم هر مسلمانین گناهلاری نین کفار هسی دیر .

ترجمه ائدهن : ج- هیئت

اشاره: ادامه انتشار سلسله مقالات "نادیلمیزوملی وارلیغیمیزا و غروندا خاطر لر" م.ع. فرزانه، بجهاتی به فرصتهای بعدی موكول میشود و از این شماره سلسله مقالات ایشان را درباره نحو زبان آذربایجانی که در حقیقت جلد دوم "مبانی دستور زبان آذربایجانی" میباشد، منتشر می‌کنیم. وارلیق

م.ع. فرزانه

مبانی دستور زبان آذربایجانی (ترکیبات و جملات)

کلیات

کلمات، که شرح اوصاف و اشکال و انواع آنها در جلد اول کتاب "مبانی دستور زبان آذربایجانی" — اصوات و کلمات "گذشت" ضمن اینکه ابزار و مصالح بنیادین زبان شمرده میشوند، در حد خود تنها نام و نشان جدا از هم موجودات و مفاهیم و حرکتها بوده و برای اینکه بتوانند در تشکیل واحدهای مفصلتر و مرکبتر زبان، بمنظور بیان احساس و اندیشه و مقصد آدمی، یعنی برآورد و طیفه اصلی زبان کار ساز باشند، می‌باید بر مبنای ضوابط و موازین خاصی با یکدیگر ترکیب شوند. ضوابط و قانونمندیهای رایج در ایجاد واحدهای شامل تر و گسترده تر به کار می‌گیرد، مجموعه قواعد ترکیبی یا نحوی (*syntaxe*) زبان مینامند. به این ترتیب، در جنب بخشی از دستور زبان که موضوع آن بررسی اوصاف و انواع و اشکال ساختاری خود کلمات بوده و از آن به "صرف" نام برده میشود، موضوع "نحو" تشخیص و تصریح وظیفه و نقش و حدود کاربرد کلمات در تشکیل ترکیبات زبانی است.

ترکیبات زبان، در زبان آذربایجانی نیز، همانند اکثر زبانها، بر حسب اینکه ترکیب بیانگر جهات و جنبه‌ها و وجوه خود اشیا، و نمودها و روابط گوناگون موجود ما بین آنها مانند "یا شیل یا رپاق — برگ سبز"، "چول قوشو — مرغ بیابان"، و "گوزیا شی — اشک چشم"، "اوشاغین آنامی — مادر کودک"، "یولون اورتاسی — وسط راه" و یا نشان دهنده جریان ارتباط و همبستگی اشیا، و نمودها با وجوه و اشکال بیکران حرکتها مانند: "یاغیش یاغیر — باران میبارد"، "اود سونموشدو — آتش خاموش شده بود"، "قوناقلار بوگون گله جکلر — مهانها امروز خواهند آمد" "هرنه توكسن آشینا، او گلر قاشیغینا — هوچه تو آشت بریزی، همان آید بقا شقت" و امثال آن باشد، به دو گروه اساسی ترکیبات تعیینی یا گروه واژه‌ها و

ترکیبات اسنادی یا جمله تقسیم می‌شوند. در اصطلاح دستور زبان، ترکیبات نوع اول را ترکیبات نهادی (*nominatif*) و ترکیبات نوع دوم را ترکیبات گزاره‌ای (*prédicatif*) می‌نامند.

سنا برای این، موضوع اصلی نحو زبان آذربایجانی عبارت خواهد بود از تشخیص و بررسی ضوابط و موازینی که کلمات در تشکیل این دو نوع ترکیب کلامی، یعنی گروه واژه‌ها و جمله‌ها را آسپایرو می‌کنند و توضیح ویژگیهای هر یک از این دو نوع ترکیب و احرا و عناصر تشکیل دهنده آنها و برآورد حدود عملکرد هر یک از آنها در کلام، که ما اینجا، ضمن دو مساحت جداگانه، یعنی مبحث ترکیبها، و مبحث جمله‌ها از آن سخن خواهیم گفت.

البته، نکته‌ای که اینجا اشاره به آن ضروری بنظر میرسد، اینست که، این دو نوع یافت ترکیبی، در قلمرو کلام از اهمیت و کاربرد بکسان برخوردار نبوده، بلکه گروه واژه‌ها، با وجود نمای ترکیبی که دارند، معمولاً بعنوان یکی از اجزای تشکیل دهنده حملات به کار می‌روند و چه‌بسا بهمین دلیل نیز، در یک عده از کتابهای دستور زبان، از این نوع ترکیبات، زیر عنوان ترکیبات وصفی، ترکیبات اضافی و امثال آن، اما ساداً در قسمت صرف بحث می‌شود. در صورتی که خصوصیت ارتباط کلمات در آنها بحثی است مربوط به ارتباط بیرونی کلمات و از این لحاظ، جای بحث و بررسی آنها در بخش "نحو" دستور زبان باید باشد.

* * * *

در تشکیل ترکیبات کلام، اعم از گروه واژه‌ها و جمله‌ها، نخستین مسئله‌ای که مد نظر قرار می‌گیرد، مسئله ارتباط و ترتیب توالی کلمات در این واحدهای ترکیبی زبان است. بطوریکه هنگام بحث درباره گروه واژه‌ها و جمله‌ها خواهیم دید، هر یک از این واحدهای ترکیبی در ساخت گرامری خود، معمولاً دو عامل یا عنصر اصلی دارند که از آنها در گروه واژه‌ها بعنوان عامل تعیین کننده و تعیین شونده و در جمله‌ها بعنوان عامل فعل و فاعل اسم برده می‌شود. بدیهی است، در ترکیب هر دو نوع از این واحدها، علاوه بر این دو عنصر اصلی، گسه همواره رابطه و همبستگی خاص خود را دارند، عناصر توجیهی و توضیحی درجه دوم نیز با تعداد کمتری با بیشتر شرکت می‌کنند که معمولاً با یکی از این دو عنصر اصلی در ارتباط بوده و بدین سان در مجموع، جریان همبستگی و تداوم عناصر اصلی و کمکی را در گروه واژه‌ها و جمله‌ها به وجود می‌آورند.

مسئله ارتباط و همبستگی عوامل اصلی و کمکی در گروه واژه‌ها و جمله‌ها در زبان هرگز به شکل دلخواه و آنچه پیش‌آید نبوده، بلکه این امر در هر یک از زبانها از ضوابط و ترتیب توالی خاصی پیروی می‌کند. آنچه در مباحث دستور

زبان عموماً بنام اشکال جایگزینی و همجواری و رابطه صفت و موصوف و مضاف و مضاف الیه و یا فعل و فاعل و متمم و امثال آن عنوان می‌شود، چیزی جز همین مسئله رابطه انواع کلمات در جریان تشکیل گروه واژه‌ها و جمله‌ها نیست.

ارتباط کلمات در تشکیل گروه واژه‌ها و جمله‌ها و همچنین ارتباط گروه واژه‌ها و جمله‌ها در رشته کلام، از نظر کلی به دو صورت ناهمبسته و همبسته نمودار می‌شود. در ارتباط ناهمبسته عناصر همجواری به یکدیگر وابسته نبوده و هر کدام دارای موقعیت همسان هستند. بطوریکه حذف یکی از آنها صدمه‌ای به ترکیب و چوب بست گرامری گروه واژه یا جمله نمی‌زند. مانند:

۱- "داغلا، تپه‌لر، دوزلر، دره‌لر پامبیق کیمی قارلا اورتولموشدو.

کوهها، تپه‌ها، دشتها و دره‌ها با برف پنبه‌گون پوشیده شده بود."

۲- "قیز بویدا، بوخوندا، اوتوروشدا، دوروشدا آنا سینا چکمیشدی.

دختر در قد و قواره نشست و برخاست به مادرش رفته بود."

۳- "آچیلیمیش سحرین آلاگوزلری - گونش شفقلرله بزه ییر یئرلی.

چشمان شهلای سحر از هم باز شده، خورشید با شفقها زمین را می‌آراید.

در مثالهای بالا، عناصر: داغلا، تپه‌لر، دوزلر، دره‌لر در مثال اول، و بویدا، بوخوندا، اوتوروشدا، دوروشدا در مثال دوم و هر یک از مصراعها در مثال سوم عناصر ناهمبسته‌ای هستند که هیچکدام از نظر شکل و مضمون وابسته به دیگری نبوده و همه از موقعیت همسان برخوردارند و حذف یکی از آنها هیچ صدمه‌ای بساختمان گرامری ترکیب نمی‌زند.

حدود کاربرد ارتباط ناهمبسته در گروه واژه‌ها و جمله‌ها آنچنان وسیع نبوده و موارد آن محدود به وجود اجزای همگون در جملات ساده و در گروهی از جملات مرکب است.

و اما در ارتباط همبسته که دایره عملکرد بسیار گسترده و رایجی در ترکیبات دارد، عناصر همبسته از موقعیت همسان برخوردار نبوده، بلکه یکی از دو طرف مستقل و دیگری وابسته یا تابع است. عنصر مستقل طرف وابسته یا تابع را برای تعیین و توجیه جهات و جنبه‌ها و مشخصات خود در اختیار دارد و بنا بر یک اصل کلی، در زبانهای ترکی و از جمله زبان آذربایجانی، عناصر وابسته عموماً قبل از طرف مستقل قرار می‌گیرد (۱)

روابط عناصر مستقل و وابسته در ارتباط همبسته، بر حسب اینکه ترکیب بدون پذیرش یا با پذیرش پیوندهای ترکیبی (منظور از پیوندهای ترکیبی، همان پیوندهای نسبت و تملیک و حالت الحاقی به آخر اسامی و پیوندهای وجه و زمان و شخص الحاقی به آخر افعال و بطور کلی پیوندهای تصریفی است که با

الحاق به آخر اشکال اسم و فعل امکان ترکیب آنها را فراهم می‌سازند (با هم ترکیب شوند، ممکن است سه حالت اتفاق بیفتد. این سه حالت عبارتند از:

الف - حالت تجانس: آنچه‌ان حالتی است که طرف وابسته بدون پذیرش هیچگونه پیوند ترکیبی و تنها به اقتضای تجانس و تفاهم در مدلول، با طرف مستقل مربوط می‌شود. مانند:

۱ - "یا وان چورهک، آح آداما دادلی گلیر- نان خالی آدم گرسنه را لذیذ آید".

۲ - "تازا چیچکلنمیش یا شیل یا ما جلاز گوزهل گورونور- دامنه‌های سبز تازه به گل نشسته جلوه زیبا دارد".

در مثالهای بالا، عناصر وابسته "یا وان، آح، دادلی" در مثال اول، و "تازا، یا شیل، گوزهل" در مثال دوم بدون پذیرش هیچگونه پیوند ترکیبی و صرفاً به اقتضای تجانس در مدلول، با عناصر مستقل "چورهک، آدام، گلیر" در مثال اول، و "چیچکلنمیش، یا ما جلاز، گورونور" در مثال دوم ارتباط دارند.

ب - حالت ایجاب: آنچه‌ان حالتی است که عنصر وابسته به ایجاب طرف مستقل پیوندهای مختلف حالت می‌پذیرد. مانند:

۱ - "اوره کلرده باهار گولور، کوچه لرده هله قیشدیر- بهار در دلها می‌خندد، در کوچه‌ها هنوز زمستان است. (ر. رضا)

۲ - "من اونلاری ان آغیر زمانلاردا گورموشم - من آنها را در دشوارترین زمانها دیده‌ام. (ر. رضا)

در این مثالها، طرفهای وابسته، یعنی "اوره کلرده و کوچه لرده" در مثال اول و "اونلاری و زمانلاردا" در مثال دوم، به ایجاب طرفهای مستقل "گولور، قیشدیر" در مثال اول و "گورموشم" در مثال دوم، پیوندهای حالت پذیرفته‌اند.

ج - حالت تطابق: آنچه‌ان حالتی است که طرف وابسته به حکم طرف مستقل پیوندهای شخص و کمیت می‌پذیرد و در حقیقت با طرف مستقل مطابقت می‌کند. مانند: "بیز قلم اوردوسویوق، بیز مسین عسکر لرینیک - ما اردوی قلم هستیم، ما سربازان توهستیم" (س. رستم)

"سن مندن آیریلسان دا، من سندن آیریلما رام- اگر تو از من جدا شوی من از تو جدا نخواهم شد".

در این مثالها طرفهای وابسته "اوردوسویوق، عسکر لرینیک" در مثال اول و "آیریلسان، آیریلما رام" در مثال دوم با طرفهای مستقل "بیز" در مثال

اول و "س،من" در مثال دوم از نظر شخص و کمیت مطابقت کرده اند .
با نوحه به موارد بالا ملاحظه می‌گردد که همچنانکه نقش پیوندهای توصیفی یا
واژه ساز در صرف زیاد است نقش پیوندهای تصریفی یا ترکیبی بهمان نسبت در
نحو بسیار مهم و اساسی است .

مبحث ترکیبات

ترکیبات تعیینی یا گروه واژه‌ها که از آنها بطور اعم می‌توان به عنوان
ترکیبات نام برد، واحدهای کلامی بهم پیوسته‌ای هستند که در ترکیب خود دو یا
چند کلمه را که هر کدام از آنها معنی و مدلول مستقل خود را دارند جای می‌دهند .
ضرورت تشکیل گروه واژه‌ها در زبانها عموماً به دو دلیل رخ میدهد: اول اینکه
در هر زبان، در ردیف موجودات و پدیده‌هایی که نام و نشان ویژه خود را دارند،
تعداد بیشماری از اشیاء و پدیده‌ها هستند که نام و نشان ویژه خود را ندارند .
زبان برای نامیدن این اشیاء و نهادها ناگزیر به ترکیبات متوسل می‌شود .
مثلاً در زبان آذربایجانی کلمات "الما - سيب" و "آغاچ - درخت" و یا "آنا - مادر"
و "دیل - زبان" و یا "آچار - روان" و "سو - آب" به اشیاء و نهادهای معینی دلالت
دارند . لکن مفاهیمی که بصورت "الما آغاچی - درخت سيب"، "آنا دیلی - زبان
مادری" و "آچار سو - آب روان" تشکیل می‌شود، به اشیاء و نهادها فی‌دلالت دارد که
زبان کلمات خاصی برای بیان آنها ندارد .

دوم اینکه: اشیاء و نهادها و حرکات ضمن داشتن نام و نشان خود از جنبه‌ها و
اوصاف و خصوصیات بر خوردارند که باز زبان برای بیان آنها ناگزیر به
واحدهای مرکب و شاملتی نیاز دارد . مثلاً در ترکیبات: "یا شیل یا رپاق -
برگ سبز"، "یا رلاق اولدوز - ستاره درخشان"، "یا حین یول - راه نزدیک"
"ایشه با شلاماق - شروع بکار کردن"، "سویوقدان تیتیره مک - از سرما لرزیدن"
"ایره لی گئتمک - به پیش رفتن" هیچیک از کلمات ساده تشکیل دهنده آنها به
تنهایی قادر به بیان مفهوم مندرج در ترکیب نیستند .

در ترکیبات تعیینی ارتباط موجود ما بین عناصر تشکیل دهنده ترکیب،
ارتباط غیر مستقل یا وابسته است، طرفین ترکیب به اقتضای تجانس، ایجاب،
یا تطابق با یکدیگر تلفیق می‌شوند و طرف اول بعنوان تابع جهات و جوانب و
شقوق و حالات طرف دوم را تعیین و توجیه می‌کند . در ترکیبات تعیینی "اوجا داغ -
کوه بلند"، "ایستی‌ها وا - هوای گرم"، "چؤل قوشو - پرنده صحرائی"، "گوزیاشی

- اسگ چشم"، "اغبین ایچی - درون خانه"، "گئچیا تماق - دیرخوا بیدن"، "تئز دورماق - زودیدار شدن" طرف اول اوصاف و مشخصات و حالات طرف دوم را توحیه و تعیین کرده است.

در ترکیبات تعیینی، طرف اول ترکیب، یعنی طرف تعیین کننده می‌تواند از دو و حتی چند کلمه تشکیل شده باشد. این بدان معناست که تعیین و تشخیص صور و حالات گویاگون موجودات را همیشه نمی‌توان تنها در یک کلمه با زگو کرد و برای نشان دادن دقیقتر مشخصات و چند و چون تعیین شونده به تعیین کننده‌های بیشتری نیاز خواهد بود. مثلاً در ترکیب "آغ کؤینک - پیراهن سفید" تنها پیراهن نامعیبی با رنگ سفید معرفی می‌شود و هرگاه خواسته باشیم مشخصات بیشتری از این پیراهن سفید بدهیم، لازم خواهد بود طرف تعیین کننده را با افزوده‌هایی از نوع "تازا آغ کؤینک - پیراهن سفیدنو"، "اوج دوگمه‌لی، تازا، آغ کؤینک - پیراهن سفیدنوسه دگمه‌ای"، "ساتیشدا اولان اوج دوگمه‌لی تازا آغ کؤینک - پیراهن سفیدنوسه دگمه‌ای موجود در فروش" والی آخر مجهز کنیم.

ترکیبات تعیینی اعم از اینکه از دو یا چند کلمه تشکیل شده باشند، در کلام نقش دستوری واحد و یکبارجه‌ای را انجام می‌دهند و بهمین جهت نیز هر نوع پیوند ارتباطی به انتهای عنصر مستقل و اصلی ترکیب که در عین حال واپسین کلمه ترکیب تعیینی هم هست، اضافه می‌شود. بعنوان مثال، در ترکیبات دو کلمه‌ای و یا چند کلمه‌ای بالا، ابن تنها کلمه "کؤینک - پیراهن" یعنی عنصر اصلی ترکیب تعیینی است که هر نوع پیوند نسبت و تملیک و حالت به آخر آن افزوده می‌شود: آغ کؤینکیم، آغ کؤینگی، آغ کؤینگبندن، آغ کؤینکلر، آغ کؤینکلرین والی آخر.

ترکیبات و کلمات مرکب

ترکیبات از نظر شکل ترکیبی و کاربرد شباهت زیادی به کلمات مرکب دارند، بطوریکه از جهت کلمات مرکب را می‌توان نوعی از ترکیبات تلفیق یافته در زبان قلمداد کرد که در جریان سیر تکاملی زبان با پذیرش یکرشته دگرگونی‌های آوایی و مفهومی بصورت کلمات مرکب درآمده‌اند.

ترکیبات و کلمات مرکب هر دو عموماً برای نامیدن اشیاء و پدیده‌هایی به کار می‌روند که، زبان برای نامیدن آنها فاقد کلمات بخصوصی است، و از نظر ساختمانی، هر کدام از آنها از همبستگی دو یا چند کلمه تشکیل می‌شوند. با وجود این نقاط مشابه، ترکیبات و کلمات مرکب با خصوصیات خود از یکدیگر متمایز می‌شوند: در کلمات مرکب، یکی از طرفین و یا هر دو طرف، بمنظور

ایجاد مفهوم جدید، نوعاً از معنی اصلی خود سوا می‌شوند و ترکیبی یا مدلول و معنی مستقل و متفاوت بوجود می‌آورند. ترکیبی که به این صورت تشکیل می‌شود، به صورت لغت ثابت و حوش خورده در مجموعه لغات زبان وارد می‌شود و در کتب لغت نیز ثبت و ضبط می‌گردد.

کلمات مرکب الزاماً یکپارچه نوشته می‌شوند و در تلفظ طرف اول تکیه خود را از دست می‌دهد. مانند: "آباق قابی - *Ayaqqabi* (کفش)، "سویونباغی - *boyunbağı* (گردن بند)، "بالیق قولاغی - *balıqqulağı* (گوش ماهی)، "یئر آلماسی - *yeralması* (سیب زمینی) "ده وه قوشو - *dəvəquşu* (شتر مرغ).

در ترکیبات، برعکس کلمات مرکب، طرفین ترکیب هر کدام معنی لغوی خود را دارند و همگرائی آنها گذرا و موضعی است و بنا بر این، ترکیبات در مجموعه لغات زبان راه ندارند. طرفین ترکیب در تلفظ هر کدام تکیه خود را نگاه میدارند و در نگارش نیز سوا نوشته می‌شوند. مانند: نار سویو - *Nar suyu* (آب انار)، "یورغان اوزو - *yorğan üzü* (رویه لحاف)، "کوچه قاپیسی - *küçə qapisi* (در کوچه)، "لامپا شوشه سی - *lampa şüşəsi* (شیشه لامپا).

ترکیبات و تکرارها

تکرارها آن عده از کلمات دو قلو هستند که از توالی کلمات همگون (متجانس، متشابه، متقارن و متباین) بوجود می‌آیند. در زبان آذربایجانی، تکرارها با ویژگیهای خود تا حدودی از کلمات مرکب و ترکیبات مشخص می‌شوند. وجه تمایز تکرارها از کلمات مرکب در آنستکه، اولاً- تکرارها در نگارش سوا از هم نوشته می‌شوند و معمولاً وسط دو کلمه علامت (-) قرار داده میشود و ثانیاً، هر کلمه تکیه خود را نگاه میدارد. مانند: "آرواد- اوشاق" (زن و بچه، عائله) "قویون- قوزو" (میش و بیره)، "گنجه- گوندوز" (شب و روز)، "پیس- یا خشی- (خوب یا بد)، "ایش- کوچ" (کاروبار)، "دیلیم- دیلیم" (قاچ- قاچ)، "یا واش- یا واش" (آهسته- آهسته). و اما تمایز آنها از ترکیبات در آنستکه رابطه تعیین کننده و تعیین شونده در میان طرفین وجود ندارد و هر دو طرف از کلمات متساوی الحقوق تشکیل شده اند. از این نظر، تکرارها در حد فاصل کلمات مرکب و ترکیبات قرار دارند.

گروه‌بندی ترکیبات

ترکیبات از نظر شکل ارتباط و مدلول و کاربرد در کتب دستور زبان به اشکال گوناگونی گروه‌بندی می‌شوند و ما در اینجا به سازگارترین این گروه‌بندیها با ضوابط و موازین نحوی زبان آذربایجانی اشاره می‌کنیم. بموجب این گروه‌بندی، ترکیبات تعیینی یا گروه‌ها و واژه‌ها در این زبان به دو گروه اساسی: ترکیبات آزاد و ترکیبات ثابت تقسیم می‌شوند.

ترکیبات آزاد

ترکیبات آزاد، بطوریکه از اسم آن برمی‌آید، به ترکیباتی گفته می‌شود که در آنها طرفین ترکیب بمنظور ارائه مفاهیم و نهادهای شاملتر بطور شرطی و گذرا ترکیب می‌شوند. در ترکیبات تعیینی آزاد، هر یک از طرفین ضمن ایجاد مفهوم جدید، معنی و هویت خود را حفظ می‌کنند. بطوریکه یک کلمه که در یک ترکیب جای اول یا تابع را دارد، در جای دیگر می‌تواند جای دوم یا مستقل را داشته باشد. مثلاً در ترکیبهای "دمیرکُورپو- پل آهنی"، و "سو گتیرمک- آب آوردن" که کلمات "دمیر" و "سو" جای اول را دارند، در ترکیبات دیگری از نوع "پاسلی دمیر- آهن زنگ زده" و "ایستی سو- آب گرم" در جای دوم قرار گیرند.

در ترکیبات تعیینی آزاد، بر حسب اینکه طرف دوم ترکیب اسم یا فعل باشد، این ترکیبات به گروههای عمده ترکیبات تعیینی اسمی و ترکیبات تعیینی فعلی تقسیم می‌شوند. قسمت دوم در شماره آینده

ختمه قاسم متا دی حقنه نین قالا:

تیکمه داشدا مشهور دولار. خسته قاسیم بیر مدت نجف ده دینی تحصیل ده آلمیش و اونا گوره ملا قاسم آدیله ده شهرت تا پمیشدیر. خسته قاسیمین قبری تیکمه داش قبرستانیندا اهالی نین طرفینده ن قورونوب و ایلر بویو حفظ اولونموشدور، حتی نچه ایل بوندان قابا- فاجان، عاشیقار خصوصاً همدان و ساوه عاشیقاری اونون قبرینی زیارت ائتمکله کلمیشلر.

نغمه داغی

" نغمه داغی " آقای حیدر عباسی (باریشماز) یین یا زیم نشر ائتدیگی منظوم بیر کتابین آدی دیر. کتاب گۆزه ل بیر خط ایله یا زیلیب وتورکی الفباسی نین علامتلری دقتله اونداه گۆزله نیب دیر. انسان کتابی اوخویاندان صونرا کتابین عنوانی نین دا چوخ گۆزه ل و یئرلی انتخاب اولماغینی قبول ائدیر. کتابین موضوعو بیر عاشیغین ماجراسی دیرکی، یولدان قیراق بیر داغین بؤیوک کۆهولونده حرامی لرا و چون ساز چالیر. حرامی لر گوندوز گئدیپ یولچولاری (مسافرلری) - کاروانلاری صویوب تالاییب، گتیریپ او کۆهولده بؤلوشوب گئحه نی عیش - عشرته مشغول اولورلار. منظومه ابداعی کنایه و استعاره لر جهتجه زنگین اولدوغو حالدا داستان اؤزوده بوتونلوکده بیر استعاره و کنایه دیر. حکایه نین اوخوجودا اثرینی نظره آلساق باریشمازین سوزوا ورکدن گلدیگینه گۆره اوخوجونوندا اوره گینه اگلشیر. شاعر، آذربایجانلییا مخصوص اولان سینماز غرور و حق سئوه رلیگی اعلا درجه ده بیر عاشیغین و خودوندا ترسیم و تجسم ائدیپ دیر. حکایه بوردان باشلانیرکی، گئجه لرین بیرینده عاشیق اسرک حرامی - لر اوچون ساز چالیر، کورا و غلو و قاچاق نبی نی اؤگور (وصف ائدیر) بو سؤزلر باش حرامی یه خوش گلمیر، شاعر اؤزو بئله دئییر:

بیردن - بیره الینده کی پیاله نی

یئره چیرپیب نعره تپیرا

کس سسوی! سارساق عاشیق ،

یالتاق عاشیق ،

دستان آچیب یورما بیزی

باشیمدا کی اشگیت لرین

آغیز دولو بویلا دیغین

قاپیمدا کی مهتریمه کنیز اولماز

خلاصه اؤزونون یاخین دوستو اولان رشید بیگی دلی حسن ایله

توتوشدوروب ، رشید بیگی اوندان اوستون توتور، ایوازی چنلی بئلی،
 روشنی، ها بئله قاچاق نبی نی تحقیر ائدیر. صونرا بئله دئیر:
 بیزی دئسن ، چوخ چکمه دن ازبراولار دیلده آدین،
 بیزی اؤگسن، یاخین اولار
 ساز تئلیندن اینجی چیخار نار گولوندن
 باش حرامی، عاشیقدان ایسته بیرکی، اونو باشینداکی آداملاری
 وصف ائتسین. عاشیق وضعی خطرلی گؤرور، اولوم ایگیسی گلن بیر محیطی
 احساس ائدیر، فکرلشمک اوچون باش حرامی دان بیرگنجه مهلت آلییر.
 هامی یاتیر... لکن عاشیق یاتا بیلیمیر، سحره جن دوشونورنه ائله سین
 ... قوچا قلیغی، انسانلیغی بیر دیری قالماق خاطرینه بوراخیب
 اؤزوندن راضی اولان بیر اوغرونو وصف ائله سین ؟
 عاشیق سحری گؤزیله آچیر، صون تصمیمی بو اولورکی حقیقت بولونو
 توتسون، اوغرولاری وصف ائتمک له اؤزونو اکسیلتمه سین، اؤز- اؤزونه
 بئله دئیر:
 هرنه گلسه خوش گلیب دیر، بو بیر یول دور،
 اولوم وارسا، دوندو یوخدور، یانیب- یانیب قورتولونجا،
 سوندو یوخدور.
 سحر اولور، حرامی لر گئدیپ، چالیب- چاپیب گنجه کوهولسه
 قاییدیرلار. منی مجلسی قورولور، باش حرامی منی دن مست اولدوقدان
 صونرا سینه سینی آریدیپ، اؤزونو عاشیغا توتوب قیشقیریر:
 عاشیق! ایندی بیزی اؤگوب
 گویون پارلاق اولدوزلارین بیر- بیر درمک ایسته بیرسن ؟
 یوخسا ؟ اولوم آتین چاپیب او یارقان دان
 اوچورولماق گؤزله بیرسن ؟ ...
 عاشیق آیاغا دورور، ساغ گؤرونو قییب صول گوزو ایله باش
 حرامی نی سوزور، صونرا اوره کدن بیر قهقهه چکیر اونونلا باش حرا-
 می نی شدت له تحقیر ائدیر. صونرا بئله دئیر:
 اوچا داغلار آرخاسیندا باش قالدیران داش قالاغی
 اوزون اؤگسه داغ آچالماز مین یاشارلی بیر چنارین
 قابیغینا میلچک قونسا یارپاق تئکوب قابیق سالماز
 صونرا عاشیق قهرمانلارین بویویوب همیشه لیک یا شاماغی نیسن

اجتماعی فلسفه سین قاباغا چکیر و سوزونه بئله ادامه وئریر :

بیلیرسنمی کورا وغلونو کیم بویودوب ؟
چنلی بئلین اوجالیغی هارادان دیر ؟
کورا وغلونو ائل یا شادیب ، ائل بویودوب .
ئل یا شادان ، ائل بویودن ائل دوردوقجا دوراجاقدیر .
صونرا عاشیق کورا وغلونو و قاچاق نبی نی باش حرامی ایلــــه
مقایسه ائدیپ بئله دئییر :

کورا وغلو بیر اعلان اولسا سن اصلانین آرتیفینا
گوز قیجیردان اسگیک تولکو اولانما زسان
قوچاق نبی آشیب داشا دریالاردان
سن او سگوکه دولانما زسان ، یانیلیمسان ،
ای یانیلیمیش آزعین انسان ، آدسانینی
یول کسمک له قازانسایدی کورا وغلولار
کلیب گئدن آغیز دولو توپورهردی چنلی بئله .
بارسیز ، دن سیز وارلیغوندا ، ای گوزو دار آزعین انسان !
آغ – قره نی بیلمه میسن .!! بیلمه سونده بیلمه مزلیک ،
سنه آرتیق یاراشان دیر ، حیاتوندا بیلمه لی سن :
اما بونو بیر یول اولسون ، محبتدن جوشان عاشیق ،
حقه باغلی اولان عاشیق ، سنه نغمه قوشا بیلمز .
ائله نغمه قوشان عاشیق ، دانیشانین بوینون وورسان ،
باشی مندیللی شاه لولسان ، سازیم مندن اوما بیلمز .
بوی بویلاماق مندن اومسان ،

باش حرامی قان چاناغینا دهنموش گوزلریله اوغرولاری بیر-بیر
گوزدن کئچیردیر اوغرولارین باخیشلاریندا عاشیغا نسبت احترام و محبت
گورونور . اونلارین بیرپاراسی بو احترام و محبتی گیزلتمک اوچون
گوزون یئره تیکیب باش حرامی نین اوزونه باخمیردی .

باش حرامی نین اوخو داشا دگدی ، اوزونو عاشیغین قارشیسیندا
چوخ کیچیک حس ائله دی ، بئلیندن خنجرینی چکیب ، باشی اوسته فیرلادیب
عاشیغا دوغرو تولازلادی ... عاشیق باشین اگدی ، خنجر دوشوب یئــــره
سانجیلدی . رشیدبیک حرامی نین بوایشیندن آجیقلانندی ، قاشین دوگونله –
ییب بئله دئدی :

قان تۆكمه گه وقت آز دگيل، جوخ تله سمه !...
 بو عاشيغين ايلقاريندان ، لاپ دوغروسو خوشوم گلدى،
 بيجينچى به شاخلووگونده ، سرين آيران ياپيشان تگ ،
 اوره گيمبن ياقيسىنى، ائشيتديگيم سؤزلىر آلدى.
 بو سؤزلىرى ائشيتديكده باش حرامى نين رنگى قاچدى، خجالتيندن
 دوروپ ياتدى. صاباح تئزكن حوان عاشيق اورتاليقدا اوتورموشدو.
 باش حرامى يارى شوخلوق، يارى جدى بئله دئدى :
 عاشيق اولما قيلينجيمدان هوركر اولوب ،
 ايلقاروندان دؤنر اولدون ؟
 عاشيق معنالى باخيشلارلا، نفوذلو گؤزلىرىنى حرامى يه تيكيبدئدى:
 منصور كيمي دار آغاحين، بويلانيركن اؤپر باشيم
 نسيمي تگ دابانيمدان صيولماغا ائنه ر باشيم
 اما بازيق ! .. ده وه كيمي اوز ديزينه عاشق اولان
 لؤك دوداغين قايماق سانان اوغورلوغو شرف سايان
 قولدور باشين اؤگنمهرم .
 صونرا عاشيق اوزونه بير آتاليق قيافەسى آليب دئيبير : اما اگر
 آدامليقدان بير توز قدر سده اثر اولسا بونصیحتى سنه وئره بيله رم :
 سن كى ائلين اوره گى نين، ياراسينى گؤره نميسن ،
 ال لرى نين اوره ك ديدن قاباريندان
 اؤز- گؤزووه توزدا قونمور گؤزدن آخان اينحى لرين درياسيندا
 هنرون يوخ چيمنميسن ائل دامينا سواق اولماق
 ايشين دگيل ائلين سينيق ديوارينا
 يازيق سندن ديرك اولماز هيسلى دامين ديرگينى
 كله قوشوب چكمه بارى
 كورپه لرى گوله - گوله دیندیرمگین ایسته میرم
 گون قوروتموش زمى لره ياغما غوى گؤزله میرم
 چالى كيمي يول اوستونده بيتمه بارى
 ائله ، دوزاق قورما بارى
 باش حرامى غضبيندن دوداغين چئگنه يير، لکن اوزونو توتـوب
 گولومسه يرك عاشيغا دئيبير :
 - ائشيتميشم حق عاشيغى گله جكدن خبر وئره ر، سن ده اگر حق عاشيغى سن

منیم صا با حیمدان خبر وثر . عاشیق گولوب ترحم له حرامی یه یا خیر و
بئله دئییر:

ظالم لرین قورشا غیندان
قیلیجلاری دیشله ینده ،
سندن آرتیق پایی اولان ،
قیرآت کیمی کیشنه ینده ،
لووغالیغی لووا گئدر ،
باش سیز بدن توپا گئدر ،
یاسلاریندا یاسلامالار ،
گولمک سسی آیا گئدر ،
ظالم اما قارییانماز
اؤلسه اولار لعنت داشی
عاشیق صونرا اؤزونو داغا
ال اوزادیب اولدوزلاری
باش اوستونده درن داغلار
شفق لرین آیناسیندا
اورهک سوزون سحر- آخشام
دییین داغلار
منم ائلین اوره گینده
منده سازین ، منده سوزون
چوللرینده قاربارلانیب
آلایلارین قاباغینی
او زمان کی ، اوزاق - اوزاق داغلار ایلن
قونوشارسیز
هارای سالیب آلیشارسیز
اوره گیمده لای - لای یانان نیسگیلیمدن
یوز او قدر آچیلما میش
بیر- بیریزه پیچیلداشین
ذیروه نیزه قویوب باشین
سحر دان یئری تزه جه ایشیق لانداندا بیزیم عاشیق گئن کوهولون
قاباغیندا گوی لری سوزوب ائل لرینه سوز گؤندر دی ...

گۆرون شاعر عاشیغین دیلیجه نئجه ائلی نین بویون اوخشاییب

دردین سؤیله ییب دیر :

بالیق کیمی سو ایچینده
سوسوزلوقدان یانان ائلر
الیر خمیر، آج قارینلی
گونو - گوندن یامان ائلر
اورهگی نین قیزیل قانین
دیلی باغلی قالان ائلر
من سیزلرین قاپی نیزدا
چولاق ایتمی بویلاسام دا
آزغین لارلا پایلاشدیران
هر بیر دوندا، هر قیلیقدا
ایلمه بیری یول سو دادمییان
امکلی زای اولونموش
گۆزو گویده قالان ائلر
هامیلارین لامپاسیندا
قیزیر قانماز یانان ائلر
ئلر!... آی ائلر!!!
پاراسینا قوردلار دوشموش
اقل امگین چالیب - چاپان
اوغرولاری
بویلامادیم

دیریلیگین داغیناق گۆز پری سیندن

اوزاق گزیب اوینامادیم.

بونلارلا شاعرین دوینولاری جوشوب - داشیر احساس اوج آلیر

یوکسک لره قالخیر... عاشیغین دیلیجه گۆز نهلر دئیر:

چکهرم ظالمی صورغو - سؤاله
باشینا یاغدییرام سۆزدن شلاله
دئسلر عشقده یان قیمتینه
عومور بهاسینا قان قیمتینه
اوجا ذیروه لردن باج آلیرام من
یوکسکدن دونیا یا سای سالییرام من
وارلیقدا غم اوسته غم قالیرام من
سیندیریب قفسی قاچماق ایستهرم
ظالمین اونونده دینمز اولماقدان
شیطان تک دونیادا اولمز اولماقدان
اگرینی دوز بیلیب، بیلمز اولماقدان
بیر ساعات یاشاییب قانماق ایستهرم
بیر عومور چیرپینیب یا شیرام اگر
واریمی چیکنیمده داشیرام اگر
دره لر دولدوروب داشیرام اگر
حیاتین چشمه سین تا پماق ایستهرم.

دیریلیک دوزلوگه دوشمه سه ساقین
 موغان لار گوره جک سارالار داغین
 بو بره سووارسا یادلارین باغین
 بره نین سوپونو سووماق ایستهرم
 بو سؤزلری اوخویاندا گؤزلریم یاشاردی، بو سؤزلر هر شاعرین بوخ
 بوتون آذربایجان ائلی نین اورهک چیرپینتی سی دیر... بیلیرم سیز ده
 دولو خوب دویغویا دالیب سیز، سیز بو احساسلا قالماق اوچون من
 سؤزومو بورادا قورتاریرام، ایسته سز عاشیغین صون یا زیسین بیله سیز
 " نغمه داغی " کتابینی اوخوماغی سیزه تاپشیریرام .

سا والان شعرین نین قالانی:

سا والان پوئماسی نین ایضاحی، لغت لری :

(۱) گؤونلی = افتخارلی (۲) تاریخ بویو انسانلارین حیاتیندا
 اولدوغو کیمی بویوک آذربایجان شاعری فضولی نین ده شعرینده بئله
 گلیب :

«ای کونول عشق اهلینه هر دم گولردین شمع تک»

«بَن دئمزمیدبم کی بیرگون آغلا یاسیدیر گولن»

(۳) مان = عیب، نقصان . (۴) سرت = بَرک، محکم، کسگین، قاطع .
 (۵) قیروو = پاییزین صون گئجه لرینده نازیک دونان شح بعضا یارپاقلار
 اوزه رینده نازیک کریستال کیمی دونان .
 (۶) داشی = آپار، حمل ائله، داشیماق = آپارماق، انتقال وئرمک .
 (۷) هوندور = یوکسک، اوْجا، بویوک، مرتفع . (۸) یئملیک = زمی لرده
 و چوللرده بیتن دار و اوزون یارپاقلی، سؤدلو، دادلی یئیلن بیتگی
 هم انسان و هم ده حیوانلار اونی یئیرلر . (۹) یارپیز = چوخ زامان
 سۇ قیراغیندا بیتن، آغ و قیرمیزی چیچکلی اولان چوخ عطیرلی بیتگی
 چول نعناسی (نعناین بیرنوعی اولوب شیرنی لرده و خورکده ادوییه
 کیمی ایشله نر) (۱۰) دان = گونون دوغماسینا آزجا قالمیش، هاوا-
 نین ایشیق لانسای، صبح آچیلار کن گونشین افقده ایلک آغارماسی .

ايلك يارپاق

ايلك يارپاق قويموشدو، بوتاقدان ، سحر،
 يئل لنه - يئل لنه يئرە دوشوردو،
 بوتون باغ - باغچانى توتموشدو قەھر،
 هامى تيترەيىردى ، هامى اوشوردو،
 قرەنفيل باش آچيب ، يولوردو ساچين ،
 سينە سين ديدىردى آناسى تورپاق ،
 شيوئەنە گلەمشدى گويەرجين ، لاچين ،
 سس - سسە وئىرىدى ميليونلار يارپاق .
 گوى ، قارا بولوددان ياس دۇنو گئيب ،
 گوزياشى توكوردو هاي - هارايينان ،
 هر يئتەن كدرلى بىرنغمە دئيب ،
 هامى سىزلايىردى ، آھ - وايينان .

او غملى سحردين دوز بىرآي گئچير،
 يولومو او باغدان سالميشام گئە .
 بوآي دا ، اوتوشن آيا تاي گئچير،
 بولود تكتوتولوب ، دولموشام گئە .
 بو دفعە ، گئجەدير، دورموشام تيندە ،
 گويدە ، نە اولدوز وار، نە ايشىلتى وار .
 آنجاق ، بىر كدرلى سكوت ايچيندە ،
 آراسى كسىلمز بىر غيشىلتى وار .
 گوزوم گورمەسەدە ، قولاغيم سئچير،
 هر آندا ، مين يارپاق بوتاقدان قوپور .
 تورپاقدان دۇغولان ، تورپاغا كۇچور،
 دۇشەنيب ، آناسى تورپاغى اۇپور .

باغدا دا، هر بیر شئی اوز ایشینده دیر،
هره، اوز ایشینده، گولوشونده دیر.
اٹله بیل، بو باغا خزان گلمه ییب،
بو باغین ناساغین پوزان گلمه ییب.

ایلکین خاطره می خاطرلایاراق،
من، جوموب اوزومده، فکره دالمیشام.
حیاتین سئیرینی قطعی سایاراق،
تکجه، بیر سورغودا، حئیران قالمیشام.

یا ماندیر احساسلی بیر شاعر اولماق،
دئییره، اوره گیم درددن شیشیب دیر:
بوتاقدان قیریلیب، سارالیب، سولماق،
بو باغدا، نه قدر عادی له شیب دیر؟!

(۲)

قالسین

دنیز گوزهل، هاوا خوش، ساحلینده جلوه لی یاز
کونول سئوهرکی، بو حالدا، گوزهل دنیز قالسین
عقیلدن ایز قالار، آما، گوزهلدن ایز قالماز
اوناسا "گوزهل" دئییره مکی، گوزهلدن ایز قالسین
منه، او، نازینیدا، داملا - داملا ائتسه نیاز
سئوهرکی، مهری، کونولده دنیز - دنیز قالسین
گونش باتیر، شفقه یوخ داها، افقده نیاز
قویون کونول شفقینده آلولو کوز قالسین
دئدیم: اجازه وئر، ای گول! قیلیم دالیندا نماز
دئدی: محبتیمیز، قوی هله تمیز قالسین
ترانه آرزولارام من، حئییفکی، سوسموش ساز
گورومکی، باعثی، من تک، ترانه سیز قالسین
بو عالمین بئله، وصفینده (سونمز) ائیله سه ناز
قلمی سئینسین الینده، دیلینده سوز قالسین
یازاندا، قیسا یاز، آما، چالیشکی، دولغون یاز
یورولماسین اوخویان، سوز دالینجا گوز قالسین

* سا والان پوئما سېندان *

بېر پارچا

(۲)

دېلى نېن شەد زلالى * دىللىر ايچرە يۇخ مئىئالى
وار اۋنۇن گۆۋەنلىلى خالىلى * آنا يۇردا قىخىر اۋلالى
اىلىمە عزّ ايله شاندىئىر * قۇچ اىگىتلىرى دۇغاندىئىر

* * *

ساراسى ، ايوازى واردىئىر * نە گوزەل ياي - يا زى واردىئىر
مخملى ، اطلاقى واردىئىر * گۆلۈنۈن چۇخ نازى واردىئىر
نەچە مېن رنگلە آچاندىئىر * اىلىمە عطرى ساچاندىئىر

* * *

دانىشىم قۇى سرەسىندىن * يام - ياشىل ، بۇل درەسىندىن
گەلىگىندىن ، فرەسىندىن * بۇل ، جىغىر ، بىند ، برەسىندىن
چايى چۇخدۇر ، چاغلاياندىئىر * داشسا ، گۆلسە آغلاياندىئىر

* * *

بىز دانىشىقسا يازىندان * گۆلۈنۈن عطرى ، نازىندان
سۇنا ، اوردىكلە ، قازىندان * سىس ، دۇمان ، چن ، آيازىندان
ذره باش اگمزاۋ ، ماندىئىر * اىلە فكر ائتمە آماندىئىر

* * *

ايچى گۆر اۋدلو ، آلۋولو * اۋزۋ سرت آ قارلى قىرۋولو
يۇردۇما باغلى ، بوخۇولو * باخىسان ھرياننى اۋولو
جىيرانىن گۆر قاچاندىئىر * اۋچۇنۇن باغرى دا قاندىئىر

* * *

اۋ ، بالاسىن آلە وئرمىز * سۇناسىن دا گۆلە وئرمىز
باچ آلارسا ، سىلە وئرمىز * حىلە قۇر ، تۇت دىلە ، وئرمىز
يىللى جانلار اۋياداندىئىر * سازاغى سرت قايداندىئىر

* * *

دۇرۇشۇندا نە وىقار وار * ذىروۋەدە دائىمى آغ قار
گۆن ساچار باشدا پارىلدار * دۇرۇب امرىندە بۇلۇتلا ر
اۋ ، بۇتۇن داغلارا خاندىئىر * قۇجاماندىئىر ، قۇجاماندىئىر

* * *

سۈيۈ شربتدى تۈكۈب قىند *
 گۈر دماوند ايلە، الوند *
 «آتا» دىر چۇخلۇ زاماندىر *
 * * *

اۋ، ائل آغ ساققالى، آغ باش *
 بۆتۈن ايران اۆزۈك، اۋلىقاش *
 اۋ دا اسرارى قاناندىر *
 * * *

داشى غم، معنالى سوزون، سور *
 ياراشيب يوردلا اولوب جور *
 دۇغما يوردۇمدا آخاندىر *
 * * *

دئمە مېش چۇخ سوزو واردىر *
 بۇل چۆرەكلە دوزو واردىر *
 بۇللوغا، آغ گۈنە داندىر^{۱۰} *
 * * *

اۋ، عزيزدير وطنىمدير *
 من اۋنۇنسام، اۋ، منىمدير *
 بلىدير چۇخلۇ زاماندىر *
 * * *

دۇلو باغرىندا نەلر وار *
 بۆكۈلۈب باغرىنا ادوار *
 هر نە واردىرسا ياناندىر *
 * * *

هەلە حرصين دالى ھسلر *
 آچىلار اۋندا نفسلر *
 اۋندادىر محشر اۋلاندىر *
 * * *

واى اكر باشليا وولكان *
 قى وىرىب هايلاسا قانقان *
 آمان اولگۈندن آماندىر *
 * * *

ايچير هر شهر اۋنو هر كىند *
 هر زامان اۋندان آلار پىند *
 باشى اۋنداندى، دۇماندىر *
 * * *

اۋلكە داغلارينا قارداش *
 تك سەند ايلەدى سىرداش *
 ائلە بىل لاپ ساوالاندىر *
 * * *

اۋزو ھۆندۈر، سوزو ھۆندۈر لا *
 سۈيۈ بالدىر، تۈكۈلۈر گۈر *
 نەجە معنالى باخاندىر *
 * * *

دۇشلىرىندە قوزو واردىر *
 يىملىگى، يارىشىزى واردىر *
 بۇل تاخىللىمدى مۇغاندىر *
 * * *

«آنا» دىر جانلا تىمىدير *
 بۇز، قىرۇو، قارلا جىمىدير *
 دىبى كۆز، باغرى دا قاندىر *
 * * *

يىغىلىب قات با قات اسرار *
 حرصلە گر پۆسگۈرە اۋدلار *
 ائلە بىلمە داياناندىر *
 * * *

بىر گۈن اۋ داغلارنى تسلر *
 گۆچ گلەر ناكسە، كسلر *
 چۈنكۈ حقدىر اۋ، قالاندىر *
 * * *

ھىچ نە دوزمز اۋنا بىر آن *
 ترپەنىب، تىترەير ھىريان *
 هر بلادن اۋ ياماندىر *
 * * *

قالانى ۵۳ نجى صفحەدە

کاشکی من بیر قوش اولایدیم

با یکین یوردون گۆره ییدیم
کور اوغلونو جنلی سئلده
جوانشیری آت بئلینده
مصری قیلیج اللرینده
دوشمنی یورغون گۆره ییدیم
کاشکی، من بیر قوش اولایدیم

گۆی گوبه گین قویوب یئره
باسیب داغی سینه سینه
اوو یوخودا، اووحو گلیر
دالداردان، سینه - سینه
بیرده باخسان گۆره جکسن
او وهله ده یاتیب شیرین
اووچو یوموبدور بیر گوزون
آلیب تفنگین نشانا
چکه - چکده دیر ماشانی
اوو باتا حاق قیزیل قانا
عاغیللیلار، گلین گۆره ک
بو ایشین نه دیر چاراسی

کاشکی، من بیر قوش اولایدیم
داشلار اوستونه قونایدیم
اووچو چکمه میش ماشانی
گوزونون ایچین او یایدیم

کاشکی، من بیر قوش اولایدیم
یورد، یووامی قورویایدیم
یووامدا جهجه وورایدیم
"هدایتین دیوانینی
سطیر - سطیر اوخویایدیم

قوشلار اوچورلار وطنه
کاش من ده بیر قوش اولایدیم
گۆی لره قانا آچایدیم
بوغربتدن،
بو محنتدن،
بو یوز دیللی جماعتدن
باش گۆتوره ییدیم، قاچایدیم
کاشکی من بیر قوش اولایدیم
وطنه دوغرو اوچایدیم

اولدوزلار چکیبلر قوشون
آی اوراقین آلمیش اله
بولود سالیب پرده گۆیه
ظلمت آلیبدیر دونیانی
هانی مرد ایگیتلر هانی؟
جوخودور یارام آخیر قانی
حکیم گل سین نه ائیله سین
یوخودور بو دردین درمانی
گۆیلوم قوشو اوچماق ایستهر
قفسیندن قاچماق ایستهر

کاش من ده بیر قوش اولایدیم
سهند، ساوالانی گنجیب
قارلی داغلارا قونایدیم
گونشه پنجه وورایدیم
ساچلارینی دارایایدیم
نظر سالایدیم اطرافا
اودلو، آلولو توپراغا

تقی فاضلی
=====

===== گورونور =====

بو زمان گردش دوران نه شتابان گورونور
گنجه جک ، هم گله جک خودانمایان گورونور
چوخ اوزاق عصرلره باخسان اگر دقتیلنه
او قرانلیقدا بشرهامی هراسان گورونور
هرطرفراز نهاندير بشر اولادی اوچون
کائنات اونلارا بیر پرده ده پنهان گورونور
ياشايير وهم و خرافاتيله بيريفرده بشر
عقل و فکرایککيسي بيرليکده پريشان گورونور
بیر قدر آزجا اوزاقلاردا گورورسن بشری
اموزونه تاپدیغی فکریله بیرانسان گورونور
بئله بیر فکده آنجاق گینه وار وهم وخیال
بو خیالیله ، بو وهميله ، خدایان گورونور
بیر قدرده یاخین اولسان گوره حکسن آشکار
انبیاء آدلی نحه شمع درخشان گورونور
گورسه دیرلر بوایشیق شمعلر انسانه یولی
بویولون نقشلری دین ایله ایمان گورونور
علم او گوندن کی ،ایشیق ساچدی بوتون گوشه لره
کائناتین بوتون اسراری چوخ آسان گورونور
علم و صنعت بوتون عالمده حکومت افده جک
بو حقیقت منه چون لعل بدخشان گورونور
علم دونیاسی قارانلیقلاری محو ائیله یه جک
صنعتین شله سی گفتمدی که آل الوان گورونور

=====*

===== وارلیقدان قدردانلیق =====

آلیب فرهنگیمیز سندن، ایچیبا آب بقا وارلیق !
ساغالدی دردی، چون آدون اونا اولدی دوا، وارلیق !
او کون کی، ظلم الی سالدی آیاغی آلتدا فرهنگی
نه قدر ال آتدی بیر یئرده ولی بند اولمادی چنگی
دوشوب جاندان، نفس باتدی، قاچیب رخسار دن رنگی
صورا سن دادینه چاتدین اونا ائتدینرها وارلیق
حکومت اهلی ائیلهردی اوگون لر دوشمنه تعظیم
اونون امریله هر گونده توتاردی بیر غلط تصمیم
محلای دیلترین نشر اولماغین ائتمیشدی او تحریم
یاغاردی اختناقین آتشی صبح و مسا، وارلیق !
تمدن تیشه سی ایلن، او، تمدن ریشه سین ووردی
تمدن آختارانلاری توتوب، زندانه دولدوردی
قلم بنده چکیلدی، دفتره مین لر تله قوردی
گتیردی باشینا، بوملتین مین جور بلا، وارلیق !
ولی شکر اولسون آلاسه وطنده انقلاب اولدی
تمامی نقشه سی او ظالمین نقش برآب اولدی
اوره ک لرده اولان سوزلر هامی زیب کتاب اولدی
بیزیم فرهنگی ایلدی پایه سی محکم بنا، وارلیق
بیخیلدی باطلین معموره سی چون حق عیان اولدی
اوره کده گیزلنه ن سوزلر چیخیب بیر-بیر عیان اولدی
قلم زنجیرینی قیردی، کتاب اوسته، روان اولدی
کتاب ایلن قلم اولدی دوباره همصدا وارلیق !
زمان گئچدی، چیخیب پاییز، گئچیب قیش، فصل یاز اولدی
هاوانی دولدوران قاره بولود گئتدی، ایاز اولدی
دوباره گلدی بولبول باغه قوندی نغمه ساز اولدی
وورار چهچه، سنه هرآن دئیهر: چوخ-چوخ یاشا وارلیق

اوگون کی، اولکجه گول یارپاغی تک سن نثار اولدون
 وطنده تورک فرهنگی اوچون چوخ یاخشی یار اولدون
 دیله گتدین دانیشماز دیللیری، چون آشکار اولدون
 غبارلی، پاسلی افکاره گؤزل وئدین جلا، وارلیق !
 قدم هریانه کی قویدون، هایاندا وار اثر سندن
 آلیرلار شوق ایلن درسی هامی اهل هنر، سندن
 یفتیشدین دادینه خلقین، هامی گوردی ثمر سندن
 یانان دیللیر، سینان سؤزلر، تا پیب سندن شفا،
 وارلیق !
 گمان ائیلهردی بعضی لر کی، تورکی دیل اولوب باطل
 دوباره قد علم ائتمز، حیاتین ائیلهمز حاصل
 اونون نه واردی دستوری، و نه بیر قایداسی کامل
 نشان وئودین ولی هر قایداسین سن جابه جا وارلیق
 سین هر کیمسه یه چاتدی، دوروب شوقیله سسلندی
 سن ایلن سس - سسه وئرمک اوچون جاندان هوسلندی
 اگر ذوق اهلی دوشموشدی رمقدن تئز نفسلندی
 اوچاتدین باشینی تورکون، باشین اولسون اوچا،
 وارلیق !
 "گونئی لی" سؤیله ییر؛ سندن نه اندازه دئسم کم دی
 منه ایلر بویى تورکی کتابلار یار و همدم دی
 ولی سنده اولانلار، یوخدی اونلاردا مسلم دی
 اول بیرلیکده اونلار بیر یانا، تک بیر یانا وارلیق

بيلمەدىكىم

وحشى بىرقوش

باغچادا

ان اوجا بودا غاقونموش

اوتر اوتر هنى اوتر—

هرشئيه قارشى...

كول رنگلى گويه

تا ايكىندى دن

دونغهنى كسن

تلەسن

گئجه يه

خسته سحره يورولموش گونه

بودانميش اورماندان قويموش دالارين

داملاردا اوچان

بول توستوسونه

يئل دوداغينداكى ظفر مارشينا

قارانقوشلارين سون اوخوشونا

لام آخان چايلارا قورخان بولاقلارا

اولو يارپاقلارين قورو سسيينه

يئرلره سيريلميش سويوق كولگه يه

گئجه يه قارشى

هرشئيه قارشى

چوخداندير بو قوش دورمادان اوتر

گرچه گليب— گئچن اوستا اوچولار

اونو هاميسى

نيشان آلديلار

اما، او ایندی ده
اوتور دورمادان

آرزولاریمیزین
ال یقتیشمه یهن
بیر بوداغیندان

تهران - مهر ۱۳۶۴

ایضا حلاز:

اوتر = اوخور
خسته = مریض
اورمان = مئشه
دال = شاخه، بوداق
دورمادان = کسيلمه دن

آنا یوردوم داسکرن سیری نین قالانی:

اوحا باش، مشقه یانا شه آی نه گوزل اقللریمیز وار
آل یاناغ، بوللو بوتاغ، آی نه گولر گوللریمیز وار
من ده انسانلیغی قانندیم، اقلمین شانلی سینندن
دویغومون طرلانی، قالغیر اوجالیر، دارقفسینندن
قونور اوز یوردونا، الهام آلا، هوشغون نفسینندن
یاشا یوردو، دئیهرکه، های چکیرم؛ اقلره قریبیا ن
آنا یوردومدا شیرین، نغمه قوشان دیلله قریبان

بیزه گلن مکتوب لارین قالانی

آقای آغشین آهکمرلی نین سلاملارینی آد چکدیگی یازچی وشامر -
بیمیزه یقتیردیک، تشکرلر. اوخوجوموزون "خامنه قیزی" شعریندن
بیرنمونه:

گل سن باش آخیتما آل یاناقلاردان
قوی حیات شن اولسون کدر اولماسین
آچیلسین گول - چیچک آرزو باغیسندا
مومرونون باهاری هدر اولماسین

دۆردۆنچۆ

طرب

◊◊◊◊◊

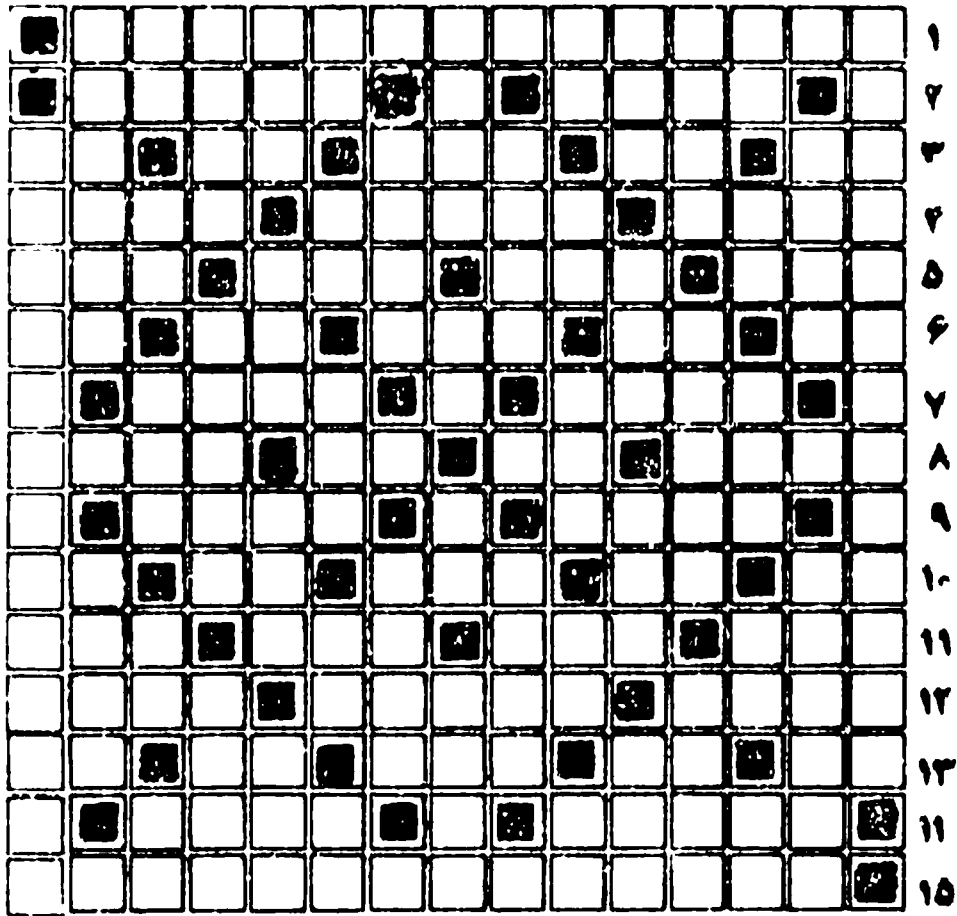
یغولوشا عری حضرت علی نین قیزی
۱۳- بیر حرفین تکراری مسایوی
قرآندا بیر سوره گونش یلده بیر
آی بیر شکیلچی ۱۴- اکین پئترینین
سویولو میلادی ایلین بیر آیی ۱۵-
اون دوققوزونجو عصرین گوږیکملی
تبریزی شاعری .

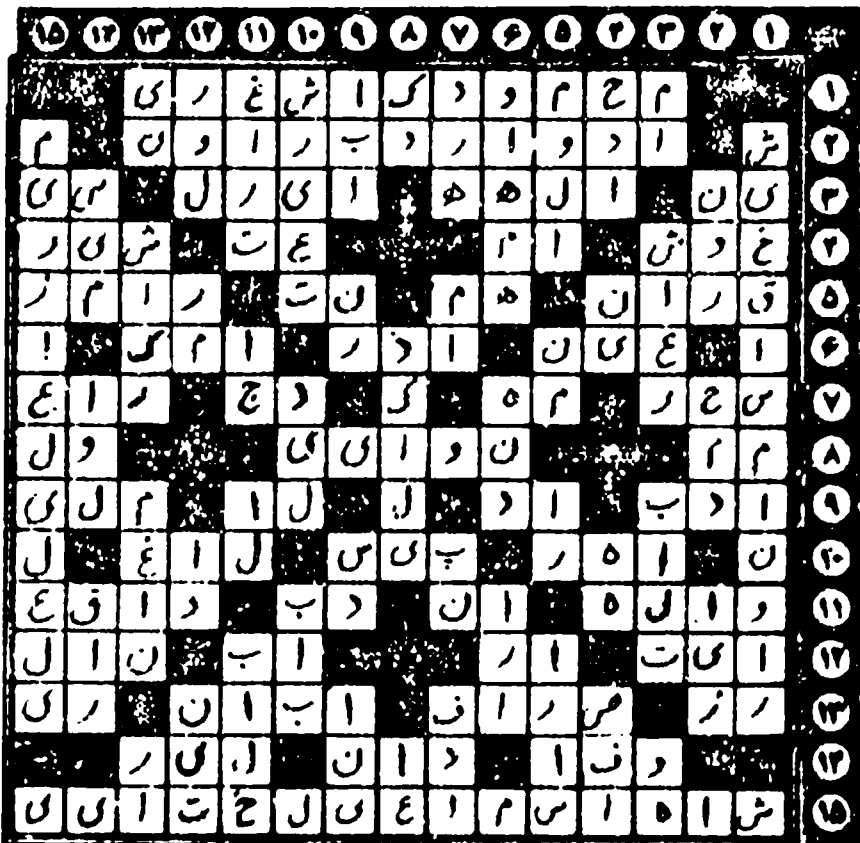
۱- اونا یکی و اونا و چونجو قمری عصر
ده کرکوکون "تازه خراما تی" کندیندن
اولان شاعر ۲- آذربایجاندا بیر شهر
"ماری کورو" نون کشف ائتدیگی -
۳- فارسا ایکینجی ضمیر - اوجا لمیش
بول قاطا ریولو تورکجه ده بییر
شکیلچی - تهران حومه لریندن ۴-
مرهم سیز توختا ما زحیا ددگیل - کند
کواچه سی ۵- غربیل زورا یله آلیتا
وئرگی - اوتوموبیل تورموزونا عابد
اولان بیر جز - عشوه ۶- کندلیجه
رنگ - روسجا تصدیق کلمه سی - زه و
فئر سیورولموش نفس - نامه نیسن
باریسی ۷- بیرکشوری دولاندیران -
ایستی دگیل آنجا ق سویوقدا دگیل!
۸- بیئدی و سگگیزا ینجی قرن -
تبریزین ان پارلاق شاعری - قوش
دیلی آغاچی - ایچگی .. عصر و قرن ۹-
رسم پیغمبر - قیلینج ۱۰- آلمان
نین پایتختی - بیئنی وتزه - بروج
بؤلگوسو - ایل بؤلگوسو دورا ماما
گویدده وار - سوال شکیلچی سی

۱- آذربایجانین معاصر پارلاق شاعر
۲- اون دوققوزونجو عصرین عاشق
شاعر لریندن - اوندو، ردونجو عصر
ده یا شامیش حروفی طریقتینه منسوب
بو، بوک آذربایجان شاعری ۳- کوزه
گرلیک توپراغی - برده سیز سو، ز - ائو
- ندا حرفی تکراری قویون بکیلتیسی
دیر - ۴- بوغدانین قارشسی بولود
قتل ائدن ۵- دیلسیز - بلله سی
معروف دور با لانیین بالاسی - رنگ
به رنگ ۶- عنعنه - فاصله حرفی -
اشولنمک اوچون توتولور - طاقچا
- بیرینجی تک شخصین آدلیق ضمیر
شکیلچیسی ۷- کئچن عصرین مونلار
یندا یا شامیش تبریزی نوحه و غزل
شاعری کئچمیش عصر لرده یا شایان
آذری تورکجه سنهین ایکینجی ویا
اوچونجو بو بوک شاعری کی آدی پیشینه
گو، ره قویولموش دور ۸- اردبیل
حومه لریندن - خرافی موجود - تکفال
- آزالیر " واسطه " اولس -
۹- مجنونون سئوگیلی سی گیلاندا
بیر شهر ۱۰- قادینین زوجو - خوش
ویا خشی - چوخ و پیرتدا شیب
تهراندا بیر پادگان - نهی شکیلچیسی
۱۱- آغا حین ایلک بوداغی عاشیق
سازی جنت میوه سی قرار و پیمان
۱۲- صف و سیره - زنجانین حکیم و دو

۱۵ ۱۴ ۱۳ ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱

اۆچۆنچۆ جلدولین جوابی

- ۱ - قاریشمیش "سیز" - ایلکین
- ۲ - وحی گلن کوه هول - تزه لیک
- ۳ - داغین قارشی سی - ۱۲ - ب...دن
- ۴ - سوتونو - تورک عالمی نین شکسپیری
- ۵ - ساییلان شاعر - ورزیده وبیلیجی - ۱۳
- ۶ - لحظه - ایکی فارداش بیربویدا -
- ۷ - قورودگیل - "شیت" اولما ییب -
- ۸ - دیریلیک لازمه لریندن - ۱۴ - عظمتلی
- ۹ - وطمراقلی - آذربایجان شهر
- ۱۰ - لریندن - ۱۵ - "تفسیرالمیزان"
- ۱۱ - اثرینین یازانی .

=====**آنا یوردوم دا سحرین سئیری**=====

گئجه نین قدی کامان تک ، قو حالیقدا ن سوکولنده
سحرین چنلی چاغی ، دان یئری ، قاشدان* سوکولنده
شفقین آل قانی سئل تک اوچا داغدان سوکولنده
سیلدبریملر دره لر ذیروه لر آل قان بو بانارلار
چشمه شاققیلدا یاراق ، چشمه لی باغلارا ویانارلار
آغ بولاغ ، گوزباشی تک ، غنجه لی باغلاردان آخاندا
اینحی شبنملری ، آل بوینونا آلاله تاخاندا
نسترن نازیله ، نرگس ده خمار گوزلو باخاندا
صونا بولبوللره باخ ، گورنشحه طوفان قوپا ریرلار
نغمه قوشدوقچا ، بورتون عالمی هوشدان آپا ریرلار
شانلی باغلاردا ، ساراغ ، سازینی ، نازیله جالاندا
نغمه لر دالغاسی ، قالخیبها و جا داغدان اوچالاندا
سیلدبریملار جانینا ، نغمه سیزیلتیله سالاندا
وارلیقین ماهنی سیدیر ، صانکی قولقلاردا پیچیلدیر
ماهنی لار ، داغ ، دره ده ، دالغا بولقلاردا پیچیلدیر
سحرین سئیرینه چیخ ، گورنشحه ایستکلی آران وار
آرانین چنلی چاغیندا ، یئنه طوفان قوپاران وار
اولکه میزده گئجه نین دوستانین عشقیله یاران وار
یول آچین ، صانکی کورا وقلو ، یئل آتین چا پدی گونش تک
گئجه نین باغرینی یا رمیش ، گویه یول تا پدی گونش تک
صانکی آزاده لیکین ، نغمه سی دیر نورتک انندی
صانکی اولدوزلار آل وولانمادا ، گویدن سپه لنندی
یاناشیب مین دنیز اولدوقچا ، دنیزلر ، لپه لنندی
دالغادا غلار بویی قالخدیقچا ایشیق هوندوره چاتدی
گوندوزون بولوفانیندا ، گئجه نین قاتیقیسی یاتدی
قورتا ریرلار بیزیم اقللر ، قوشو ، قوزقولار الیندن
قالدیریرلار مارالی ، بیرتیحی ، قاپلانلار الیندن
قانتا ریرلار شرفین شربتین ، انسانلار الیندن
* قاش = افق * * قانتارماق = عجله ایله ایچمک .

===== **دومانلی گونلر کتابیندان** =====
(بیر پارچا)

... بالا- بالا کنده تزه خبرلر یئتیشیردی :

- اصلاحات ارضی اولماقدیر !

بو خبر ایستهر کدخدا ، امنیه ، ایستهر رادیو واسطه سیله کنده یایلیردی... قیرامافون حوخذان کنده گل میشدی. قاراباغ ، شهرلرینه گنبدیب ایشله یین فعله ، ایشچی لر ایگیرمی - اوتوز ایل اولاردی کی ، کوک ویا قوه ایله ایشله یین قیرامافون ، اوخوماق صفحه سی کنده گتیر- میش دیلر. اما رادیو هله بیر تاینما میش ، باد بیرزاد ایدی.

کننده فارسی قانان ملا فتحعلی بابام ایدی کی ، رادیو یاخینا قویما زدی. گلستان ، جامع عباس فارسی سیلا دا رادیو دایشینی ، سیاسی تفسیردن باش قورتارماق اولما زدی. اودورکی رادیونون جالغی ، آواز یایمادان کئچنده دیررا - دیر دن سئوای فایداسی فقط اولای بیلریدی کی ییه سی (سؤیله نن حعبه یه) بیر کؤینک گئیندیریب آرا کوچده اوخودوب ، پوز وئیریدی ! هر دن ده بیر " رادیو تیریز " دؤرد دگری فارس ، بیر دگری تورکوبه اوخشار چین شیاطین دیلی ایله چالیشیردی کی ، آلا - قولای کندلی لره بیر یارا زادلار آندیرا :

- " نه طوری که کشاورزان و دهاتیان عزیز مسایل اقتصادی کشوری نی هوشیارانه دنبال ائله ییب حوادث جاری مملکتدن مطلع دیرلر انقلاب باشکوه شاه و مردم در شرف اجرادی و آینده ده کشاورزان زحمتکش در راه بازسازی کشور فعالانه ایشه توتولماقلار . "

بللی دیر کی ، بئلنچی " من قایردیم " (من در آورده) بیزدن یئی- لن لر (ازما بهتران - احنه) دیلیندن نه عربین باشی چیخاردی نه ده عجمین . داهی " ناغدلی " ، " نجاق قولو " (نحف قولو) و عبدالحسبینی دانلاما قا یئر خودو کی :

- اشی ، سیزده لاپ دیل قانما زمیشز ده !

بو رادیو دانیشیغی (نطق رادیوئی) دان بعضی شهرگؤرموش ویا سرباز چیلیق ائله میش جوانلار ، آخیر جمله سیندن (کی فارسا - در آینده کشاورزان زحمتکش در راه باز سازی کشور فعالانه به کار گرفته خواهند شد .

عبارتیندن تحویل اولونموشدور) بئله دوشوندولر کی: "باخبن گله -
حکده کندلی لری ایشه توتاحاقلار!" بو سؤزدن کؤز کیمی قیزاریسه
اوتاندىلار :

- ائله اوسوموز قالمیشدی !

آنجا "جان - اف - کندلی" بویوران "آغ انقلاب" ال آلتی شاهین
الی ابله احرايا قويولوردو تا اربابلارين بويوندوروغو آلتیبندا
ياشايان يازيق رنجبرلری آياغا قالخیب خانلارين حتی خانلار خانى
(شاهین) يوواسبن داغدیب ، کؤکون قازماسی نین قاباغین آلا !...
ارباب رعیتچیلیک یئرینه سرمایه دارلیق اوتورا تا امریکالی اربابلا-
رین تشریف گتیرمه سینه یول هموارلانا... دئمه لی "انقلاب سفید" بئلیجی
بیرزاد ایدی کی رادیو اونون خبرین گوررا - گورلا یا بیردی ... کلمه
حق یراد بهالساطل ! صورتی درزیردارد آن چه بر بالاستی !...
یا واش - یا واش " سپاه دانش " تاپیلدی . بیر سوتول اویناغان قزاق !
دئیردی :

- من در واقع سرباز نیستم ، یک معلم !

آما هئچ کیم اونا " آقامعلم " دئمه دی . هامی اونو " آقا رئیس"
خطاب ائله دی .

دوز وقتده " آقا رئیس " امنیه یه دئیهردی لر . امنیه نی کندلی لر
نظامی پالتار ، بئرنوو توفنگ لریندن آرتیق یئرده - گؤیده دورمایان
آیقیر آتلاریندان اتی آجی - اتی آجی دانیشمالاری ، پیس آغیزلاریندان
تانییاردیلار . اولار کنده گیرهنده هامی قاچیب ، گیزله نیردی . بیس
اوشاقلاردا دامدان - دوواردان قورخا - قورخا بویلانیب باخیردیق .
... وای او آدامین حالینا کی ، چوماغا راست گلن کیمی ، امنیه ایله
اوز به اوز چیخئیدی ، اونونکی قالمیشدی آلاها ! کندلی الین سینه -
سینه قویوباسه - اسه سلام وئیردی امنیه سلامین آلمامیش صوروشوردو :
- گئده تولا اوغلو تولا ! دئی گوروم بس بو ائششک کندلی لر هاردا دیلار ؟
نییه آروادلاری نین چادیراسی آلتدا گیزله نیرلر !

قره بخت کندلی حواب وئرمگه دیلی توتولوب کیرییب ، تویوق کیمی
میسیردی ، یالتاقلانیردی .

امنیه اونلر هایخیریردی :

- کدخدانین ائوی هارادی اده ؟

کندلی اوزون ییغیشدیریب جواب وئرینجه امنیه، آیقیرآتمین گیتن-
 نه یه رک، اونو قامچی یا دولایاردی .
 یازیق او آدام کی، تاختا آدینا چیخایدی... کدخدانین بیرکیسه-
 سی وارییدی کی، تامام کندلی لرین آدین یازیب تاختایا، اونا دولدور
 - موشدو. هر دولت آدامی گلدیکجه او تاختالاردان بیرى سین جبخار -
 داردی . تاختا، هرکیمین آدینا چیخایدی، او، مامورا قونا قجسی
 اولاجاغدی . البته آدام وارییدی کی، هئج وقت آدینا تاختا چیخمازدی .
 یادا آیدان - ایلدن بیر. ائله آدام دا وارییدی کی، هفته سکیزمن دوقوز
 دال با دال آدینا تاختا چیخیردی، بو نه جور ایشیدی ؟ حکمتین سیر
 الله بیلیردی، بیرده کدخدا افندی ! بیرسی ده دیللنمه گه (اعتراضا)
 حقى یو خودو، آخی کدخدا عمی اوزایشینده اوستایدی ! آنجاق هر ننه سى
 اولموش کی، آدینا تاختا چیخایدی قارا گونون قابلاشدیراردی، چونکی
 امنیه نین دادانمیش بوغازیندان بئجه - فریک دن سئوای بیرزاد آشاغا
 گئتمزدی. اودا گرهک ساری یاغدا قیزارمیش اولایدی. بئلنجی شامى دا
 ساهنا نلاماق هر اوغول ایشی دگیلدى. هرکیم ده بویون بورسایدی، یاغ
 یومورتا یلا آقا رئیسسه شام دوزه تسفیدی، گرهک اوشاقلاری باغ - یومورتا
 یتمکدن اوماغا اوزوده شاللاق - تاتاری یئمگه حاضرلاشایدی. آقا
 رئیس، حیوان ویا کندلی دگیلدى کی، هر نه قاباغینا قویسایدین باشین
 سالیب یئیهیدی ! یاخشی دئیبلرکی: " گنجی نین قوتورو بولاغین گوزو-
 ندن سو ایچهر ! " آقار رئیس تیریکی مال قارین دا اولسایدی اوزون چین-
 چا وادلیغا ووروب کندلی نین خوره گینی بگنمزدی. آنجاق آقار رئیس بیر
 جوره شامی زهرله نیب خشه نی راضی سالاندان صونرا کدخدایا بویوراردی:
 نئچه کندلینی اوتاغا چاغیر !... بیچاره کندلی لر قابار اللریله
 طووله دن اوستو- باشی سامانلی آقار رئیسین قوللوغونا گلیردی لر. نه
 ائله لایق پالتار، چاریق - پاتا والاری واریدی نه دانیشماغا باشارا -
 جیقلی اوزون دیللیرى، نه ده آقا رئیس یا خدیغی قره لردن، خبرلری. اما
 هره سی بیرزادا محکوم ابدی لر:

- صفرعلی شاه یا مان دئییب (یا لانچی نین آتاسینا لعنت !)

- ایراحمان قیزین صغیراره وئریب (الله چوغوللادانین ائوین یخسین)
 - آدی گوزهل کدخدایا قبا ریب سوزون قایتاریب سئوش وئریب ! (دئمه -
 لی کدخدایا دئمگ اولماز کی: " آباغین یاندى چکیل دالی " یا " یئرین

اگیریدی دوز اوتور" .

– داداش اوغلو حسن سیجلی ما مورونا توهین ائله یب (یعنی جریمه ایسته ییب ، حسن ده آلتینا گئتمه یب !)

وابالی دئین لرین بوینونا ، بیزکی قولاق گناهکار بیق ، ایمانیمز الله امانتی ، کندلی لر دئیردی لر کی ، هر نه وار کدخدانین باشی آلتیندادیر . بلی دیر کیمدن آرقاج گئچیر ، گودازا وئره ن کیمدیر . امنیه نه بیلیر کیم نه دارا قدا توخویور ، کیمینالی آلتدا بیجی وار . کیمین پالانی اگیریدی ؟ دوغرودان کی : "آغاجی ایچیندن قورد یئیه ر ! " آنجاق کندده جعلی عرضه بازان ، بیرپارا شیطان صفت مردم آزار – تاپیلما یاندا دا ، آقار رئیس ایله کدخدا هیمله شیبال – اله وئرنده داها بیر باشی آشاغا ، دوز آدام قالمیردی کی ، آیاغی پیس آدام قبر – ینه ، نوختاسی دا آقار رئیسین الینه گئچمه یه . عرضه وئرن ، جلب ائله پن ده آقار رئیس اؤزوایدی . محکومچیلیق دا یا شاللاغیدی یا دا جرمه . کی آقا رئیس ، ائله همان مجلسده احرایه قویاردی ، دوسویانی باغلیا ردی ، هر کیم گوی الیلکیین اوچون گهسته رستیدی جانین قورتا رمیشدی . یوخسا کوزپو گئدیق قالا جاغیدی چاپین اوتا ییندا ! ...

آقار رئیس ووران آغیر – آغیر تهملری کندلی نین اوزون تولکولوگه ووروب ، دیلین بیر قاریش چیخا ر ، یب قانلی کیمی یالوار یب یا خارماسی یووا بیلمزدی ! .. آقار رئیسین جیبی ده قارنی کیمی قیل – قیراغ دولما – سایدی کوو دگیلدی ... تک جه امنیه دگیلدی کی ، کندلی نین ائوینده دوشوب جوجه اوسته قونا قچینی بودا ییردی ، آیری دولت ما مورلاری دا بئله دوشونموشدولر کی : "قولاغی توکلوه – دیل قانماز" کندلی نی فقط شاللاق ایلن قاندرماق اولار ! ... اودورکی کندلی لر دولت آدامینا ، ایسته ر امنیه یا غیرسی ، آقار رئیس دئیردی لر . هامی سینی بیرگوزده گوروردولر . ایندی ده "سپاه دانش" گلندن آقار رئیس لرین سانینا بیری ده آرتمیشدی اما هر نه ایدی بور رئیسین اوبیررسی لردن بیر آزا فرقی وارا ایدی : گلمیشدی کی ، علم اؤرگده ، اما منیم عائلهم علم سئوه ن ده اولسایدی ، منی آقار رئیسین یانینا گونده رمه دی لر ، چونکی بوباشی شاپقالی اویناغانچی قازاق "صابر" دشمنیشلی هرزادی دگیشیب ، الیف ، بیی لری . ا . ب . یادئوندور – میشدی ، دوم دوز یئره یوپ یومرو (کره وی) بیر شئی دئیردی کی ، دولانیر . اودا نه اؤکوزون بوینو اوسته بلکه ها وادا ! "کافره باخ گور نه

بد ایماندی بو ! " ... اوندان دا کئچنده ، آقارئیسین دیلین کیم قانیردی کی ، درسین کیم قانا ! تکجه حکمعلی کی ، سربازچیلیقدان اوج - دورد کلمه سینیق - سالخیق فارسی اؤرگشمیشدی ، چوخ زیققینانندان صونرا ، یاری اشاره ، یاری قیررا - وئر ائله آنلادی کی ، آقارئیس دئیر :

- منه بیر اوطاق حاضیرلاین اوتوروم !

" اسماعیل هادی "

توضیح : بو پارچا " دومانلی گونلر " کتابیندان " وارلیق " مجله سی نین املا قایداسی ایله کؤچورولدی . ع . منظوری خامنه ای

م - شیمشک

اؤز دوغماگوزوم

ظلمتده یاشاما ق چتیندیر ، چتین .	عینکیم ایتیبدیر ، یولو آزیرام
اؤز دوغماگوزومون دهرین حسرتین .	عصامین اوجویلا یئرده یازیرام
یالغیشی حقیقت اینانماق دی بو .	عاریه گوزوله دونیا یا باخماق
اوجوروم دیوارا دایانماق دی بو .	اؤزگه نین گوجونه گووه نیب قالخماق
انسانین قدرتی اوزوندن اولسون .	نه قدر یاخشی دیر ، آزدا اولسادا
انسانین بایداسی بولاقدادولسون .	دنیزین سولاری آشیب داشسادا

آجی کورپوسو

آغلار اوزونده کی چیلیق دوزونه .	اونالتی گوزوله آغلار اوزونه
همت الیری نین یولونو چکیر .	دوققوز آی بیر قرا رگوزدن یاش تکر
" آجی چای " دئیهر لر ، قدیمدن بئله ،	اونون گوزلریندن جارا ولان سئله
معناسی ده یازدیر ، ابدی قالماز .	لاکن بو مجازدیر ، سو آجی اولماز
آجیماقدان دوشوب ، قانی دورولسا ،	گو بیجه بئله طرفده بیرسد وورولسا
تبریز بؤلگه سی نین آناسی دیر ، بو .	شورا کند در دینین دا واسی دیر ، بو
انتظار گوزلرین کئنیش اولچوسو !	و بودور آغلایان آجی کورپوسو

۱۳۶۴/۲/۱۷ بهرام - ائلچین

سازينا خطاب

آي منيم سازيم، تئلى سولمازيم، منە دى گوروم، بيرسوزون نەدى!؟
دومان جوکوبدى، گوز گوزى گورمور

۱

آي يوخ، اولدوز يوخ، سس سە يئتمير
آليرام سازى، باغريمە يئتمير

آي منيم سازيم، اي خوش آوازيم، منە دى گوروم بيرسوزون نەدى.

۰۰۰۰۰۰

يابكىن يوردون دومان آليدى

۲

گوللرين سويى قانا دغونوبدى
ياشيل باش صونا هارا گنديدى

اي منيم سازيم، باهاريم يازيم، منە دى گوروم بيرسوزون نەدى.

۰۰۰۰۰۰

سازيم گل گندەك سەند آوايا

۳

ساوالان گولە، سەند آغلايا

گوى زنگى ساچين هوره، باغلايا

اي منيم سازيم، گوزل سولمازيم، منە دى گوروم بير سوزون نەدى.

۰۰۰۰۰۰

قوچ كوراوغلونون، قيرآتى گتمەز

۴

كئچل حمزەلر مرادا يئتمەز

نامردە فلک، بيل، وفا ائتمەز

اي منيم سازيم، نگاريم نازيم، منە دى گوروم بير سوزون نەدى.

۰۰۰۰۰۰

تئلين قيريليب، داراغا گلەز

۵

نشانلى اوزوك، بارماغا گلەز

كوزەلى قيزلار، بولاغا گلەز

اي منيم سازيم، جوشقون آرازيم، منە دى گوروم بير سوزون نەدى.

قاساق نىسى دن ھەر آيرىلىپ

۶

قازامات اونا ، زنجير باغلىپ
" نىسى - گل / دىيىپ ، ھەر ھايلىپ
اي منىم سازىم ، سئوگلى نازىم ، منەدى گۇرۇم بىر سۇزون نەدى

۰۰۰۰۰۰

نامرد سالديران ، كۇرپۇد كىچمە

۷

سوسوز قالساندا ، سويونو ايجمە
تولكى دالداسين ، ياتماغا سىچمە
اي منىم سازىم ، ساچلى گىلمازىم ، منەدى گۇرۇم بىر سۇزون نەدى .

۰۰۰۰۰۰

" اورىن " داغىندا كۆلك ، بوراندى

۸

آيسىز گىچەدى ، ھريان دوماندى
باسىل باغرىما ، اورەگىم قاندى
اي منىم سازىم ، باھارىم يازىم ، منەدى گۇرۇم سحر ھانچاندى
دى گۇرۇم سازىم ، ايشىق لى يازىم ، سحر ھانچاندى ، سحر ھانچاندى .

(۱) سەندآوا = سەندآباد .

(۲) گۆى زنگى = ميشوو داغىندا مرنده ياخين اوچا بىر قلەدى .

عصرلر دولانىر، زمانلار گنجىر
هر دوران اوزونه بىرمعنا سچىر
تارىخ، تارىخا وسته قالانىر، قالىر
دوران قوجالدىقجا، اودا قوجالىر

آنجا، ياشادولماز، نىچه معنا وار
اوزوموزه آچىر گنىش دوىيالار
قوجالدار زمانى، قوجالماز اوزو
اونلارىن عالمى، اونلارىن سوزو

بىرى محبت دىر، ساده محبت
اوندان ياشايشا گلير حرارت
آيدىن بىر دونيانىن پارلاق گونشى
اودور اوره كلرىن سوزمىز آتشى

صداقتدن دوغان هر بىر محبت
اونسوز، بوش كلمه دىر بويوك سعادت
انسانا روح وئرىر، قول-قاسا وئرىر
اودوركى، انسانا انسان آد وئرىر

محبت دريادىر، بىلىنمز صونو
دقت ايله احسان تاپارسان اونو
آختارسان، دالغاسىن گوررسن گوزده
بىر ايستىكان چايدا، بىرشىرىن سوزده

ال چاتماز بىلمه يىن سىز بوعالمى
گلىن بولوشدورك سئوينجى، غمى
هر زمان ايسته سك، بىزىمكى اولار.
بوش دونيامىز دولار، آدوستلار، دولار!

ياخىنا دونده رك هر بىر اوزاقى
سويوق بىر اوره كدن نه چىخار آخى؟
آنجا عزم ائله مك، چاليشماق كرك
شعله نىمك كرك، آلىشماق كرك!

محبتلى سئوسك بىر- بىرىمىزى ،
انسانلىق دونياسى گوزله بىر بىزى.

اوزوم محبتدن باشلاديم سوزو
دگىشلىمز معنا اولسادا اوزو
چون اوندان يارانىر باشقا معنالار
اونسوز، ثابت قالار، اولر دونيالار

بىرده انسانلىق دىر منىم گوزومدۇ
اونو آختاردىقجا اوزوم اوزومدۇ
ان بويوك، مقدس، حكمتلى معنا
حركت توره نىر آياقلارىمدا.

انسانىن عملى، علمى، هنرى
دهالى كتابىن صحيفه لىرى
توكنمز قايناقدىر دوشونن باشا
گوز اونونده آچىر گوزهل تاماشا

دوشونن بئيينلر، يارادان ال لر
اودوركي، مقدس توتور نسل لر

دايانار، گاه آزار انسان قوه سي
بو گوجون كمالدير اصل جلوه سي

بیر دونيا يار اداق عشقيه دولو
سعادتين يولو، كمالين يولو

اولوم سوروندوكجه زاوالا دوغرو
ايره لي، يولداشلار، كمالا دوغرو!

بیر مقدس شئی ده اوره گيمده وار
قو حالماز معناسی، كو هنلمز آدی
يا سين قاباغيندا، او سينه گريز
منيم وار ليغيمين ماضي دير او،
پوزولسا، پوزغونام، گولسه گولم
منيم شرافتيم، انسان وجدانيم
قدرت دير او منيم آياقلاريم
اسنده طومانلار، آچی سازاقلار،
يولومو سارديقا چووغون، دومان چن
گورنده بير كيمسه اونا كچ باخير
يئنيلمز وقاريم يئرده، تاكي وار
شعريمين دائمي بير نغمه سي دير

اونو دوشوندوكجه قلبيم چيرپينار
چوخ اودلارا جومدو، مغلوب اولمادی
گونش تک، قلبيمه حرارت وئيرير
خياليم، فكريمين دونياسی دير او.
حياتين معناسين اوندان بيلهرم
مقدس تورپاغيم، آذربايجانيم
ابدي نغمه دير دوداقلاريم
مسلکين يوكونو چيگنيمده ساخلار
اربيير هاميسي، دئديكجه: وطن!
گوزومده هايغيرلي ايلديرم چاخير
تاكي تبريزيم وار، تاكي وار
منيم آماليمين باش ديروه سي دير

اسفند - ۱۳۶۳

علی صمدی

(م.ع. فررانه) یه

منله تورکو دایش ، دایشدیفجاسن
اٹله نیل دویانی منه وئیررس .
آبادیلیمیزله آلیشدیفجاسن ،
یوردومو ، یووامی منه وئیررس .

منله تورکو دایش ، دایشیفیندا ،
اولو بابالارین گور نفسی وار .
اؤلمز نسیمی نین ایلقار نغمه سی ،
دده فضولی نین هجران سسی وار .

حزین بیر نوادیر ، سسین دئییه سن ،
مین - بیر خاطره دن باش آلیب گلیر .
اؤنو ائشیتدی کجه ، اؤنو دویدوقجا ،
منلیگیم جانلانیر ، روحوم دینجه لیر .

بقیه حسین خان باغبان:

به تصدیق عموم مرحوم حسین خان باغبان چهار ماه با قلب پاک مشغول جانبازی بود و شاید بعد از سردار و سالار اغلب فتوحات ملی با همت وی روی داد... این مرد بدون تردید در عداد رشیدترین و دلیرترین مردان جنگی بود، علاوه بر رشادت و دلاوری دارای صفات حسنه و مرد معتقدی بود. هرگز از وی حرکتی برخلاف درستی و وفاداری شنیده نشد، نه هرگز دست به سوی غارت دراز کرده نه در صدد آزار و ایذای کسی برآمده بود. در سخت ترین جنگ ها به هروسیله بود خود را به یاری ستارخان می رسانید و با مردانگی و هنرمندی گرد ملال از چهره وی می زدود و از کسانی بود که محاهدت در راه مشروطیت را از روی ایمان و ایقان پذیرفته بود^۱

وی در بخش دیگری از کتابش درجائی که محمدقلی خان آقبلاغی را معرفی می کند او را با حسین خان مقایسه کرده چنین اظهار نظر می کند: "محمدقلی خان که بعداً حاج محمدقلی خان شد مردی بود درستکار و پاک درون و در تیراندازی و اسب تازی ماهر، ولی حسین خان باغبان نبود و در روزهای سخت محافظت جان خود را مقدم می داشت"^۲

سبکتکین سالورنیز از کربلائی حسین خان چنین یاد می کند:

"در آن زمان، در میان مجاهدین مردی بود بس نامدار، گردن فراز، شریف پاکدل و انسان دوست... مردی که می توان به جرات او را از بزرگترین قهرمانان تاریخ در مبارزه آزادی با استبداد دانست، نه در ایران بلکه در مقیاس جهانی... مردی عامی، بی سواد... یک باغبان، اما باغبانی که با سرداران بزرگ آزادی برابر است... مردی به نام حسین خان باغبان"^۳

۱) و ۲) حاج اسماعیل امیرخیزی - قیام آذربایجان و ستارخان - ص ۳۶۵

و ۲۴۴ و ۵۱۸

۳) سبکتکین سالور - مجله جوانان سال ۱۳۴۹ - ۱۲ مرداد - شماره ۱۹۹

بیزه گلن مکتوب لار

اؤخوجولاریمیزدان آقای آمیغی سؤروشورلار:
"مدتها در این فکر و اندیشه ام با اینکه زبان ترکی آذری از لحاظ قدمت و کیفیت و کمیت از ادبیات قومی و شعر و فلکلور و ضرب المثلها بسیار غنی و ممتاز است، مع هذا چرا تا کنون در علوم دیگر از قبیل فلسفه، طب، ریاضیات و غیره تألیفات مستقلی در این زبان وسیع و غنی تدوین و تنظیم نگردیده و یا من بی اطلاع".
حرمتلی اؤخوجونون توخوندوغو مسئله حقینده ایندیلیک قیسا جوابی -
میز بودور:

دیلمیزین خلق ادبیاتی باخیمیندان زنگین لیگی شهبه گوتورمز،
حس و دویعولاری ترنما ائدهن یازیلی ادبیاتیمیزدا اولدوقجا زنگین دیر.
بو سؤالین دا ایما ائتدیگی کیمی، لهجه میز او بیر تورک لهجه لریندن
تجرید ائدیلمنده دیلمیزین علمی - فلسفی محصوللاری داها دا جیلی -
گوره سینه جکدیر. بیزیم دونیا اولچوسونده بویوک فیلسوفلاریمیز، طبیب -
لریمیز، ریاضیچی لریمیز، محقق لریمیز، بیرسؤزله عالیملریمیز -
اولما میشدیر. فقط اونلار بللی اولان اجتماعی - تاریخی شرط لر اوزوندن
اؤز آنا دیل لریندن باشقا دیل لرده اثرلر یاراتمیشلار.
حرمتلی اؤخوجودان بیزیمده بیر سؤالیمیز وار، وئره جکلری جوابدا
احتمال کی، سوروشدوقلاری مشکون سببی نی ده اؤز - اؤز لرینه تا پا جاقلار:
سیز، بلی سیز نهدن مکتوبونوزی بئله "در این زبان وسیع و غنی" یازما -
میش سینیز؟

حرمتلی اؤخوجولاریمیزدان "آقای آذریا شار، آقای احمد زمانسی، آقای
علی صمدی" لرین گؤزه ل مکتوبلارینی آلدیق، آدرسلرینده کی قاریشیق لیق
اوزوندن تأسف کی، لطف لرینه مستقیماً تشکر دئمک ممکن دگیل.

آقای علی رضا حمیده خو مکتوبوندا خصوصی ایله نئشده یازی فلط -
لرینه دقتی چکیر. نمونه دئییه مجله ده بویوک یازیچیلارین اثرلریندن
امکان اولدوقجا پارچالار چاپ ائتمک بیزجه فایده لی بیر تکلیف دی،
طبیعی دیرکی هامی یازیلار دیلمیزین ایندیگی حالینده بئله بیر

سویده اولامماز، انشاء الله یاواش - یاواش قلم لر نثر یا زما قدا داها
آخیجی و روان اولارلار .
بعضی یازی و شعر لر حقینده کی فیکیرلرینیزی اولارین مؤلف لرینه
یفتیردیک .

آقای یعقوب سلمان زاده دن "آراز" آدلی بیر شعر آلدیق، بومصراع -
لاری برابر اوخویاق :

قیوریلیر - آچیلیر باش دوتور گلیبر
گلیب - گلیب آراز آدلی چای اولور
گاهدان آستا آخیر، گاهدان قهرلی
یایی - قیش اولارکن، قیشی یای اولور
آرازین قهرینه غلبه چالان
بو ائلر قوچاقی ایگیت نبی دیر

باشا - باش بو تورپاق نبی دیر، نبی
قوچاقلیق بو ائلین ایلیک دبی دیر

آقای علی اسماعیل فیروز - فضولی دن الهام آلاق بیر غزل
یازمیش و بیزه گونده رمیشدیر ایلك بیته بقله دیر:
منی سالدی غم عشقه اوزو عشقه بولانماز می ؟

هامی بیگانه لر قاندی غم و دردیم اوقانماز می ؟
باشقا بیر مکتوب دا "حیدر بآبادان" الهام آلان اوخویو جوموز
یوز بندلیک منظومه سیندن ۲۴ بند سنجیب بیزه گونده ریبدیر . بیز ده
همان منظومه دن ایکی بندی چاپ ائدیریک :

آذربایجان دونیا منه دار اولوب
یاریم گندیباغیار ایله یار اولوب
گولشنیمده گوللر دونوب خار اولوب
ای کاش دئییم بختیم منه یاز اولا
دونیا منیم دشمنیه دار اولا
غریبلیکده دومان گویی آلاندا
بولود گلیب کولگه سینی سالاندا
آغلار گوزوم باخا - باخا قالاندا

ایسته ییرم سنه ساری بیر گلم
اوشاق کیسی آغلا ییب دا دینجه لم

قالانی ۶۳ نجی صفحه ده

"ادبیات او جاغی" یا زان: یحیی شیدا
 ناشر: نوبل کتابچی ۱۳۶۴- تبریز ۵۸۸
 صحیفه . قیمت ۱۶۰ تومن .

"ادبیات او جاغی" آدی آلتیندا آقای یحیی شیدا طره فیندن حاضیرلانمیش
 "چلنگ" ین (گول دسته سی) نین نشری بو ایلین ان مهم ادبی حادیشه لریندن دیر .
 بو سوزدن قصدیمیز نه بوش تعارف ، نه ده مبالغه دیر . آنتولوژی "لرین (۱)
 معین تاریخی دؤرلرده مختلف خلقلرین ادبیاتیندا تعیین اشدیجی رول او-
 ینا دیقلارینی خاطرله یه رک بوفکره گلیریک .
 مثلاً دونیا ادبیاتیندا بیلدیگیمیز ایلک "آنتولوژی" نی نظره آلساق ، مطلب
 بلکه بیر آز آیدینلاشار :

شاعرو یا زیچی "مهله آقروس" ون ۱۴۰۰ ایل میلاددان قاباق دوغولوب ، و ۷۰۰
 ایل میلاددان قاباق اولدو یو تخمین اشدیلیر . بو زامانلار یونان اولکه سیند
 آرتیق شعرو بدیعی دیل او بیلدیگیمیز درجه لرده دگیلدی و بدیعی دیلی
 دیرچلتمک و جانلاندیرماق گره کیردی . "مهله آقروس" بو قصدله ۵۰ بئویوک
 شاعر و بدیعی اثری را تمیش یا زیچیلاردا ن نمونه لر سچهره ک بیر کتـاب
 ترتیب ائله دی . باشدا یا زدیغی بیر شعرده بونلارین هر بیرینی بیرگوزهل گوله
 بنزه تدی ، ونتیجه ده کتابی نین آدینی "سته فانوس" یعنی "چیچک لردن هورولموش
 اکلیل" قویدی . بو او زاماناقده ر توپلانمیش و ترتیب اشدیلیمیش ان بئویوک
 "آنتولوژی" ایدی . "اکلیل" یا "سته فانوس" ون اولگوسو او زه ره بیرینجی میلاد
 عصرده سالونیک لی فیلیپوس دا اوز "اکلیلی" نی حاضیرلادی . اما خصوصی ایله
 "آنتولوژی" آدیله ، یئننه ده "اکلیل" دن تقلید اولان اثر "یعنی او چونجو کتاب"
 ا یکینجی میلادی عصرده "دییه قیانوس" ون کی ایدی . بو اثرلرده هر شعرین ایلک
 مصراعی نین باش سوزلرینه گوره الفبا سیراسی ایله قطعه لر یئر آلمیش دیلار .
 موضوعا گوره سیرالاما ق ایلک دفعه (میلادی آلتینجی عصرده) "آقاتیوس" ون
 "ده ییرمیلر" (داییره لر) آدلی اثرینده گورولدو . بوتون بو اثرلری ایچینه
 آلان "که فانوس" ین ۱۵ جلدلیک "آنتولوژی" سی اولدو (۹۸۰ میلادی) .
 لکن بو اثر اوزون زامان اورتادان یوخ اولدو ، آنجاق ۶ عصر سونرا "هایده ل
 بهرق" ده تاپیلدی ، و تاپیلما سی دا آوروپا کولتور دونیاسی نی تیتره تدی .

۱۵ جلدده بیرده " که فالاس " یس یا زیلاریندان متشکل بیر جلد داها آرتیر اراق "آنتولوژی" چاپ اولدو . اثر ۲۰۰۰ ایل یونان ادبیاتینین دوامینا شاهید کیمی سلاملاندی . اثرین آنجا قآلتی دا بیر بدیعی قطعهری احتوا ائدی ، قالان قیسمین ده بؤیوک تاریخی - اجتماعی دهیهری واردیر . اثر لاتینحه ده اؤز عکسینی تاپدی . یئرلی دیلرده یا زان شاعیرلرین مؤدهلی تلقی ائدیلدی ، وداها سونرا کی غرب ادبیاتینا استقامت و شکیل وئردی .

نئجه کی "سونه" و "مادریقال" نوعو شعرلرهمین بو آنتولوژی ده یئر آلان "اٹی قرام" لاردان اقتباس اولموشدور و ادبی قایدالاردا ائله بیو نمونه لر اؤزره قورولدو . ۱۷- نجی عصره قده ر بو نفوذ دوام ائتدی . بیر آرائیق "ده مؤده" اولدو قدان سونرا یئنه ۱۹- نجو عصرده تازهدن رغبت تاپدی .

عرب لرده ده ائله بونا بنزه روضعیته شاهید اولوروق ، مثلاً : "حماد الراویه" نین توپلادیعی و "معلقات" دئییه مشهورا ولموش اثری گؤتوره ک . معلوم اولدو . وغو کیمی بو اثر میلادی ۶- نجی عصرین ان گؤزهل شعرلرینی ایچینه آلیس . "ابن النحاس" ین دئدیگینه گؤره بدیعی اثرلرین بیر طرفده ن اهمال ائدیلدیگی و اوبیر طرفده ن قارا خلقین شعره وگؤزهل سؤزه اولان شوق و ذوقونو گؤره ن حماد ان بدیعی نمونه لری خلقه تقدیم ائتمک آرزوسو ایله بو "آنتولوژی" نی وجوده گتیرمیشدیر . ائله کی ، بیرعالیم سون زامانلاردا "معلقات" ین آدی باره سینده اولان مناقشه لری ائشیتمه لی بیر صورتده نتیجه یه یئتیشدیرمک ایسته میشدیر . (۲) : او ، بو آدین - کی بونون اصلی آد اولدو غوندا داشک ائدنلر واردیر - "آسیلمیش قطعهلر" دئمک اولدو غونو قبول ائتمز ، بو آدین قرآن محیدین "نساء" سوره سینده ۱۲۹- نجی آیه ده ده یئر اولان "معلقه" کلمه سینده ن الهام آلدیغینی ادعا ائدر ، و بوشعرلرین ده ائله جه "ترک ائدیلمیش" "اؤز باشینا بوراخیلمیش" کیمی اولدو قلارینی ایما ائیلر .

دئمک "المعلقات" جاهلیت شعرینی او بودولما قدان قورتاریب وعباسی لر دؤرونندن او قارانلیقدا قالمیش چاغلارا ایشیق توتوب و أمروالقیس ، طرفة ، زهیر ، لبید ، عمرو بن کلثوم ، حارث بن حلزّه کیمی شاعیرلرین سچکین ۴۹ - قده ر شعرینه عصرلر بویو نظرلری چکمیشدیر .

هابئله دیر "ابوتعام" ین "حماسه" آدیلا آنیلان ۱۰ جلدلیک و ۸۸۴ قطعه لیک آنتولوژی سی ، و "مفضلیات" دئییه ۶۸ شاعر دن یوزدن آرتیق شعری بیر آرایا گیره ن آنتولوژی .

بیزیم ادبیا تیمیزدا دا ، ۵۰-۶۰ ایللیک "جاهلیت" دؤروندن سونرا ،
 "اویانیش" چاغینا گیرمه میز بئله چالیشلاردا ان هئچ ده مستغنی دگیل دیر .
 نجه کی ایندی یه جن ، غیرت صاحبی یا زیچی و ناشرلر سایه سینده بیرنئچه
 "منتخبات" ، "خزینه" ، "سئجه لر" ، "اوجاق" و ... یعنی آنتولوژی لر چاپ
 اولموش دور . آقای شیدانین همتی ایله دوزه لمیش "ادبیات اوجاغی" توتار
 و وسعت باخیمیندان خصوصی دفته ده یر . بو کتابی برابرجه واراقلایاق :
 "ادبیات اوجاغی" کتابین باشیندا یازیلدیغی کیمی ایرانین زاما-
 نیمیزدا یا شایان تورکو یا زان شاعرلری نین تذکره سی دیر . بیرینجی
 جلد اولراق تانیتیلان کتابدا قیسا بیر مقدمه دن سونرا ، شاعرلردن سوز
 آچیلیر . شهرلرین آدلاری الفبا سیراسیله "اردبیل" دن "هریس" ه قده ر
 کئچیر . هر شهریر شاعرلری ده بیته الفبا سیراسیله قئید ائدیلیر . بورادا
 گوزه چاربان بیرنقطه کتابین سونوندا بیر فهرست حالیندا ها می شاعرلرین
 (شهرلر نظره آلینما یاراق) الفبا سیراسیله آدلارینین اولما ماسی دیر .
 بونا گوره آختاریلان شاعرین کتابدا اولوب- اولما ماسی ، اولسادا هانسی
 صحیفه لرده تاپیلا جاغی نی بیلیمک بیر آز ایش آ پاریر .

یانلیش لیک (اشتباه) یوخما ، آنتولوژی یه ۱۶۵ شاعر آلینمیش دیر .
 دئمک لازیم دیرکی ، فوتو قرافی نی گونده رمه یین ، ترجمه حالنی یا زمایان
 و اثرلریندن اوز سئجدیگی نمونه لری یوللاما یانلار "آنتولوژی یه گیرمه"
 بونا گوره ، کتاب ایندی کی تورکی شعر وضعیتیمیزی تام و تمام اولراق گو-
 رستمه یه چالیشدیغی حالدا ، یئر- یئر بوشلوقلار حسا اولونور . یا زیلیب-
 گونده ریلیمیش ترجمه حاللاری مؤلف آنجاق بیرینجی الدن منبع کیمی
 ایشلتمیش دیرکی ، بیزجه بیرچوخ محظورلارینا قارشیلیق اوست- اوسته
 اصابتلی بیر قرار صاییلما لیدیر .

آنتولوژی ده شهرلر بئله تمثیل ائدیلمیش دیر :

تبریز ۷۷ شاعر (یوزده ۴۶/۷ قده ر) اولماق اوزره ان باشدا ، اردبیل
 ۲۵ شاعیرله (یوزده ۱۵/۲) ایکینجی ، مراغه ۲۰ شاعیرله (۱۲/۱) اوچونجو ،
 ارسباران ۱۰ شاعیرله (۶/۱) دوردونجو ، زنجان ۸ شاعیرله (۴/۸) بئش-
 نجی ، اورومیه و کهریزیکان ۵ شاعیرله (۳) آلتینجی ، سراب ۴ شاعیرله
 (۲/۴) یئددینجی ، هریس ۳ شاعیرله (۱/۸) سگگیزینجی ، مرند ، خوی هر بیر
 ۲ شاعیرله (۱/۲) دوققوزونجو ، جلفا ، خلخال ، شبستر ، کرمانشاه ، ماکو ،
 ساوجبولاغ- مهاباد ، میانه هر بیریر بیره ر شاعیرله (۵/۶) سون سیرادا
 گلرلر .

یاش جهنپندن ایکی شاعیر دوغوم ایللر سی یللی ائتمک ایتمه بیر
 قالان ۱۶۳ شاعیردن اوچو " شیخ الشعرا " صاسلیرلار: ان ناس
 یاشلاریندا تبریزدن آقای حمدالله ارکاسی دیر، سونرا ۸۱ باشلاریندا کی
 اوستاد شهریار گلیر و اوچونجو اولاراق اردبیلدن ۷۸ باشلاردا کی شاعر
 آقای " حاج مختار نخستین " ی گوروروک . تانریدان سوا وچ بویوگوموزه
 اوزون و ساغلیقلی عومورلر دیله ریک ، شاعیرلرین ان گنجی ده اردبیلدن
 ۱۳۴۷ دوغوملو آقای " عبدالله بهمنی - یانار " دیر .

دقته ده بیر بیرنقطه ده ۱۲۹۵ ایلیندن ۱۳۴۷ به قده هر هاسی بیر
 ایلده هئچ اولما سا بیر شاعیر دوغولوب دور، وهئچ بیر ایلده ۶ شاعیردن
 آرتیق آنادان اولما میشدیر .

جنسیت باخیمیندا ان دا دثیه بیله ریک کی، مجلس یوزده یوز " مردانه " دیر .
 کتابین بیرینجی صحیفه سینده " بیرینجی جلد " قئیدی بیزه بورا دا حاضر
 اولما یانلارلا بیرگوروشمه اومودو وئر مکده دیر، ایکینجی جلدین چوخ
 یوبانمادان چیخما سینی و بو اثرین کامل لشمه سینی گوزله ییریک .

باشقا بیرنقطه ده بو " محبت مجلسینده " یوخاری باش - آشاغی باش
 ملاحظه سینی اولما ماسی دیر . هر کس نسبی بیر مسافات ایچینده و الفبائین
 تعیین ائتدیگی یئرینده، قوجا جوانلا، اوستا شاگیرده، تانینمیش تانین -
 ما میثلا اگله شیب، و امکان و مصلحته گوره سوز حق تا پمیشدیر .

شعرلرین سویه سی چوخ فرقلی دیر و شعر نمونه لرینی نمو ما شاعیرلرین
 اوزلری سئچدیگی و چون گیله ی لیک یئری - کیفیت جهتیندن - قالما میش
 اولما گره ک دیر، تمجب بوردا دیر کی، تانیدیغیمیز بعضی شاعیرلرین وئر -
 دیکلری شعر نمونه لری اولارین ان قوتلی اثرلریندن صاییلما زلار، سوزون
 قیساسی بویوک زحمت و سعیین محصولو اولان " ادبیات اوچاغی " متنوع
 و قیسماذوقله اوخونان بیر مجموعه و کتابلیغیمیزدا یئری بوش اولان بیر
 مرجع کتابی دیر . یازان و نشر ائده نلرین اللری آغریما سین !

ایضا حلاز: دوکتور حمید نطقی

۱ - آنتولوژی، یونانجا " آنتولوگیا " کلمه سی نین فرانسیزجا یا یاتان
 شکلی دیر، یونانجا دا " آنتوس " (جیجک) و " له گه این " (توپلاماق، بیغماق) دئمکدیر

J. Robson, Journal of The Royal Asiatic Society, 1936. pp. 83-85.

"خسته قاسم" مقاله سی حقینده

"خسته قاسم" مقاله سی حقینده عزیز اوخوجولاریمیزدان اوچ مکتوب آلدیق. سیرا یله اوخویوروق :

۱ - جناب حاجی باقر آقا مدرس (بوستانا وادان) گونده ردیکلری محبتلی مکتوبوندا بئله یازیر :

"درمورد محل تولد مرحوم خسته قاسم احتمال داده شده که در روستاهای زنجان بین قره چمن و حاج کنده باشد بسیار اشتباه است. تیکمه داش آباد بزرگ پانصد خانوار در ۱۵ کیلومتری بخش بستانا آباد است و قبر مرحوم خسته قاسم در گورستان آن آبادی میباشد و بین مردم محترم است و اشعار ترکی این شاعر محترم که روحانی نجف دیده تیز بوده است در افواه مردم و عاشقان این صفحات نقل مجالس است و من در کتاب "شهر او جان" شرح مختصری از شرح حال آن مرحوم نوشته ام."

مکتوبون سونوندا خسته قاسمین بیر شعرینی ده اوخوجولار اوچون یا زیب دیلار :

من قاسیم ، چوخ داباشی لولیا م	خالق بیلیر اوز دینیمده دوغرویا م
تیکمه داشدا ، ابراهیمینا و غلویام	ایندی بیان اولدی دورد کتاب منه
خسته یا تدیم ، رختخوا بیم سالیندی	درد الیندن اختیاریم آلیندی
اجل طبلی باشیم اوسته چالیندی	ایندی بیان اولدی دورد کتاب منه
خسته قاسم ایدیم ، دست بست اولدوم	غلام علی ایدیم ، کمر بست اولدوم
گئجه - گوندوز شیخ صفی ده مست اولدوم	ایندی بیان اولدی دورد کتاب منه

حرمتلی اوخوجوموز "ب . ائلچین" دن بوخصوصدا ، ایکینجی مکتوبو آلمیشیق باشقا مسئله لر آراسیندا ، "خسته قاسم" موضوعونا توخونور :

"... دده قورقود دان صوردا دده لیک مقامینا یوکسه لن اوزان - عا شیقلا ریمیز یال نیز آدی آ پارانلار دگیل ، باشقالاری دا وارکی ، او جمله دن دده کرم ، و دده علسکردن آد پارماق اولار ... تیکمه داش قره چمن له حاجی کندی آراسیندا واقع اولموشدور ..."

اوچونجو مکتوب تبریزدن آقای رضا اورمان دان گل میشدیر . حرمتلی اوخوجوموزون اطرافلی یا زمیندان برابرجه بیرنجه سطر اوخویاق :

"... مؤلف خسته قاسمین آنادان اولدوغو یثرین حقینده، باکی دا

چاپ اولونان ائل شاعرلری کتابینا استنادا ئدیرلرکی، یازیب :

" تیکمه داش زنجان یاخینلیغیندا قاراچمن کندی ایله حاجی کندی نین آراسیندا دیر" بوجمله ده بیرتناقض گورونور، چونکی اگر تیکمه داش قاراچمن ایله حاجی کندی نین آراسیندا واقع اولسا، زنجانین یاخین-لیغیندا اولابیلمز، بوندان اوتروکی، قاراچمن تبریزدن حدوداً ۱۰۰ کیلومتر وزنجاندان ایسه ۲۰۰ کیلومتر فاصله لی دیر و حاجی کندی تبریزین ۵۶ کیلومتر لیگینده واقع اولوب دور. پس نتیجه آلینیرکی، قاراچمن ایله حاجی کندی نین آراسیندا اولان تیکمه داش تبریزی-یاخینلیغیندا اولابیلر، نه زنجانین . بو سهوین علتی بلکه ده بودور کی، قاراچمن ایله حاجی کندی نین آراسیندا واقع اولان تیکمه داش زنجانین یئددی آغاجلیغیندا اولان تیکمه داش ایله دگیشیک دوشوب دور. (البته مراغه نین ما حالیندا دا بیر تیکمه داش واردیر).

... یازچی نین خسته قاسمین اورتا ایران تورکلرینه منسوب اولما^{سینا} مهم دلیلی ده بودورکی: " اصطلاحلار و باخیملا رخته قاسیم دیلینده و گوزونده ائله اولار دیرکی، اورتا ایران تورکلری ده دئییب و گورورلر" اگر بو سوزو قبول ائتسک، اوندان گوروروک کی، مقاله نین آردیندا گتیریلن شعرلر ایچینده ۸۲- نجی صحیفه ده یازیلان لزگی احمدین خسته قاسما خطاب سؤیله دیگی شعر، اصطلاحلار نظریندن خسته قاسمین مقاله ده اولان شعر-لریندن چوخ راق اورتا ایران تورکلرینین دیلینه یاخین دیر و اوندان گرک نتیجه آلاق کی، داغستانین آدلیم عاشیقی لزگی احمدین آنا یوردو اورتا ایران تورکلرینین یوردلارینا یاخین ایتمیش .

خسته قاسم ۱۸- نجی عصرین آدلیم عاشیقی اولدوغونا گوره چوخ طبیعی دیر کی، همدان و ساوه عاشیقلاری دا اونون سوزلرینی اؤرگه نیب، اوز همشهری - لرینه یاخشی صورته یئتیرمکدن اوترو اصطلاحلاری دگیشیب، اولارینین معادل لرینی یثرینه قویالار ...

... تیکمه داش دا ائشیتدیگیمیزه گوره خسته قاسیم "اورومیه" لی سلبی خانیم و صونرالار تیکمه داشین یاخینلیغیندا اولان "شیروانا ده" لی نرگیس خانیم ایله طوی ائتمیش و تکجه سلبی خانیمدان ایکی اوشاق صاحبی بیر اوغلان "احمد" و بیر قیز "خرامان" آدیندا اولموش دور. ایندی ده خسته قاسمین نسلیندن اوغلو احمدین اوشاقلاری "خلعت لی لر" آدیندا

خسته قاسم

(۳)

بورادا پاشا افندیف، آذربایجان شفاهی خلق ادبیاتی کتابی نین مؤلفی خسته قاسمه راجع یازان مقاله نی منعکس ائدی ریک گلن مقاله ده بو روایتین اورتا ایران تورک لری نین روایتی نی بیر- بیری ایله مقایسه ائدیبا اختلافلارین چیخاردا ریق . ایندی افندیف مقاله سینا و خویو

۱۸ - نجی عصرده یاشاییب ، یارادان، گورکملی خلق عاشیقلاریمیز- دان بیری ده خسته قاسم دیر، او هم ، نصیحت آمیز، هم ده لیریک شعراری ایله شهرت قازانمیشدیر، شعرلری گؤسته ریرکی، خسته قاسم ، یوکسک استعدادده ، بویوک یارادیحیلیق قابلیتینه ، درین بیلگه مالک بی- صنعتکار دیر، خسته قاسمین حیاتی حقینده ، معلوما تیمیز بو خودور، نه وقت آنادان اولوب ، نهجه نجی ایله وفات ائتدیگی معلوم دگیل دیر. شعریند معلوم اولورکی او جنوبی آذربایجانین تیکمه داش کندیندن دیر :

خسته قاسم تیکمه داشلی * الی قانلی گوزو یاشلی

گولدن چیخدی یاشیل باشلی * سیلکندی صونالار کیمی

خسته قاسمین شعرلرین هله ۱۹ - نجی عصرین صونلاریندا ، م . محمود - بیگوف ، توپلاییب چاپ ائتمیشدیر . محمود بیگوف شا ماخی نین تیرچان کندینده عاشیق اوروجدان ملا قاسم (خسته قاسم) داستانین توپلاییب کاسپین غزئته سینده (۱۸۹۵ - نمره ۱۳۷) چاپ ائتمیشدیر .

حادثه لر تیکمه داشدا حریان ائدیر، قاسم شاهزاده نورالله نین اوغلودور، او تیکمه داشین حاکمی عالیخانین قیزی ملک سیما یا عاشیق - دیر، داستاندا خسته قاسم ، صنعتی، عقلی، تدبیری حاضر جوا بلیغی ایله سنجیلیر، حتی او دؤورون، حکمداری نادرشاهین دا دقتینی جلب ائدیر. خسته قاسمین مختلف عاشیقلارلا دئیشمه لری حقیندا دا معلومات واردیر. خسته قاسم چوخ زمان سفرده اولموش شهرلری، کندلری گزرمیش ، مجلس لرده او خورموش عاشیقلارلا دئیشمیشدیر، خسته قاسمین آدی ایله باغلی ببردستان گؤسته ریرکی، او گزه - گزه گلیب داغستان - چیخمیشدیر .

خسته قاسم داعسانا دا لزگی احمد آدلی مشهور بیر عاشیقلا دئیتمیش
 دیر. ح. علمزاده بوساره ده با زیر او زمان داغستانا لرگی احمد
 آدلی بیر عاشیق وار بئیش او خسته قاسم داغستانا کئحدیگی بیلیر،
 خسته قاسم سیرطوی مجلسینده سوراغین آلیر سازن حیگنیه کئحردیر
 اونون یانینا گئدیر، خسته قاسما سوز آتیر، خسته قاسم دا اونون
 سوزون جوابینی قایتاریر. سوزلری و دانیشیقلاری دوز گلیمیرنهایت
 دئیشه سی اولورلار. عاشیق قایداسی اوزره اونلار اول بیر-بیر
 لربنه حربه- زوربا گلیر، صونرا قفیل بند، دیوانی، تچنیس، سؤیله
 سیرلر. خسته قاسم لزگی احمدین بوتون باغلامالارینی آجیرلزگی احمدده
 خسته قاسمین بیر ایکی باغلاماسینی آجیر آخیردا خسته قاسم چتین
 بیر قفیل بند سؤیله بیر کی، لزگی احمد اونو آچا بیلیمیر. بونونلا دا
 خسته قاسم اونا اوستون گلیر. خسته قاسم هر شئیدن اول اوزاوستاد
 نامهلری ایله مشهور دور. اونون اوستادنامهلری انسانلاری دوغرو لوفا
 عدالت، یاخشیلیغا، خیرخواهلیغا یاغیریر. مالا، پول، دولتسه
 قولونون زورونا آرخالاناراق یوخسوللارا ظلم ائدنلری دوغرو یولا
 دعوت ائدیر :

بیر بیتره گئندنه اوزونواویمه * شیطانا باج وئریب کیمسه نی سؤیمه
 اگر گوجلوا ایسن فقیری دویمه * دئمه وار قوتیم قولوم یاخشیدیر

○○○○○○

خسته قاسم کیمه قیلسین دادینی * جانی چیخسین اوزو حکسین اودونی
 یاخشی ایگیت یا مان ائتمز آدینی * چونکی یا مان آددان اولوم یاخشیدیر

خسته قاسم گؤزه ل آفوریتیک (نصیحت آمیز) حکمت آمیز شعرلری-
 ایله دئورونده کی شهرت یرست حاکم لری خلقه - جماعته هنج بیر
 خیری دگمه یین، معناسیز و بوش غومور سورن وارلیلاری تنقید ائدیر:
 وفالی یا امک جکسن ایتیرمز * بد اصیل نصیحت، اؤگود گؤتورمز
 قاباق تاغی، ترشاما ما بیتیرمز * گوی سؤیودده هئیا اولما زنارا ولما
 بعضا خسته قاسمین لیریک طرزده یازدیغی قوشمالاردا دا اخلاقی،
 تربیه وی فکیلر اؤز عکسینی تاپیر:

آی آقالار سیزه بیان ائیله ییم * گینه یاخشی اولار یا رآشالیغی
 سن سئوه سن سنین یارین سئوه مه یه * اولار بولبول ایله خار آشالیغی

○○○○○○○○○○

بیرآدام کی، لقمه ایله دوست اولور * اولار یاغیش ایلن قار آشنالیغی
خسته قاسمین گوزل باغلامالاری، قفیل بندلری، هجولری، تجنیس لری
جیغالی قوشمالاری، دئیشمه و گرایلی لاری دا واردیر:

نه باخیرسان مارال گوزلوم * منه بیگانهلر کیمی
دوروب دولانیم باشینا * شمه پروانه لر کیمی

گل گئدک چین و ماچینه * حرتم اوزون ماچینه
آل منی قوینون ایچینه * ایستک لی بالالار کیمی

دوست قاپیسینه دوستاغام * تئلرینه خوختاغام
یار الیندن دوگون داغام * داغداکی لاله لر کیمی

خسته قاسمین اینجه لیریک حس لری نجه صنعتکارلیقلا شعر، صنعت
دیلی ایله ویره بیلیمک باجاریغینی اوزونو آشاغیداکی قوشمادا دها
آیدین گؤسته ریبدیر:

گوموش کمر باغلابدیر بئلینه * دانیشدیقجا مایل اولدوم دیلینه
گول اوزاتدیم نازلی یارینالینه * جانیم چیخدی گولو مندن آلینجه
تجنیس کیمی جیغا نوعدده ده خسته قاسم اوز صنعتکار لیغینی
باجاریقلا نمایش ائتدیره بیلیمشدیر. اونون آشاغیداکی تجنیس لرینه
هم ده شکایت ناراضیلیق حس اولونماقدادیر

پاییز دردیم، قیش محنتم، یاز غمیم * هجران تاپداق ائتمیش یاییلان منی
آل دستینه گوموش قلم یاز کاغاذ * قافینان، میمینن، یای ایلن منی

خسته قاسمین شعرلرینده تک لیکدن، درد و غمدن، یوخسوللوقدان
دونیا نین ظلموندن شکایت موتیولری اساس یئر توتور.

دئیلدی کی، عاشیق اوزونه خسته تخلصی گؤتورموشدور.

خسته قاسم، خسته جانیم، خسته گونلوم، دئییه. درد چکیر.

شبهه سیز بورادا خسته سوزو جسمانی خسته لیک معنا سینده دگیل
تکلیک، ناکاملیق، یوخسوللوق معنا سیندا ایشلنمیشدیر. عاشیق
صنغلی جماعت فئودالیزم قارانلیقلاری نین سرت قانونلاری قارشیسیندا
اوزونو عاجز، خسته سایمیشدیر. بیر سیرا عاشیقلار دوشدوگو آغیر وضعیت
کچیرتدیگی حیات شرایطی کارا کترینه او یغون شکیلده اوز لرینه تخلص لر

سچمیشلر مثلا قول عابباس ، مسکین علی ، دلفم ، قول الله قلسی و خسته قاسم دا محص یوخاریدا دئدیگیمیز سببه گوره خسته تخلصونو قبول ائتمیشدیر ، خسته قاسمین شعرلری عاشیق پوئزییاسی نین قیزیل فوندونا داخل اولموشدور ، بو تکرار اولونماز صنعت اینحی لـسری عاشیقلار و خلق کوتله لری طرفیندن سئویله - سئویله اوحونما قدادیر . اییدی خسته قاسم ایله لزگی احمدین دئیشمه لریندن بیر نئچه قطعه اوخویاق ، دئیشمه لردن صوردا دا خسته قاسمدان بیر نئچه آیری شعرلر گلیب دیر :

لزگی احمد :

گۆیدن یئره دورد زاد ائندی * سؤیله گوروم سری نه دیر ؟
 دوردو دیلی ، بئشی دیل سیز * بیرسی نین پری نه دیر ؟
 بیر مسجد گورموشم عرشده * سؤیله گوروم هانسی بورجدا
 بیخین بیل بنیادین سؤیله * نقش ایله نگاری نه دیر ؟
 او مسجده نه اوتورموش * دهانینا نه گوتورموش
 آدین بیل یئدیگین سؤیله * دیلی نین ازبری نه دیر ؟
 بیر قیز اولوبدور . آتادان * هم آتاسی کین ائندی
 "لزگی" دئیر سؤیله گوروم * زنی ایلن اری نه دیر ؟
 خسته قاسم :

گۆیدن یئره اون زاد اندی * بسم الله اونون سـری دیر
 دوردو کتاب بئشی نصاب * بیری جبریل پری دیر
 او مسجده سن دئیرسن * یئددی بورجدان یوخاری دیر
 اوخورلار علیا ولی * قلم نقش نگاری دیر
 او مسجده مرغ اوتورموش * در گوتورموش دهانینا
 آدی کاظم یئدیگی نور * حق دیلی نین ازبری دیر
 بو غم " قاسمی " اریدی * کعبه بیت الله یئری دیر
 حوا آدم دن اولوبدور * هم آتاسی ، هم اری دیر
 خسته قاسم :

گل ، گل عاشیق سندن خبر آلایم * بیرعجایب گوردوم ایکی باشی وار
 اونه جانسیز ، دادا نیب دیر جانلی یا * نهالی ، نه عقلی ، نه ده باشی وار

اونه دام دیر، جانی واردیرتیرینین * اوکیمیدی، اوسنادی یوخ پیری نین
 اونه دیرکی، کلیدی دیردری نین * او، نه کرپیچ، نه پایه، نه داشی وار
 اونه شربت بیلماق اولما زدا دینی * اوکیمیدی رواج ائتدی بودینی ؟
 کیم قویوبدور بابای امیر آدینی * پیغمبردن بئویوک اوچ یوزیاشی وار
 اونه اوخدور، پیکانی یوخ گزینده * اونه شخصدیر جوابی یوخ سؤزونده ؟
 "خسته قاسم" دئیر دنیا اوزونده * سؤیله منه گوروم نچه کیشی وار ؟
 لزگی :

بیر کلمه سؤزده نچون بند اولدون * عجایب دونیا دیر ایکی باشی وار .
 جانسیز تورپاق، دادا نیب دیر جانلییا * نهالی، نه عقلی، نه ده باشی وار
 جسد دام دیر، جانی واردیرتیرینین * آقام علی اوستادی یوخ پیری نین
 بسم الهه دا کلیدی دیر دری نین * سؤز معرفت دیر گوهردن داشی وار
 اجل شربت بیلماق اولما زدا دینی * آقام فلی رواج ائتدی بو دینی
 شاه مردان قویوب امیر آدینی * پیغمبردن بئویوک اوچ یوز یاشی وار
 اهل اوخدور، پیکانی یوخ گزینده * عزرائیل دیر جوابی یوخ سؤزونده
 "لزگی" دئیر علی دنیا اوزونده * اوندان سئوای داخی مگر کیشی وار

○○○○○○○○

لزگی :

بیزدن سلام ولسون اهل عرفانه * سؤله جبرئیلین نچه پری وار ؟
 یئرده یوخدور، گؤیده نه رنگ غروسوار * چیغیریشینده اونون نچه سری وار
 نه آیدا سالیندی جنتین باغی ؟ * نه آیدا آلیشدی موسانین داغی ؟
 اونه داغ دیر، یوزمین طوبی بوداغی * اونون بو داغی نین نه رنگ، باری وار
 نه گنجه آچیلدی جنتین گولسی ؟ * نه ذکره مشغول دور از ازیل دیلی ؟
 اوکیمیدی عرشه دوشوبدور بوابی ؟ * گونده محبوبوندا نه خبری وار ؟
 سؤیله نه رنگ چالیر ارقاییل مویو * سؤله نه یئرده دیر، زوق قومون سویو ؟
 سؤله نه بو وئریر از ازیل بویو * "احمد" دئیر عرشین نچه دری وار ؟
 قاسم :

هرنه قرآندا وار، زیر، زیر، پشوش * جبرئیلین او قدرده پری وار
 یئرده یوخدور گؤیده ببارقاییل وار * چیغیریشینده اونون یوزمین سری وار

رجب ده سالیندی جنتین باغی * صفرده آلیشدی موسانین داغی
 طورداغی دیر یوزمین طوبی بوداغی * اشهدبالله دان اونون باری وار .
 یئدی یوزیئدی دیر معراحین یولی * صبح قطار اوخور ازازیل دیلی
 جبرئیل دیر عرشه دوشوبدور یولی * گونده محبوبوندان دین خبری وار
 رنگی یاشیل چالیر ارقاییل مویو * فیالنار سقرده زوقومون سویو
 مشک عنبر وئرر ازازیل بویو * "قاسم" دئیر عرشین سکیز دری وار

○○○○○○○○

بیر سوز ایله سیم تنی	گئنه من مات ائدرم
بیر بوغاز شش بدنسی ؟	اونه دوققوز باشی وار
گوز بیری چون حب عدس	مین آیاقی وار اونون
اطلسیمیش پیره نی	لاله دن تاج گئییب
ایکی دگیل بیردیر اوزو	دورد گوزو شش پایی وار
بیر بئله نازک بدنسی	گوردو گوزوم صحر ادا
دویماز اونون قارنی مدام	سو ایچیر، طعام یئیر
هم گذر ایلر چمنسی	هم دورار، هم اوتورار
هئج انسان بولمز بو سوزو	نه قدر فکر ائدرم
گویا بیر اورگده نی	"شکسته قاسمین" واردیر

○○○○○○○○○○○○○○○○○○

بئش یاشیندا ، اون بئش داها اوغرا دیم
 بئشین آتدیم ، بئشین توتدوم ، بئشی نه ؟
 حقدار ایدیم مهر و ماهه یئتیشدیم
 طالب اولدوم انبیالار بئشی نه
 ظاهر اولدو پیغمبره ، امامه * صدر اوستونده رقم یازیلدی نامه
 اون بئش زاد دیر باب اولوندو اسلامه * بئشی نماز ، بئشی نیاز ، بئشی نه ؟
 او کیمیدی اوز ایشینده چاره سیز * جسدیندن قانلار گئده ریاره سیز
 اون بئش زاد دیر گویدن گلدی قاره سیز * بئشی خلعت ، بئشی کسوت ، بئشی نه ؟
 اون بئش زاد دیر خالص ائدر انسانی * بئشی صفاتیندان ائدر سبحانی
 صفات سلویه اونون نشانی * بئشی صفت ، بئشی عصمت ، بئشی نه ؟

"خسته قاسم" دئیر حیات ایچینده * بهشت آرزو سودور ممت ایچینده
اون بئش زاده دیر دئیر صلات ایچینده * بئشی پنهان، بئشی عیان، بئشی نه

○○○○○○○○

گوروم هنج ایگیده قسمت اولما سین * یا مان قونشو، یا مان آرواد، یا مان آت
سن ایسترسن هر اوچوندن قورتولان * بیریندن چیخ، بیرین چیخا رت بیرین آت
رنگینه باخاران رنگی ساری دیر * دئیه سن یوزایلین درده جاری دیر
اؤزونوقو حال دیر، عومرون جورودور * هر ایگیده اولسانا نجیب آرواد
کوجن اولماز پیمانہ سی دولما سین * هنج ایگیدی الله گوزدن سالما سین
کورقال سین اول اوچاق هرگز یانما سین * هرکیشیده اولسا ناخلف اولاد
مالینی قیمه یین همیشه خار دیر * ائلین آنلاما یان ایگیت بی عار دیر
گوه نمه سن قوم و قارداشیم وارد * بی نصیب قومدان یا خشی اولور یاد
"خسته قاسم" بوسوز لرین کاری دیر * کیمین بئله طبع روان واری دیر
ناخلف ایامین روزگاری دیر * یوم البتر اولور ساعاته ساعات

○○○○○○○○

ای آقار سیزه تعریف ائله ییم * گلن آیین گلشیندن بللی دیر
کیمی قونار، کیمی کؤچر یوردوندان * فلکین ده گردشیندن بللی دیر
نامرده یوز سالما یوزو دوتمز * نامرد قونا قینا چوره ک گتیرمز
اوتکوک اوسته بیتر اصلین ایتیرمز * بداصیل ده یئرشیندن بللی دیر
هرکیم قاپیسیندا بئش گئچی گوره ر * تکبر ائله ییب مجلسه گیره ر
گوزو کله سینده هر جایی گولر * هر جایی ده گولوشوندن بللی دیر .
دانلا محشر گونو قورارلار شانی * کیمسه سالا بیلمز قصری ایوانی
هر آنلاماز دئیر منم کئیوانی * کئیوانی دا تیکشیندن بللی دیر
"خسته قاسم" سوزون سالما درینه * عاشیق معشوقونان گره ک سورونه
بیر مرد وارد اولسون دوستون ائوینه * ایستکلی ده باخیشیندان بللی دیر

○○○○○○○○

-
- ۱- ازازیل = شیطان . ۲- ارقاییل = بیرنوع خوروسدور .
۳- دانلا = صاباج / دانلا محشر گونو = صاباج محشر گونو .

حسین خان باغبان*

سرگذشت عهد گل را از نظیری بشنوید
عندلیب آشفته تر می گوید این افسانه را

در نهضت مشروطیت، عامل عمده‌ای که سبب پیروزی جنبش در آذر - بایحان شد، جانبازی مجاهدین ایثارگر این خطه قهرمان پرور بود. چون پس از به توپ بسته شدن مجلس، که بساط دموکراسی از سراسر کشور برچیده شد تنها در تبریز قهرمان بود که تیر استبداد صغیر به سنگ خورد، زیرا که بر اثر پیش‌بینی هیئت‌مدیره انقلاب، در این دیار گارد مسلح مجاهدین که برای همجواری تربیت و آماده‌شده بود همچون کوهی استوار در برابر نیروهای حرار دربار قاجار ایستاد و با تحمل سختی‌ها و مصائب فراوان از کیان آزادی دفاع کرده و مشروطیت را از سقوط هتمی نجات داد. لکن این پیروزی‌های افتخار آفرین تصادفی و بدون طرح ریزی قبلی به دست نیامد، بلکه تشکیلاتی انقلابی با درک شرایط اجتماعی و سیاسی آن روز، جوانان غیرتمند این سرزمین مردخیز را در یک سازمان منضبط گردهم آورده و با آموزش سیاسی و تعلیم نظامی، آنان را از هر جهت برای پایداری در برابر دشمنان آزادی آماده ساخت. این آماده سازی که بایک روش صحیح و انقلابی برنامه ریزی شده بود چنان دقیق و اصولی بود که در اندک مدتی از افراد عامی که تا آن روز از دیدن فراش و تفنگ می ترسیدند و اغلب از زحمتکش‌ترین احاد جامعه بودند مجاهدینی غیور و مبارزینی دلاور و باایمان تربیت کرد که پس از استیلاي استبداد صغیر به مثابه یک ارتش آزادی بخش مردمی تمام نقشه‌های دربار قاجار را نقش بر آب کرده و حماسه‌ها آفریدند. لکن شخصیت و عملکرد تمام اعضای این ارتش‌رهای بخش یکسان نبود. از میان آن‌ها مجاهدینی قدیرا فراشتند که نه تنها سمبل ایثار و فداکاری بودند بلکه نمونه‌ایک انسان مبارز باایمان و خادم خلق به تمام معنی بودند. در این راستا قهرمان داستان ماکربلائی حسین خان باغبان وجه تمایز و خصوصیات برجسته خاص خود را دارد.

(*) بخشی از کتاب آماده به چاپ با همین عنوان

ابن شیرمرد در یاد دل که محصول شرایط تاریخی روزگار خویش بود در طول عمر تقریباً کوتاه خود با این که از رفتن به مدرسه و کسب دانش محروم ماند لکن خون از دوران نوباوگی با جور عمال نظام جبار عصر خویش و با تبعیض و محرومیتی که سیستم خونخوار ارباب و رعیتی به جامعه آن روز تحمیل کرده بود آشنا شد و درد محرومین را لمس کرد با تیزبینی توأم با صداقت و با ایمانی که به راه انسانیت، آزادی و سر-بلندزیستن داشت مرحله به مرحله مقام خود را با زیافت و به یک قهر-مان راستین تبدیل شد.

حیات توأم با درستکاری، شرافتمندی، حواسمردی و نوع پروری وی چه پیش از نهضت مشروطیت و چه پس از آن در اوج مبارزات مردم ستمدیده میهنش بر علیه بی عدالتی و بهره‌کشی طالمانه، آئینه تمام‌نمای یک انسان وارسته و پاک‌باخته است که می‌تواند به عنوان یک الگو برای نسل‌های آینده بعد از خودش آموزنده و کارساز باشد.

زندگی سیاسی، اجتماعی و مبارزاتی این مرد آزاده می‌تواند به عنوان یک آموزگار درس‌های مهمی برای ما بیاموزد. بیوگرافی این روستائی ساده و شیفته انسانیت که روزی بیل باغبانی را رها کرد و به جایش جنگ افزار برداشت و شب و روز در سنگرهای نبرد با دشمنان تا دندان مسلح جنگید و جان در ره هدف مقدسش که همانا محو خودکامگی استثمار و نابرابری از جامعه‌اش و استقرار حکومت قانون و آزادی-زیستن و سر بلند زندگی کردن هم میهنانش بود می‌تواند سرمشقی برای هر انسان آزاده و مبارز باشد.

آشنائی با شخصیت بارز این مرد شریف و نیکنام به شناخته شدن مردم قهرمان آذربایجان نیز کمک می‌کند، چون زندگی حماسه‌ای این نوع قهرمانان در معرفت به روحیات و خصوصیات مردمشان نیز تاثیر بسزائی دارد. زیرا ارزش ملت‌ها با ارزش رجال با شخصیت آن ملت‌ها سنجیده می‌شود. در دنیای امروز ملت‌هایی هستند که با قهرمانان خود معرفی می‌شوند و در واقع رهبران و شخصیت‌هایی که از میان این ملت‌ها برخاسته و آن‌ها را رهبری و در راه استقلال و آزادی آنان فدا-کاری و جانبازی کرده‌اند به شناسنامه‌های آن ملت‌ها نیز تبدیل می‌شوند. امروزه اغلب مردم جهان ملت‌های غنا و کنگو کینشانان (اینک زئیر خوانده می‌شود) را با قهرمانان آن‌ها یعنی قسوام

نکرومه و پاتریس لومومبا می شناسند و درحقیقت این دو شخصیت مبارز نه تنها با مجاهدات خود بر علیه استعمار در سطح بین المللی، به ویژه حس احترام ملت های ستمدیده راه سوی خود جلب کرده اند بلکه سبب شناخته شدن و بالا رفتن وجهه کشورهایشان نیز شده اند، درحالی که هستند کشورهای در همان قاره آفریقا که کمتر کسی نام آنها را شنیده است، چون از میان مردم آن ها رجال استخواندار و برجسته ای برنخاسته اند مردم آذربایجان در زمینه قهرمان پروری در میان ملل مختلف دنیا جایگاه ویژه ای دارد. این مردم در سراسر تاریخ حیات پربار خود، مردان و زنان با عزم زیادی تربیت کرده است که هر کدام می تواند در صورت بهتر معرفی شدن در شناساندن خصایل و ویژگی های مردم خود که از میان آن ها برخاسته و با آن ها زیسته و سرنوشتشان نیز آمیخته با سرنوشت آن ها بوده به جهانیان کمک زیادی بکند. ولی در این راستا نهضت مشروطیت جای خود دارد، در این جنبش مردمی که از اعماق جامعه برخاست و مثل طوفانی تار و پود استبداد و خودکامگی را در نوردید و افق تازه ای را در برابر دیدگان ملت ایران باز کرد بنا به مقتضای مردمی خود شخصیت های برجسته ای را به ثمر رساند و به مقام قهرمانی رساند که هر یک از آن ها مثل ستاره تابناکی بر تارک تاریخ این مردم قهرمان پرور می درخشند و هر کدامشان به مثابه شناسنامه ای برای خلق خود به شمار می آیند، چرا که عظمت قهرمانان و پیشگامان هر ملتی نشان دهنده بزرگی آن ملت ها هستند چون در واقع توده های مردم هستند که در بستر تاریخ در سینه های پر رنج و درد و در عین حال پرمهر و محبت خود این انسانهای گردن فراز و آموزگاران بشریت را می پروراند و پرواضح است هر ملتی که نخواهد مستقل و سربلند زیسته و خود را به شاهراه ترقی و عظمت برساند لازم است که برای تحقق این آرمان بزرگ مردان و زنان فوق العاده ای تربیت کند چرا که با آدم های کوچک نمی توان کارهای بزرگی انجام داد.

* * *

در حدود سال ۱۲۵۰ شمسی در قصبه سردرود از توابع تبریز در خانواده یک باغبان زحمتکش به نام کربلائی محمد علی پسری چشم به جهان گشود که نامش را حسین گذاشتند. حسین در آن محیط روستائی نشو و نما یافت و مثل اکثر کودکان محروم هم سن و سالش نتوانست به مدرسه رفته و از نور علم و دانش بهره مند گردد و در نتیجه از شباب جوانی پیش

پدرش با بیل آشنا شد و در باغ های زادگاهش سردرود به باغبانی پرداخت و با تیزهوشی و روشن بینی از اوان طفولیت بارنج ها و محنت های زحمتکشان میهنش آشنا گردید و در واقع مدرسه اجتماع و محیطی بود که وی در آنجا شب را به روز و روز را به شب می رسانید و کلاس درسش میان همان مردمی بود که در بین آن ها زحمت می کشید و زندگیش با شوربختی و سیه روزی آن ها عجین شده بود.

من شیرخوار سینه های رنج و دردم همبازی این بادهای دوره گردم
من رهنورد دشت های بی کرانم من تک سوار راه های آسمانم
گر کوره ها بگدازدم، من شعله رنگم گر خامشی سنگم کند، من لعل سنگم
کربلائی محمدعلی علاوه بر حسین پسردیگری به نام حسن و سه دختر نیز داشت که همگی سال ها پیش در گذشته اند.

حسین خان در دوران جوانی به تبریز مهاجرت کرده و در محله لیل آباد این شهر ساکن می شود و چون در شغل باغبانی سر رشته داشت، حاج میرزا آقا فرشی یکی از آزادیخواهان معروف تبریز او را به باغبانی باغش که در محله لیل آباد قرار داشت می گمارد. باغی که کربلائی حسین خان در آنجا مشغول به کار بوده و در همانجا نیز زندگی می کرده هم اکنون به خانه و مغازه تبدیل شده و محلش در خیابان شریعتی جنوبی، سه راه پاسطور جنب مسجد صاحب الزمان است.

هرگز نقش تو از لوح دل و جان نرود

هرگز از یاد من آن سرو خرامان نرود

زننده یاد کربلائی حسین خان باغبان این شهید راه حق و این عاشق طریق انسانیت نمونه و سمبل یک مبارز سلحشور و یک انسان پاکباخته است که برای رسیدن به آرمان مقدسش که همانا استقرار عدالت در میهنش و بهزیستی و سعادت هموطنانش بود در طول زندگی پربار و افتخار آفرینش از هیچ نوع فداکاری، ایثار و از جان گذشتگی دریغ نکرد. او انسانی بود که با دارا بودن خصوصیات ارزنده ای نه تنها مورد احترام رهبران انقلاب یعنی مرکز غیبی، سردار ملی و دیگر همزمانش بود، بلکه آحاد مردم اوصم قلب او را دوست داشتند و اشعاری که مردم کوچه و بازار در توصیف وی و پس از شهادتش در سوگ از دست رفتنش سرودند نشان دهنده محبوبیت این شیر مرد وارسته در بین توده ها می باشد.

تاریخده قالان، سوز بودور آنجا قوجامان، قهرمانیمدان

لاکن گزیر اوندان ، دیلدن دیله داستان ، تبریزده کی هرتین^۱
هر میوه لی بیر باغ ، هربیر تپه ، هرداغ ، هربیر دره ، هردوز
بسلیر قوجا مان قهرمان نیندان افسانه یه اوخشار اولو داستان
سوزلر دوزوب ائللیر مین دُرّه برابر :
باغوان گلیر چا پاری چیگنی نده ده قاتاری
شاهین کیمی شیغیب دوشمن لری قوتاری

شیر کیمی گلیر باغوان الینده بش آچیلان
نفسی گلن یثردن باش آلیر قاچیر دوشمان

باغوانین وار قانادی سینه سینده پیولادی
هر سنگرده گوروندو مین بییر دوشمن اولادی

باغوانیم کورا وغلودیر تبریزین ار اوغلو دیر
سردارین چالاغانسی ائل لیرین نر اوغلو دور^۲

حسین خان این مقام بزرگ قهرمانی را رایگان به دست نیاورده بود بلکه او صفات برجسته و خصائل انسانی ارزشمندی را در وجودش جمع کرده بود که این ویژگی ها کمتر کسی را نصیب می گردد. او در عین حال که مجسمه غیرت، شجاعت، تهور و جوانمردی بود سمبل فروتنی، صلح دوستی نوع پروری و عدالت طلبی هم بود. باغبان در حالی که در اغلب پیکارها در صفا اول مجاهدین قرار داشت و مثل یک عقاب تیز پرواز با رشادت خود را سمندر وار به آتش می زد و بارها سردار ملی را از تنگنای محاصره دشمنان آزادی و بلکه از مرگ حتمی نجات داده بود یار و یاور ستم دیدگان و حامی درماندگان نیز بود.

در عین حال که جسارت، پردلی و بی باکی حسین خان چنان شهره آفاق بود که به لقب "شیردل" و "لنگر صف مجاهدین" و "پرچمدار مشروطه" ملقب شده بود و مزدوران استبداد که هر یک برای خود اسم و رسمی داشتند از شنیدن نام وی لرزه بر اندامشان می افتاد و بارها در بحرانی ترین موقعیتها ورودش به جبهه های نبرد سرنوشت پیکار را به نفع مشروطه

(۱) تین = دونه = پیچ کوچه . (۲) شعرا از م. شبسترلی - باغبان ائل و غلو

خواهان تغییر داده بود با این صلابت و عظمت درپیش توده های مردم چنان متواضع و شکسته نفس بود که یک کودک خردسال را می مانست و بی جهت نبود که مردم هم او را به صفت " ائل اوغلو " (فرزند خلق " متصف کرده بودند .

مورخینی که به نحوی از صاحب ترجمه در کتاب های خود یاد کرده اند بالاتفاق حسین خان را به عنوان یک انسان واقعی، مجاهدی نستوه و مبارزی عدالت طلب و آزادخواه ستوده اند. احمد کسروی که او را بارها دیده و مسحور مردانگی و شها متش گردیده، این را در مرثیه نیک نام را چنین معرفی می کند: " جوانی که همیشه در جنگ ها پیشرو، دلیر و گره گشای بود روزنامه ها او را نمونه " غیرت آذربایجان " می شمردند و در سخت ترین جنگ ها پا برهنه از این سنگر بدان سنگر می دوید و چند بار ستارخان را از محاصره و مرگ حتمی نجات داد، جوانی که بدان دلیری و کاردانی بود از بردباری و کم گوئی تو گوئی کودک ناتوانی می بود. وقتی از هنرنمایی های او ستایش می شد از شرم و شکسته نفسی سرخ می شد. در جنگ ها چون فیروزی می جست دست دهش گشاده، مجاهدان را با پول می نواخت " ا

آقای حمید سید نقوی (حامد) نیز در منظومه شیرین " کهنول دردی " از قهرمان داستان چنین یاد می کند:

غیرت معدنی (حسین خان باغوان) آبا تبریزین اوزون آغار تندی
 قیرخ گون ائوی نین اوزون گورمه دی آخرده گئتدی قبیرده یاتدی

*

تبریز آنانین نره شئر اوغلو آبا خلین گل دین، آبا خلین گئتدین
 اون بیر آئی گنجه گونوز یاتمادین حق باید اغینی الدن آتمادین

*

قولدورلار سنی گولله دی لر سنین یاسیندا تبریز آغلادی
 بازار سنگری رئیس سیز قالدی طوفانلار قوپدی بازار باغلادی

*

حسین خان آتام، سن اولمه میسن بو سوز معنا سین هر آدام بیلمز
 سن آزادلیغین دوز عاشقی ایدون (حافظ) بویوروب عاشق لر اولمز
 مرحوم حاج اسماعیل امیرخیزی نیز که خود از نزدیک دست اندرکار بود و فعالانه در انقلاب مشروطیت شرکت داشت و حسین خان را بهتر می شناخت درباره اش می نویسد:

بقیه در صفحه ۷۷

مجله میزى چاپاوترندن صونراتورك ادبیاتی نین قاراماتم خبرینی آدیق،
بویوک معلم و شاعریمیز میرحبیب ساھر آلهین رحمتینه قوشمو شدور،
اٹلیمیزه باش صاغلیغی دیله پیریک، نورایچینده یاتسین.

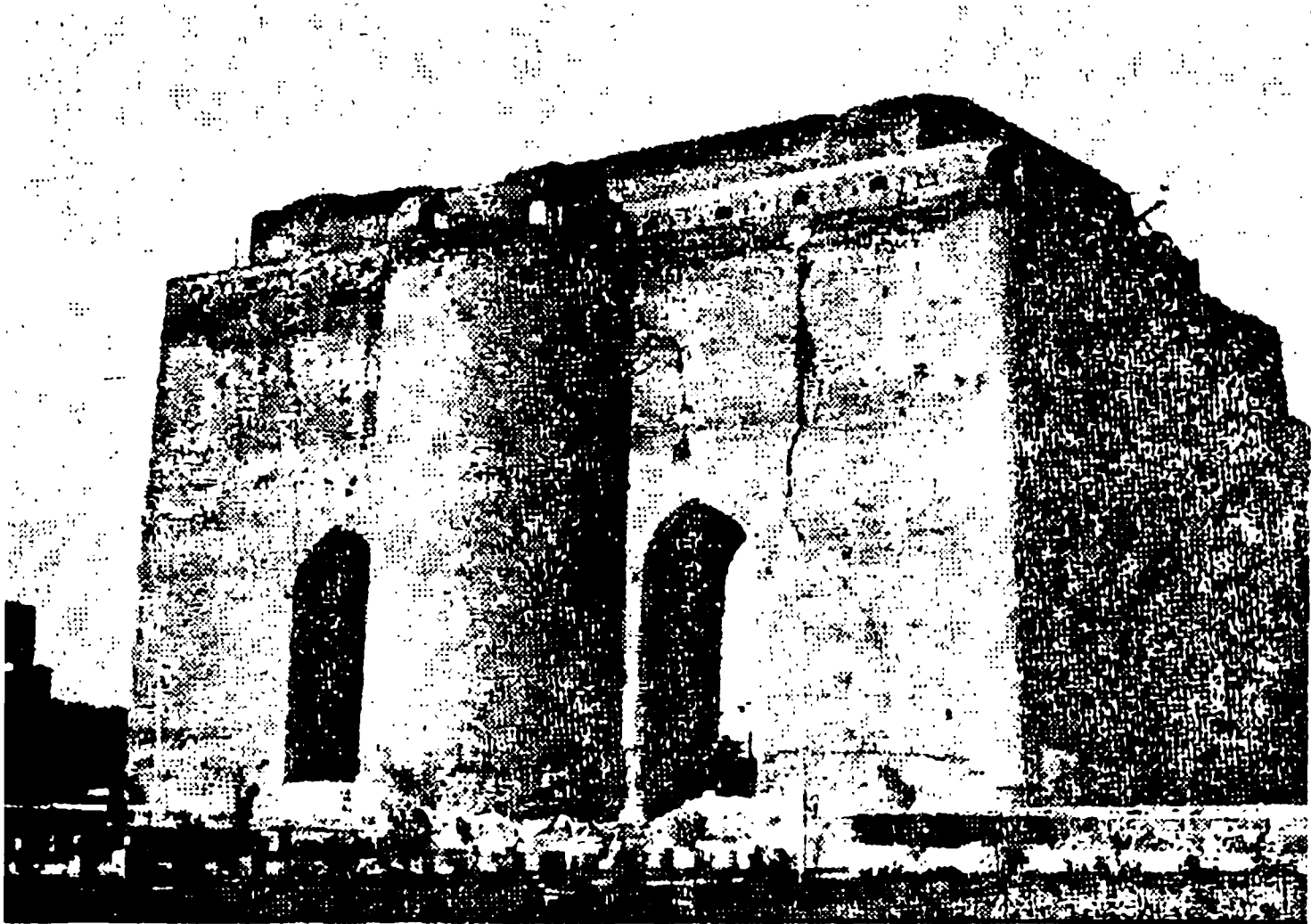
دوکتور غلامحسین ساعدی روح حکیمی و مشهور نمایشنامه یازان ۵۲
یاشیندا پاریس ده وفات ائدی. ساعدی حکیم اولدوغو حالده عمروضو
نمایشنامه یازماغا وقف ائتمیش و فارس دیلی نین تئاتر تاریخینده ان پارلاق
اثرلری وجوده کتیرمیشدیر. حیفاکی بویوک تئاتر یاریجیسی آذربایجانلی
اولدوغو حالده بیرصفحه ده اوزآنادیلینده یازمامیشدیر. تانریدان اونا
رحمت و خانواده سینه صبر و اوزون عمر دیله پیریک.

چاپ سوم

مکالمات روزمره

ترکی و فارسی

تالیف عبدالکریم منظورئ خامنه ای با بعضی اضافات از چاپ خارج
و منتشر شده.

ارک تبریز

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی، ادبی و هنری

(به زبانهای فارسی و ترکی)

تحت نظر هیئت تحریریه

صاحب امتیاز و مدیر: دکتر جواد هیئت

تهران، خیابان ولی عصر، کوچه بیدی شماره ۱۷

تلفن عصرها ۶۴۵۱۱۷

چاپ کاویان - میدان بهارستان